ΤΑ ΣΥΜΒΟΛΑ ΤΗΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙ-
ΝΟΥΠΟΛΙΣ

ΚΑΙ

ΑΓΙΑ ΣΟΦΙΑ

"Πάλι δικά σας εἶμαι."

ΑΘΗΝΑΙ — Ι. Ν. ΣΙΔΕΡΗΣ ΕΚΔΟΤΗΣ

Η ΕΘΝΙΚΗ ΠΙΣΤΙΣ
Ἐκ μεγάλης ἐλαιογραφίας Δ. Μπισκίνη.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΕΙΜΕΝΟΝ

ΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ

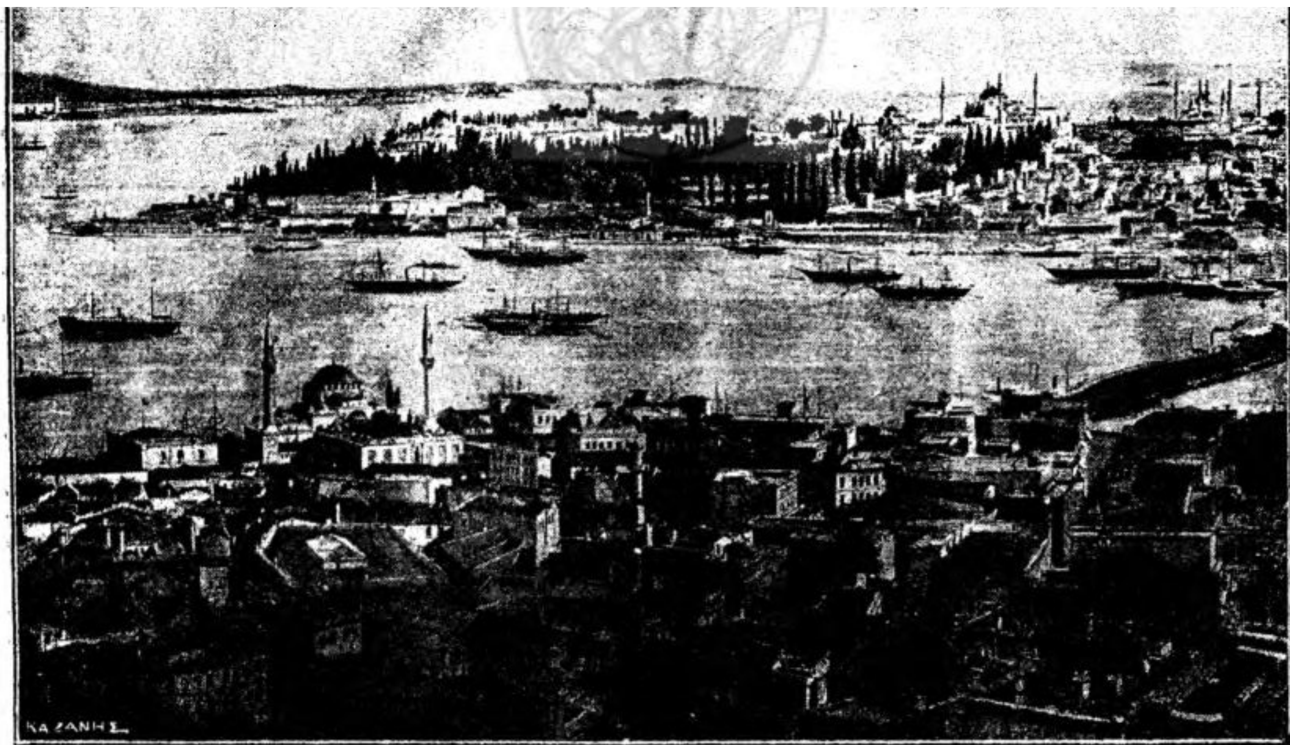
κατὰ τὸν Ν. Γ. Πολίτην

ΑΙ ΠΡΟΦΗΤΕΙΑΙ

Η ΠΟΙΗΣΙΣ

ΩΣ ΕΠΙΛΟΓΟΣ

ΕΙΚΟΝΕΣ

Ἡ Κωνσταντινούπολις.

ΑΙ ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ

ΚΑΤΑ Ν. Γ. ΠΟΛΙΤΗΝ

Τὸ σχέδιο τῆς 'Αγιᾶς Σοφιᾶς

(Βιζύη Θράκης)

Ὅταν ὁ βασιλὲς στὴν Πόλη ἀποφάσισε νὰ χτίση τὴν 'Αγιὰ Σοφιά, κανεὶς τεχνίτης δὲν μπόρεσε νὰ τοῦ παρουσιάση σχέδιο ποὺ νὰ τοῦ ἀρέση. Καὶ ὅταν μιὰ φορὰ πῆγε νὰ λειτουργηθῇ ὁ βασιλὲς καὶ ἀπόλυκε ἡ ἐκκλησία, κεῖ ποῦ ἔπαιρνε τἀντίδερο ἀπὸ τοῦ Πατριάρχη τὸ χέρι, ἔπεσε τἀντίδερο χάμω. Σκύβει νὰ τὸ πάρῃ, δὲν τὸ βρίσκει. Ὅταν ἔξαφνα βλέπει μιὰ μέλισσα μὲ τἀντίδερο στὸ στόμα νὰ πετᾷ ἀπ' τὸ παράθυρο. Βγαίνει διαταγή, ὅποιος ἔχει μελίσσια νὰ τὰ τρυγήσῃ, γιὰ νὰ βρεθῇ τἀντίδερο. Καὶ ἄλλος κανεὶς δὲν τό βρε, παρ' ἢ ὁ Πρωτομάστορας, ποὺ σ' ἕνα κυψέλι εἶδε ἀντὶ γιὰ κερήθρα μιὰ πανώρια ἐκκλησιὰ πελεκητὴ καὶ στὴν ἅγια τράπεζά της τὸ ἀντίδερο. Τὴν εἶχε φτειασμένη ἡ μέλισσα μὲ τὴ χάρη τοῦ ἀντίδερου τῆς προσφορᾶς. Αὐτὴ τὴν ἐκκλησιὰ ἐπαρουσίασε ὁ πρωτομάστορας στὸ βασιλέ, καὶ ἴδια μ' αὐτὴ ἔκαμαν τὴν 'Αγιὰ Σοφιά.

* * *

Τὰ τηγανισμένα ψάρια

(Πολλαχοῦ)

Τὸν καιρὸ ποῦ εἶχαν ζώσῃ τὴν Πόλη οἱ Τοῦρκοι, ἕνας καλόγερος ἐτηγάνιζε ἐφτὰ ψάρια στὸ τηγάνι. Τὰ εἶχε τηγανίσῃ ἀπὸ

τὴ μιὰ μεριὰ κι' ὅτι ἦταν νὰ τὰ γυρίση ἀπὸ τὴν ἄλλη, ἔρχεται ἕνας καὶ τοῦ λέει πὼς πῆραν οἱ Τοῦρκοι τὴν Πόλη· «Ποτὲ δὲν θὰ πατήσουν τὴν Πόλη οἱ Τοῦρκοι, λέει ὁ καλόγερος. Τότε θὰ τὸ πιστέψω αὐτό, ἂν αὐτὰ τὰ ψάρια τὰ τηγανισμένα ζωντανέψουν !» Δὲν ἀπόσωσε τὸ λόγο, καὶ τὰ ψάρια πήδησαν ἀπὸ τὸ τηγάνι ζωντανά, κ' ἔπεσαν σ' ἕνα νερὸ ἐκεῖ κοντά.

Καὶ εἶναι ὡς τὰ σήμερα τὰ ζωντανεμένα ἐκεῖνα ψάρια στὸ Μπαλουκλύ, καὶ θὰ βρίσκωνται ἐκεῖ μισοτηγανισμένα καὶ ζωντανὰ ὡς νὰ ἔρθη ἡ ὥρα νὰ πάρωμε τὴν Πόλη. Τότε λένε πὼς θάρθῇ ἕνας ἄλλος καλόγερος νὰ τ' ἀποτηγανίση.

(Τρίκαλα Κορινθίας. Εὐρυτανία)

Ἄλλοτε πρὶν τὸ πάρουν οἱ Τοῦρκοι ἦταν μεγάλο, πολὺ μεγάλο τὸ βασίλειό μας, καὶ εἶχε βασιλιᾶ τὸν Ἅη Κωνσταντῖνο. Ἦταν δική μας ἡ Πόλη, καὶ θὰ τὴν πάρουμε πάλι.

Τὴν ἡμέρα ποῦ πάρθηκε, ὁ βασιλιᾶς ἐτηγάνιζε ψάρια. Κάποιος τοῦ λέει· «Βασιλιᾶ μου, οἱ Τοῦρκοι θὰ πάρουν τὴν Πόλη». Γυρίζει ὁ Βασιλιᾶς καὶ τοῦ λέει· «Τότε θὰ πάρ' ὁ Τοῦρκος τὴν Πόλη, σὰ ζωντανέψουνε τὰ ψάρια στὸ τηγάνι». Ὅσο νὰ τελειώση τὸ λόγο του ὁ βασιλιᾶς, τὰ ψάρια ποὺ ἦταν τηγανισμένα ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ ἕνα ἕνα ἐζωντανέψανε. Ἐπηδήξανε ἀπὸ τὸ τηγάνι στὴ στέρνα, καὶ κάθοντ' ἀκόμα ζωντανὰ ὡς τὰ σήμερα, καὶ πολλοὶ τὰ ἔχουν ἰδῆ μὲ τὰ μάτια τους, ἔτσι μισοτηγανισμένα καὶ ζωντανά.

* * *

Ὁ μαρμαρωμένος βασιλιᾶς

(Πολλαχοῦ)

Ὅταν ἦρθε ἡ ὥρα νὰ τουρκέψη ἡ Πόλη, καὶ μπῆκαν μέσα οἱ Τοῦρκοι, ἔτρεξε ὁ βασιλιᾶς μας καβάλλα στἄλογό του νὰ τοὺς

ἐμποδίση. Ἦταν πλῆθος ἀρίφνητο ἡ Τουρκιά. Χιλιάδες τὸν ἔβαλαν στὴ μέση, κ' ἐκεῖνος χτυποῦσε κ' ἔκοβε ἀδιάκοπα μὲ τὸ σπαθί του. Τότε σκοτώθη τ' ἄλογό του, κ'ἔπεσε κι' αὐτός. Κ' ἐκεῖ ποὺ ἕνας 'Αράπης σήκωσε τὸ σπαθί του νὰ χτυπήση τὸ βασιλιᾶ, ἦρθε ἄγγελος Κυρίου καὶ τὸν ἅρπαξε, καὶ τὸν πῆγε σὲ μιὰ σπηλιὰ βαθιὰ στὴ γῆ κάτω, κοντὰ στὴ Χρυσόπορτα.

Ἐκεῖ μένει μαρμαρωμένος ὁ Βασιλιᾶς, καὶ καρτερεῖ τὴν ὥρα νἄρθη πάλι ὁ ἄγγελος νὰ τὸν σηκώση. Οἱ Τοῦρκοι τὸ ξέρουν αὐτό, μὰ δὲν μποροῦν νὰ βροῦν τὴ σπηλιὰ ποὺ εἶναι ὁ βασιλιᾶς· γι' αὐτὸ ἔχτισαν τὴν πόρτα ποὺ ξέρουν πὼς ἀπ' αὐτὴ θὰ ἔμπη ὁ βασιλιᾶς γιὰ νὰ τοὺς πάρη πίσω τὴν Πόλη. Μὰ ὅταν εἶναι τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ, θὰ κατεβῆ ὁ ἄγγελος στὴ σπηλιὰ καὶ θὰ τὸν ξεμαρμαρώση, καὶ θὰ τοῦ δώση στὸ χέρι πάλι τὸ σπαθί, ποῦ εἶχε στὴ μάχη. Καὶ θὰ σηκωθῆ ὁ βασιλιᾶς, καὶ θὰ μπῆ στὴν Πόλη ἀπὸ τὴ Χρυσόπορτα, καὶ κυνηγῶντας μὲ τὰ φουσσᾶτα του τοὺς Τούρκους, θὰ τοὺς διώξη ὡς τὴν Κόκκινη Μηλιά. Καὶ θὰ γίνη μεγάλος σκοτωμός, ποὺ θὰ κολυμπήση τὸ μουσκάρι στὸ αἷμα.

Ἡ παράδοσις αὕτη, γνωστὴ εἰς πᾶσαν ἑλληνικὴν χώραν, ἀπὸ ἐθνικῆς ἀπόψεως κρινομένη, εἶναι ἡ πολυτιμοτάτη πασῶν, διότι εἰς ταύτην ἀποκορυφοῦνται οἱ πόθοι καὶ αἱ ἐλπίδες τοῦ δουλωθέντος Γένους περὶ ἐλευθερίας καὶ ἀνορθώσεως. Καὶ εἶναι ἀληθῶς ἄξιον θαυμασμοῦ ὅτι ἐγεννήθη αὕτη καθ' ὃν χρόνον τὸ Ἔθνος ἐφαίνετο ἀπολέσαν τὰ πάντα πεσούσης τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ οὐδαμόθεν ὑπέφωσκέ τις ἀκτὶς περὶ μελλούσης σωτηρίας.

'Αλλ' ἡ μεγάλη συμφορὰ τοῦ Ἔθνους εὑρίσκεται ἀκριβῶς ἐν τῷ μεταιχμίῳ τῶν φόβων καὶ τῶν ἐλπίδων, τῆς ἀπογνώσεως καὶ τῆς ἀναθαρρήσεως. Διότι πρὸ ταύτης μὲν τὰ περὶ τοῦ μέλλοντος

μαντεύματα ἦσαν ἀπαίσια, καὶ προανήγγελλον ὄλεθρον καὶ καταστροφάς, μετὰ δὲ τὴν ἅλωσιν ἀντίθετα ὅλως διεδίδοντο, μαρτυροῦντα μεταβολὴν τοῦ φρονήματος τοῦ ἔθνους.

Ἀπὸ πολλοῦ μὲν χρόνου πρὸ τῆς ἁλώσεως τῆς πρωτευούσης τοῦ κράτους ἐφέροντο χρησμοὶ περὶ τῆς ἐπικειμένης καταστροφῆς, ὧν δημωδέστατοι ἦσαν οἱ λέγοντες «Βοῦς βοήσει καὶ ταῦρος θρηνήσει» καὶ «Οὐαί σοι, Ἑπτάλοφε, ὅτι οὐ χιλιάσεις»· τὴν δ᾽ ἐκ τούτων καταπτόησιν τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς ἁλώσεως σαφῶς ἐκθέτει σύγχρονος χρονογράφος: «οἵ τε μάντεις ἀπαίσια πολλὰ ἐπεθείαζον, λόγιά τε παλαιὰ ᾔδετο καὶ χρησμοὶ ἀνηρευνῶντο, καὶ ὅσα ἄλλα ἐν τοῖς τοιούτοις ξυμβαίνειν φιλεῖ, πάντα ἐγίνετο, ἃ πάντα ἐς οὐδὲν χρηστὸν φέροντα φόβον τε παρεῖχε πολὺν καὶ ἀγωνίαν αὐτοῖς, καὶ ἑαυτῶν ὅλως ἐξίστα, καὶ περὶ τοῦ μέλλοντος οὐκ ἐδίδου θαρρεῖν».

Εὐθὺς ὅμως μετὰ τὴν ἅλωσιν ἐγεννήθησαν αἴσιαι περὶ τῆς μελλούσης τύχης τοῦ Ἔθνους ἐλπίδες καὶ ἐρριζώθη ἡ πεποίθησις παρὰ τῷ ἑλληνικῷ λαῷ, ὅτι ἀφεύκτως διὰ τῆς σπάθης θ᾽ ἀνακτήσῃ τὴν διὰ τῆς σπάθης ἁρπασθεῖσαν ὑπὸ τῶν ἐχθρῶν πατρικὴν κληρονομίαν. Καὶ ἡ πεποίθησις αὕτη διεσείετο μὲν καὶ ἀπημβλύνετο ἐνίοτε ἐν ἡμέραις λιποψυχίας ἐξ ἐθνικῶν συμφορῶν, ἀλλ᾽ οὐδέποτε ἐξέλιπε, ὑποτρεφομένη μὲν ὑπὸ τῆς ἐλπίδος εἰς τὴν ἐπικράτησιν τοῦ δικαίου καὶ ὑπὸ τῆς συναισθήσεως τῆς δυνάμεως τοῦ ἑλληνισμοῦ, ἐκδηλουμένη δ᾽ εἰς χρησμοὺς καὶ προρρήσεις, παραδόσεις καὶ δημοτικὰ ᾄσματα καὶ εἰς ἐνόπλους ἐξεγέρσεις κατὰ τοῦ ἰσχυροτάτου δεσπότου.

Ἡ μεγάλη λεγομένη ἰδέα, ἡ ἀποτελοῦσα τὸ ἐθνικὸν ἰδεῶδες τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τῆς καταλύσεως τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας μέχρι τοῦ νῦν, εἶναι ἡ συγκεφαλαίωσις τῶν ἐθνικῶν πόθων καὶ ἐλπίδων, ἀπαυγασμάτων τῆς πεποιθήσεως ἐκείνης, ὧν κορωνὶς θεωρεῖται ἡ ἀνάκτησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἡ ἀπόδοσις τῆς Ἁγίας Σοφίας εἰς τὴν ὀρθόδοξον χριστιανικὴν λατρείαν.

Εἰς τὸ ἰδεῶδες τοῦτο δύναταί τις νὰ εἴπῃ, ὅτι κατ' ἐξοχὴν ἀποτυποῦται ὁ χαρακτὴρ τῆς νεοελληνικῆς ἐθνότητος. Διότι εἰς τοὺς πόθους τοῦ λαοῦ περὶ τοῦ μέλλοντος συγκεντροῦνται αἱ ἀναμνήσεις τοῦ παρελθόντος ἀναπλασσομένου τελειότερον, διὰ διορθώσεως τῶν πλημμελειῶν καὶ παραμυθίας τῶν συμφορῶν. Οἱ ἐθνικοὶ πόθοι ἐμφαίνουσιν ὅτι ὁ λαὸς ἔχει συνείδησιν ἑαυτοῦ, ὅτι γινώσκει τὸ παρελθόν του καὶ τὰ ἐπιβαλλόμενα εἰς αὐτὸν καθήκοντα ἐν τῷ παρόντι πρὸς παρασκευὴν αἰσίου μέλλοντος. Ὁ δ' ἀμοιρῶν τούτων οὐδὲ διακριτικόν τινα χαρακτῆρα ἀπὸ τῶν ἄλλων λαῶν δύναται νὰ θεωρηθῇ ἔχων, καὶ τῆς συνοχῆς εἶναι ἐστερημένος· διότι μόνοι οἱ ἐθνικοὶ πόθοι εἶναι ἱκανοὶ νὰ συσφίγξωσι τοὺς δεσμούς, τοὺς συνέχοντας πρὸς ἀλλήλους τοὺς εἰς τὸ αὐτὸ ἔθνος ἀνήκοντας· ἡ τῶν ἰδεῶν καὶ τῶν ἐλπίδων κοινότης ἐμπνέει τὴν πρὸς ἀλλήλους ἀγάπην καὶ πεποίθησιν, ἐνισχύουσα τὴν ἀλληλεγγύην. Ἄνευ τούτου ἔχομεν κοινωνίαν ἀτόμων, ἐπιδιωκόντων τὴν πλήρωσιν συμφερόντων συγκρουομένων, κοινωνίαν ἧς τοὺς χαλαροὺς δεσμοὺς εὐχερῶς δύνανται νὰ διαρρήξωσι περιστάσεις τυχαῖαι.

Ὅπου ἐλλείπουσιν οἱ ἐθνικοὶ πόθοι, ἐλλείπει καὶ ἡ ἱστορικὴ συνείδησις, ὁ δὲ λαός, εἰς τὸ παρὸν μόνον ἀποβλέπων, ἄνευ συναφείας πρὸς τὸ παρελθὸν καὶ πρὸς τὸ μέλλον, διατελεῖ ἐν νάρκῃ πολιτικῇ καὶ ἠθικῇ, προδρόμῳ ἐξουδενώσεως καὶ ἐξαφανίσεως καὶ μόνην ἐλπίδα ἀνορθώσεως ἔχει, ἂν ἐξ εὐτυχοῦς τινος περιπτώσεως, ἐπιπνεύσῃ γενναίων ἰδεῶν πνοή, δυναμένη νὰ δημιουργήσῃ κοινόν τι ἰδεῶδες.

Ἡ προκειμένη παράδοσις, ἡ συγκεφαλαιοῦσα ἐν μυθικῷ τύπῳ τοὺς ἐθνικοὺς πόθους, ἤρχισε σχηματιζομένη εὐθὺς μετὰ τὴν Ἅλωσιν. Ἀναγινώσκοντες τὰ παρὰ τοῖς συγχρόνοις ἀναφερόμενα θρυλήματα περὶ τῆς τύχης τοῦ πρώτου βασιλέως, δυνάμεθα νὰ παρακολουθήσωμεν τρόπον τινὰ τὰ κατὰ τὴν γένεσιν καὶ τὴν διάπλασιν τῆς παραδόσεως ταύτης.

Περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Κωνσταντίνου ἐπεκράτει ἀμφιβολία· «καί τινες μὲν ἐλθόντες ἔλεγον ὅτι ἔφυγεν, ἄλλοι δὲ ἐν τῇ πόλει εἶναι

ἔλεγον κεκρυμμένον, ἄλλοι δὲ τεθνάναι μαχόμενον» λέγει ὁ Φραντζῆς. Τὰ αὐτὰ ἱστορεῖ ἐν τῷ Ἡμερολογίῳ του καὶ ὁ Νικολὸς Βάρβαρος, Ἀρμένιος δέ τις μοναχός, περὶ τὸ τέλος τοῦ ΙΕ΄ αἰῶνος ζήσας καὶ ποιήσας ἐλεγειακὴν ᾠδὴν εἰς πὴν ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, βεβαιοῖ ὅτι ἔφυγεν ἐπιβὰς φραγκικοῦ πλοίου. Ὁ δὲ γράψας τὸν θρῆνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὸν ἄλλοτε εἰς τὸν Ἐμμανουὴλ Γεωργιλᾶν ἀποδιδόμενον, ἐν ἀποστροφῇ μὲν πρὸς τὸν βασιλέα ἀναγράφει τὰς φερομένας φήμας περὶ αὐτοῦ :

Ὦ Κωνσταντῖνε βασιλεῦ, Δράγαζη τὸ πινόμι
εἰπέ μου ποῦ εὑρίσκεσαι, ἐχάθης, ἐκρυβήθης,
ζῆς ἢ καὶ ἀπέθανες ἐπάνω στὸ σπαθί σου ;

Ἀλλὰ παρακατιὼν ἀναφέρει τὴν ἤδη σχηματισθεῖσαν παράδοσιν περὶ ἀποκρύψεως αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ :

Ὦ Κωνσταντῖνε βασιλεῦ, τί νά ναιν ἀπὸ σένα ;
λέγουν ὅτι ἀπέθανες ἐπάνω στὸ σπαθί σου·
ἤκουσα πάλιν νὰ λέγουσιν καὶ εἶσαι κεκρυμμένος
ὑπὸ χειρὸς τῆς πανσθενοῦς δεξιᾶς (τοῦ) Κυρίου.
Μακάριν νά σαι ζωντανός, σὰν εἶσαι ἀποθαμένος !

Ὅθεν τὴν ἐπαύριον τῆς Ἁλώσεως ὑποφώσκει ἡ ἐλπὶς τῆς ἀνακτήσεως καὶ ἑδραιοῦται ἡ πίστις περὶ μελλούσης σωτηρίας. Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς δὲν ἐπίστευε τὴν ψευδῆ φήμην περὶ φυγῆς τοῦ βασιλέως, ἀλλ' ἐπανέλαβε τὸ ἀληθὲς γεγονὸς τῆς ἡρωϊκῆς ἀμύνης αὐτοῦ, ὅπερ ἐν τούτῳ μόνον παρήλλαξεν. ὅτι ἐπανώρθωσε τὴν συμφοράν, πλάσας ὅτι δὲν ἔπεσεν ὁ βασιλεὺς ἐν τῇ μάχῃ, ἀλλ' ἐσώθη θαυμασίως ἀναρπαγεὶς ὑπὸ τῆς δεξιᾶς τοῦ Κυρίου, ὅστις τὸν ἀπέκρυψεν ἀπὸ τῶν ὀμμάτων τῶν ἀνθρώπων, ἐπιφυλάσσων αὐτὸν διὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἀνορθώσεως τοῦ Ἔθνους καὶ τῆς τιμωρίας τῶν δεινῶν ὅσα ὑπέστη.

Καὶ ὁ τόπος, ὅπου θέτει ἡ παράδοσις τὴν κρύπτην τοῦ βασιλέως, ἐξελέγη προσφυέστατα. Εἶναι παρὰ τὴν Χρυσόπορταν, τὴν Χρυσῆν πύλην, δι' ἧς κατὰ τὴν ἀκμὴν τῆς αὐτοκρατορίας εἰσήρχοντο εἰς τὴν πόλιν οἱ νικηφόροι βασιλεῖς, καὶ ἣν πρῶτοι κατέλαβον οἱ Ἕλληνες ὑπὸ τὸν Ἀλέξιον Στρατηγόπουλον ἀνακτή-

σαντες. τὴν ὑπὸ τῶν Λατίνων κατεχομένην Κωνσταντινούπολιν τὴν 25 Ἰουλίου 1261. Τὸν αὐτὸν τόπον αἰνίσσεται καὶ ὁ χρησμός, λέγων ὅτι ὁ ἐκλεκτὸς βασιλεὺς κατοικεῖ ἐν τῇ πρώτῃ ἄκρᾳ τῆς Βυζαντίδος. Διότι ἡ Χρυσῆ πύλη εἶναι πιθανώτατα ἡ κατὰ τὸ Ἑπταπύργιον, ὅπερ κεῖται ἐν τῇ κορυφῇ περίπου μιᾶς τῶν γωνιῶν τοῦ τριγώνου, ὅπερ σχηματίζουσι τὰ τείχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ πύλη αὕτη εἶναι ἀπῳκοδομημένη νῦν, ὅθεν ὀνομάζεται Καπαλὺ-καπού (Κλειστὴ πύλη).

Τὴν ἀποικοδόμησιν δ' ἐξηγεῖ ἡ παράδοσις ὡς γενομένην διὰ τὸν φόβον ὃν ἔχουσιν οἱ Τοῦρκοι, γινώσκοντες ὅτι δι' αὐτῆς θὰ εἰσέλθωσιν, ὅταν θὰ ἀνακτήσωσι τὴν πόλιν οἱ πρῶτοι κύριοι αὐτῆς, ὡς ἐγένετο καὶ μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Φράγκων ἅλωσιν. Ἄξιον δὲ σημειώσεως εἶναι ὅτι διὰ τὸν αὐτὸν φόβον ἔχουσιν ἀποικοδομήσῃ καὶ τὴν ἐν Ἱεροσολύμοις ἐπίσης Χρυσῆν λεγομένην πύλην, πιστεύοντες ὅτι δι' αὐτῆς θὰ εἰσέλθωσί ποτε οἱ Χριστιανοί, ἐκπολιορκήσαντες τὰ Ἱεροσόλυμα. Καθόλου δὲ φέρονται παρὰ τοῖς Τούρκοις προρρήσεις περὶ ἀνακτήσεως ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τῶν κατακτηθέντων τόπων. Καὶ ἐν χρόνοις καλλιτέροις τῆς Ἁλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὸ τουρκικὸν ἔθνος εἶχεν ἰδίας προφητείας μηνυούσας ὅτι ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων θὰ καταστραφῇ, ὡς ἀναφέρει συγγραφεὺς τοῦ ΙΒ' αἰῶνος, ὁ Μιχαὴλ Γλυκᾶς: «Λόγος γὰρ παρὰ τοῖς Τούρκοις ἐφέρετο, ὡς ὑπ' ἐκείνων καταλυθήσονται, μεθ' ὧν Ἀλέξανδρος τοὺς Πέρσας κατέλυσεν».

* * *

Ὁ τάφος τοῦ βασιλιᾶ

(Κωνσταντινούπολις)

Κοντὰ στὸ Βεφὰ Μεϊδάνι, σ' ἕνα χάνι μέσα, στὴν αὐλή, εἶναι θαμμένος ὁ βασιλιᾶς. Ἄλλοτε εἶχαν ἀναμμένη καὶ μιὰ καντήλα πάνω στὸ μνῆμα του, τώρα εἶναι πολὺς καιρὸς ποὺ δὲν τὴν ἀνάβουν. Καὶ σ' ἄλλη•μεριὰ στὸ ἴδιο χάνι ἔχουν τὸν Ἀράπη ποὺ τὸν ἐσκότωσε, σκεπασμένο ὅλο λαχούρια καὶ χαλιά.

Ὁ παπᾶς τῆς Ἁγιᾶ Σοφιᾶς

(Πολλαχοῦ)

Τὴν ὥρα ποὺ μπῆκαν οἱ Τοῦρκοι στὴν Ἁγιὰ Σοφιὰ δὲν εἶχε τελειώση ἀκόμα ἡ λειτουργία. Ὁ παπᾶς ποὺ ἔκανε τὴ λειτουργία πῆρε ἀμέσως τὸ ἅγιο δισκοπότηρο, ἀνέβη στὰ κατηχούμενα, ἐμπῆκε σὲ μία θύρα καὶ ἡ θύρα ἔκλεισε ἀμέσως. Οἱ Τοῦρκοι ποὺ τὸν ἐκυνήγησαν, εἶδαν νὰ γίνῃ ἄφαντος καὶ ηὗραν ἐμπρός των τοῖχο· πολέμησαν νὰ τὸν χαλάσουν μὲ τὰ ὅπλα τους καὶ δὲν μπόρεσαν. Ἔφεραν ὕστερα χτίσταις, κ' ἐκεῖνοι δὲν ἔκαμαν τίποτα. Προσκάλεσαν κατόπι ὅλους τοὺς χτίσταις τῆς Πόλης, ἔβαλαν τὰ πάντα εἰς ἐνέργεια νὰ γκρεμίσουν ἐκεῖνον τὸν τοῖχο, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν οἱ κόποι πῆγαν χαμένοι. Οὔτε μὲ λωστοὺς οὔτε μὲ ὅλα των τὰ σύνεργα δὲν μπόρεσαν νὰ χαλάσουν τὸν τοῖχο· γιατὶ εἶναι θέλημα Θεοῦ ν' ἀνοίξῃ μόνη της, ὅταν ἔλθῃ ἡ ὥρα, καὶ νὰ βγῇ ἀπὸ κεῖ ὁ παπᾶς νὰ τελειώσῃ τὴ λειτουργία στὴν Ἁγιὰ Σοφιὰ ὅταν θὰ πάρωμε πίσω τὴν Πόλη.

* * *

Ἡ κολόννα τῆς Ἁγιᾶ Σοφιᾶς

(Κωνσταντινούπολις)

Σὲ μιὰ κολόννα τῆς Ἁγιᾶ Σοφιᾶς, ψηλὰ πολὺ ψηλά, φαίνεται ὡς τὰ τώρα αἷμα. Εἶναι σημάδι ποὺ ἔβαλε ὁ Ἀμιρᾶς ὁ Μουχαμέτης μὲ τὴν ἀπαλάμη του βουτημένη στὸ αἷμα ὅταν μπῆκε στὴν Ἁγιὰ Σοφιὰ καὶ τὴν ἔκαμε τζαμί. Κ' ἔφτασε τόσο ψηλά, γιατί πατοῦσε ἀπάνου σὲ σωροὺς κορμιὰ τῶν χριστιανῶν, ποὺ σκότωσαν μέσ' στὴν ἐκκλησιὰ οἱ Τοῦρκοι.

* * *

Ἡ ἅγια Τράπεζα τῆς Ἁγιᾶ Σοφιᾶς

(Πολλαχοῦ)

Τὴν ἡμέρα ποὺ πάρθηκε ἡ Πόλη ἔβαλαν σ' ἕνα καράβι τὴν ἅγια Τράπεζα τῆς ἁγιᾶ Σοφιᾶς, νὰ τὴν πάῃ σ' τὴ Φραγκιά, γιὰ νὰ μὴν πέσῃ στὰ χέρια τῶν Τούρκων. Ἐκεῖ ὅμως στὴ θάλασσα τοῦ Μαρμαρᾶ ἄνοιξε τὸ καράβι καὶ ἡ ἅγια Τράπεζα ἐβούλιαξε στὸν πάτο. Στὸ μέρος ἐκεῖνο ἡ θάλασσα εἶναι λάδι, ὅση θαλασσοταραχὴ καὶ κύματα κι' ἂν εἶναι γύρω. Καὶ τὸ γνωρίζουν τὸ μέρος αὐτὸ ἀπὸ τὴ γαλήνη ποὺ εἶναι πάντα ἐκεῖ καὶ ἀπὸ τὴν εὐωδία ποὺ βγαίνει. Πολλοὶ μάλιστα ἀξιώθηκαν καὶ νὰ τὴν ἰδοῦν στὰ βάθη τῆς θάλασσας.

Ὅταν θὰ πάρωμε πάλι τὴν Πόλη, θὰ βρεθῇ καὶ ἡ ἅγια Τράπεζα καὶ θὰ τὴν στήσουν στὴν Ἁγιὰ Σοφιά, νὰ γίνουν σ' αὐτὴν τὰ ἐγκαίνια.

(Ἀνακοινωθεῖσα ὑπὸ Α. Καρκαβίτσα).

Σὰν πῆραν οἱ Βενετσάνοι τὴν Πόλη, σύναξαν ὅλα τὰ πλούσια σωθέματα τῆς Ἁγιᾶ Σοφιᾶς, τὰ φόρτωσαν σ' ἕνα καράβι γιὰ νὰ τὰ πᾶνε στὴ Βενετιά. Βάλανε μέσα τὴν κολυμπήθρα, ταὶς πόρταις τοῦ ναοῦ, τὸ ρολόϊ ποὺ κουρδίζεται μιὰ φορὰ τὸ χρόνο καὶ βγαίνουν οἱ μάγοι μὲ τὰ δῶρα, τὰ τέσσερα ἀλόγατα. Βάλανε ἀκόμη τὸ σπαθὶ τοῦ Κωνσταντίνου, ψιλὸ καὶ ὁλόισιο, μὲ θηκάρι μαλαματένιο μὲ χίλια δυὸ κεντίδια, καὶ τὴν ἅγια Τράπεζα. Τὰ βάλανε μέσα, κίνησε τὸ καράβι νὰ κατεβῇ στὴ Βενετιά. Μὰ σὰν ἔφτασε στὸ Μαρμαρᾶ, στὴν Ἡρακλειὰ ἀντίκρυ ἄνοιξε ἡ καρίνα τοῦ καραβιοῦ, καὶ μπλοὺμ στὸν πάτο ἡ ἅγια Τράπεζα. Ἔπειτα ἔκλεισε πάλι ἡ καρίνα καὶ τὸ καράβι τὰ ἤφερε ὅλα στὴ Βενετιά. Μὰ ἐκεῖ ποὺ ἔπεσε ἡ ἅγια Τράπεζα, ἀπὸ

τὸν καιρὸ ἐκεῖνο ὡς τὰ σήμερα, τὸ νερὸ δὲν κουνιέται διόλου. Ὅση φουρτοῦνα καὶ νὰ κάνῃ στὴ θάλασσα, ἐκεῖ τίποτα. Ἐκεῖ βγαίνει λάδι καὶ πάνε οἱ θαλασσινοὶ καὶ τὸ μαζώνουν μὲ τὸ βαμπάκι. Εἶναι περίδαλτο ἐκεῖνο τὸ λάδι γιὰ τὸν πονόματο καὶ γιὰ πολλαὶς ἄλλαις ἀρρώστιαις. Μὰ ἡ ἅγια Τράπεζα δὲν κάθεται ἥσυχη κάτω. Ὅσο πάει κι ὅλο κοντοζυγώνει νὰ πιάσῃ τὴ στεριὰ τῆς Ἡρακλειᾶς. Ἅμα τὴν πιάσῃ, τελείωσαν τὰ ψέματα· θὰ πάρουν οἱ Ρωμαῖοι τὴν Πόλη.

* * *

Τὸ χεῖρ' χεῖρ' χειρότερο

(Πολλαχοῦ)

Ἐπάνω στὴν πόρτα ποὺ πρωτομπῆκαν οἱ Τοῦρκοι στὴν Πόλη, ἔγραψε ἐκείνη τὴν ἡμέρα ἕνας ἄγγελος μὲ τὸ χέρι του «Τὸ χεῖρ' χεῖρ' χειρότερο»· καὶ ἐννοοῦσε πὼς ὅλο καὶ χειρότερα θὰ πηγαίνῃ ἡ Πόλη. Καὶ τὰ γράμματα αὐτὰ βρίσκονται ὡς τὰ σήμερα.

* * *

Τὸ πάρσιμο τῆς Πόλης

(Σινασσὸς τῆς Καππαδοκίας)

Στὸν καιρὸ τῶν Τούρκων πολλαὶς φαμίλιαις ἐκρύφτηκαν στὸ καταφύδι τοῦ ἁγιοῦ Βασιλειοῦ γιὰ νὰ γλυτώσουν, καὶ εἶχαν βάλῃ βίγλαις καὶ στὰ τρία πατώματα τοῦ καταφυδιοῦ. Οἱ Τοῦρκοι ὅμως εὑρῆκαν τὴν τρῦπα ποὺ εἶναι στὴν κορυφὴ τοῦ βράχου καὶ ἔσφαξαν ὅλους ὅσοι ἦσαν στὸ πρῶτο πάτωμα. Καὶ φαίνονται ἀκόμη ἀπὸ τότε στοὺς τοίχους τὰ αἵματα. Καὶ μιὰ γρηὰ ποῦ ἦταν μὲ τὴν κόρη της σ' ἄλλο ἀντικρυνὸ καταφύδι εἶδε τοὺς Τούρκους ποὺ πῆραν τἀπάνω μέρος τοῦ καταφυδιοῦ κ' ἔσφαζαν κ' ἐφώναξε·

Ἡ πάνω βίγλα πάρτηκεν, ἡ κάτω ἀποκοιμᾶται,
στὴν μεσακὴν ἐστράγγισεν. Παιδιά, ἡ Πόλις πάρτην.

* * *

Ἡ λειτουργία τῆς Ἀναστάσεως στὴν ἁγιὰ Σοφιὰ

(Ἐκ Χρονικοῦ)

Τούτῳ τῷ ἔτει (1522) ἔδειξε ὁ θεὸς σημεῖον τοιόνδε ἐν τῇ Κωνσταντίνου πόλει, τῇ μεγάλῃ Κυριακῇ τοῦ Πάσχα. Τὸ μεσονύκτιον ἠγέρθησαν οἱ Τερβησάδες, καὶ ὑπῆγαν εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, νὰ σαλαβατίσουν κατὰ τὸ αὐτῶν ἔθος. Καὶ ἐλθόντες εἰς τὰ προαύλια τοῦ ναοῦ ἤκουσαν ψαλμῳδίαν. καὶ εἶδον καὶ φῶς μέγα ἐν τῷ ναῷ, καὶ πλησιάσαντες εὗρον τὰς πύλας ἀνεῳγμένας καὶ φωνὰς ψαλμῳδίας, τὸ Χριστὸς ἀνέστη. Καὶ ἀκούσαντες σπουδαίως ἔδωσαν γνῶσιν τοῦ ἀφεντός, ὅστις ἦλθεν σωματικῶς, καὶ ἄκουσεν καὶ εἶδεν ἐν ὀφθαλμοῖς, κελεύσας ἵνα ἀναβοῦν εἰς τὰ ἀνηχούμενα νὰ σκεπεύσουν μήποτέ ἐστιν ἐξ ἀνθρώπων ἡ τοιαύτη ἐνέργεια. Καὶ εὐθὺς ἐξέλιπεν καὶ τὸ φῶς καὶ ἡ ψαλμῳδία. «Καὶ πάλιν ὥρμησεν, ἵνα κόψῃ τοὺς Χριστιανούς, εἰμὴ πάλιν ὁ Πυρπασιᾶς ἀπέκοψεν αὐτοῦ τὴν ὁρμήν.

Ἡ παράδοσις ἀναφέρει μυστηριώδη λειτουργίαν ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ γενομένην γνωστὴν καὶ εἰς τοὺς Τούρκους καὶ τὸν σουλτᾶνον Σουλεϊμάν, ὅστις λέγεται τοσοῦτον ἐξοργισθεὶς ἐκ τούτου, ὥστε ἐβουλήθη νὰ διατάξῃ γενικὴν σφαγὴν τῶν χριστιανῶν, ἀποτραπεῖσαν διὰ τῶν συμβουλῶν τοῦ μεγάλου βεζύρου Πιρὶ πασᾶ. Φαίνεται δ' ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους καὶ πρότερον ἀπὸ τῶν χρόνων ἴσως τῆς Ἁλώσεως καὶ ἐντεῦθεν ἐπιστεύετο ὅτι ἐγίνετο κατ' ἔτος μυστικῶς κατὰ θείαν παραχώρησιν ἡ λειτουργία τῆς Ἀναστάσεως ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ ὑπὸ νεκρῶν ἢ κεχωρισμένων τοῦ ζῶντος κόσμου λειτουργῶν τοῦ Θεοῦ. Τοιαῦται δὲ παραδόσεις φέρονται καὶ μέχρι τῆς σήμερον.

Τὴν μεγάλην Πέμπτην, ὅτε γίνεται ἡ βαφὴ τῶν αὐγῶν τοῦ Πάσχα, λέγεται,ὅτι εὑρίσκονται εἰς τὴν αὐλὴν τῆς Ἁγίας Σοφίας

κελύφη κοκκίνων αὐγῶν. Πιστεύεται δ' ὅτι ὑπάρχει ἐν τῇ Ἁγία Σοφία κρύπτη, ἀνοιγομένη μόνον κατὰ τὰς ἑορτὰς τοῦ Πάσχα, καὶ ὅτι πρὸς τὸν χριστιανόν, ποὺ θὰ ἔχῃ τὴν τύχην νὰ ἔμβῃ τότε ἐκεῖ θὰ προσκλίνῃ μετὰ σεβασμοῦ μία κανδήλα κρεμασμένη ἀπὸ τῆς στέγης. Ἄλλοι πάλιν λέγουσιν, ὅτι κατὰ τὴν Ἅλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων πολλοὶ εὐσεβεῖς χριστιανοὶ ἀπεχώρησαν εἰς ἓν ἱερὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας, καὶ ὅτι τοῦτο ἀνοίγεται ἅπαξ τοῦ ἔτους καὶ γίνεται ἐν αὐτῷ λειτουργία. Ἂν δὲ ὁ τυχὸν παρευρεθεὶς κατὰ τὴν λειτουργίαν, δὲν σπεύσῃ νὰ ἐξέλθῃ ἀμέσως μετὰ τὸ πέρας τῆς λειτουργίας, κλείουν αἱ θύραι καὶ μένει καθειργμένος μέχρι τοῦ Πάσχα τοῦ ἐπιόντος ἔτους.

Διηγοῦνται πῶς ἕνα μπακαλόπουλο, ποὺ τὸ εἶχαν στείλῃ σ' ἕνα θέλημα, πέρασε κατὰ τύχη ἀπὸ τὴν αὐλὴ τῆς Ἁγιᾶ Σοφιᾶς. Βρῆκε ἐμπρός του μιὰ θύρα ἀνοιχτὴ καὶ μπῆκε σὲ μιὰ ἐκκλησιὰ καὶ εἶδε πῶς ἦταν λειτουργία. Τὸ παιδὶ ἔμεινε στὴ λειτουργία καὶ ὅταν ἐτελείωσε θέλησε νὰ ἔβγῃ, ἀλλ' ἦσαν τόσο πολλοὶ στὴν ἐκκλησιά, ποῦ δύσκολα μποροῦσε νὰ περάσῃ. Ἐγύρισε τὸ λοιπὸν ὅλη τὴν ἐκκλησιὰ κ' ἔβλεπε, καὶ ὅταν κατώρθωσε νὰ βγῇ, πῆγε κατ' εὐθεῖαν στὸν ἀφεντικό του. Ἄρχισε τὴ δουλειά, μὰ ἕνα ἄλλο μπακαλόπουλο τὸν ἐκύτταζε μὲ ἀπορία γιατὶ ἕνα χρόνο ποὺ ἤτανε στὸ μαγαζί του δὲν τὸν εἶχε ἰδῆ ποτέ του. «Ποιὸς εἶσαι σύ, τὸν ἐρώτησε. — Ἐγὼ εἶμαι τὸ μπακαλόπουλο. — Ψέματα λές· ἐγὼ εἶμαι σ' αὐτὸ τὸ μαγαζί». Τότε, ἦρθε καὶ ὁ ἀφεντικός του καὶ τὸν ἐγνώρισε : «Δὲ μοῦ λὲς ποῦ ἤσουνα; Ἕνα χρόνο τώρα σ' ἐχάσαμε καὶ σὲ γυρεύουμε τοῦ κάκου. — Ἐπῆγα ἐδῶ στὴ γειτονιὰ γιὰ θελήματα. Μόνο ἐκεῖ ποὺ περνοῦσα ἀπὸ τὴν Ἁγιὰ Σοφιὰ ἐμπῆκα μέσα κ' ἔμεινα στὴ λειτουργία». Τὸ παιδὶ αὐτὸ δὲν εἶχε καταλάβῃ πῶς ἔμεινε ἕνα χρόνο ἀλάκερο κλεισμένο στὴν ἐκκλησιά.

* * *

Ὁ σταυρὸς τῆς Ἁγιᾶς Σοφιᾶς

(Πολλαχοῦ)

Πέντ' ἔξη χρόνια προτοῦ νὰ γίνῃ τὸ πρῶτο σεφέρι ἐφάνη ἀποπάνω ἀπὸ τὸ θόλο τῆς Ἁγιὰ Σοφιᾶς ἕνας φωτεινὸς σταυρός. Οἱ Τοῦρκοι κατατρόμαξαν, καὶ ἔκαμαν πολλὰ νὰ τὸν σβύσουν, μόν' δὲν μπόρεσαν. Αὐτὸ ἦταν σημεῖο φανερὸ ἀπὸ τὸ Θεό, πὼς θὰ γίνῃ πάλι δική μας ἡ Ἁγιὰ Σοφιά.

ΑΙ ΠΡΟΦΗΤΕΙΑΙ

Οἱ χρησμοὶ Λέοντος τοῦ Σοφοῦ.

Ἐκ τῶν ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Αὐτοκράτορος Λέοντος φερομένων *Χρησμῶν*, οἵτινες ἐγράφησαν εἰς λογίαν γλῶσσαν καὶ εἰς ἰαμβικοὺς τριμέτρους, προσῆλθον κατὰ τοὺς ὑστέρους χρόνους τοῦ μέσου αἰῶνος δημώδεις ἐκδόσεις εἰς ἀνομοιοκαταλήκτους τροχαϊκοὺς ὀκτασυλλάβους, οἵτινες, ὅσον τὰ ἔξωθεν δεινὰ τοῦ Βυζαντινοῦ κράτους ηὔξανον, τόσῳ μᾶλλον ἀνεγώσκοντο ὑπὸ τοῦ κοινοῦ. Τὰ ἐν τῇ λογίᾳ γλώσσῃ πρότυπα δὲν μετεφράζοντο ἁπλῶς, ἀλλὰ διὰ προσθηκῶν ἐπλουτίζοντο καὶ κατὰ τὰς μεταβαλλομένας ἐκ τῆς πολιτικῆς καταστάσεως περιστάσεις διεσκευάζοντο. Τὰ σπουδαιότατα δὲ διὰ τούτων ἢ ἁπλῶς ὑποδηλούμενα συμβάντα εἶναι ἡ κατάκτησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Λατίνων, ἡ παλινόρθωσις τῶν Παλαιολόγων καὶ ἡ ἅλωσις τῆς *Νέας Βαβυλῶνος* ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Τὰ κάτωθι ἀποσπάσματα εἶναι δείγματα τοῦ ὕφους τῶν ἐν λόγῳ *Χρησμῶν*.

Βασιλεύσουν μετὰ ταῦτα
ἀναιδεῖς καὶ ἄγνωστοί τε,
ἄνδρες τοίνυν καὶ γυναῖκες
μιαροὶ καὶ βέβηλοί τε...

Κι' ἀπέκει ἔρχεται τἀρκοῦδιν
νάνασπάσῃ τὰ παλούκια,

καὶ τὸν τράφον νάφανίσῃ...

Καὶ πάλιν ἕξεις, Ἑπτάλοφε, τὸ κράτος. .

* * *

Ἡ Ὀπτασία τοῦ Ἀγαθαγγέλου.

Κατὰ τὰ τέλη τοῦ 18ου αἰῶνος ἤρχισε νὰ κυκλοφορῇ ἀνὰ τὰς ἑλληνικὰς χώρας καὶ παροικίας ἀπὸ χειρὸς εἰς χεῖρα μεταδιδόμενον δι' ἀντιγράφων τὸ μυστηριῶδες κείμενον τῆς ὀπτασίας τοῦ Ἀγαθαγγέλου.

Εἰς τὸν πρόλογον ἀνεγράφετο ὅτι δὲν ἦτο αὐτὸ τὸ πρωτότυπον, ἀλλὰ μετάφρασις γενομένη ἐξ ἰταλικῆς μεταφράσεως τοῦ πρωτοτύπου· ὅτι τὸ ἑλληνικὸν πρωτότυπον ἐγράφη ἀπὸ τὸν ἐκ Ρόδου ἱερομόναχον Ἀγαθάγγελον ἐν Μεσσήνῃ τῆς Σικελίας κατὰ τὸ ἔτος 1279, ὅτι κατὰ τὸ 1555 μετεφράσθη καὶ ἐξεδόθη εἰς ἰταλικὴν γλῶσσαν ἐν Μιλάνῳ ὑπὸ τοῦ Βενεδικτίνου ἱερομονάχου Ἰακώβου τοῦ Παλαιώτου· ὅτι δ' ἐκεῖθεν μετέφρασε πάλιν αὐτὸ ὁ ἀρχιμανδρίτης Πολυειδὴς κατὰ τὸ ἔτος 1751.

Ἀλλὰ κατὰ τὰς ἐρεύνας τοῦ ἁρμοδιωτάτου πρὸς τοῦτο καθηγητοῦ Ν. Γ. Πολίτου, ὁ ἱερομόναχος Ἀγαθάγγελος εἶναι πρόσωπον ἀνύπαρκτον. Οὔτε κατὰ τὸν 13ον αἰῶνα ἐγράφησαν αἱ προφητεῖαι ἑλληνιστί, οὔτε κατὰ τὸν 16ον μετεφράσθησαν καὶ ἐξεδόθησαν ἰταλιστί. Συγγραφεὺς αὐτῶν εἶναι ὁ ὡς ἕλλην μεταφραστὴς φερόμενος Ἀρχιμανδρίτης Πολυειδής· αὐτὸς δ' ἔπλασεν, ἄγνωστον διὰ τίνα λόγον, πάντα τὰ ἀνωτέρω εἰς τὸν πρόλογον τῆς συγγραφῆς του, τὴν ὁποίαν καὶ δὲν ἐπρόφθασε νὰ τυπώσῃ.

Ἐν τούτοις τὸ κατασκεύασμα τοῦτο τοῦ ἀρχιμανδρίτου Πολυειδοῦς, ἄτεχνον καὶ εἰς γλῶσσαν μιξοβάρβαρον συντεταγμένον, κατὰ μίμησιν τῶν προφητῶν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ τῆς Ἀποκαλύψεως τοῦ Ἰωάννου, ἔχει ἐξαιρετικὴν δι' ἡμᾶς σημασίαν, διότι συνετέλεσε μεγάλως εἰς τὴν ἀναρρίπισιν τοῦ φρονήματος κατὰ τοὺς τελευταίους τῆς δουλείας χρόνους.

Ἡ Ὀπτασία τοῦ Ἀγαθαγγέλου ἐπέρρωσε τὰς ἐλπίδας τοῦ ἔθνους περὶ ἀπελευθερώσεως τῆς πατρίου χώρας. Ἡ δὲ πίστις περὶ

τοῦ ἀληθοῦς τῶν χρησμῶν τοῦ Ροδίου ἱερομονάχου διετηρήθη ἀσάλευτος καὶ μετὰ τὴν σύστασιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου μέχρι τοῦ Κριμαϊκοῦ πολέμου, ὅτε τὰ ἱστορικὰ συμβάντα ἐμείωσαν σημαντικῶς τὸ προφητικὸν κῦρος αὐτῶν. Ἐν τούτοις δὲν ἔπαυσεν ὁ Ἀγαθάγγελος κυκλοφορῶν μέχρι τοῦ νῦν ὡς λαϊκὸν βιβλίον μεθ' ὅλον τὸ ἀκατάληπτον τῆς γλώσσης, οὐδ' ἐξέλιπεν ἡ κοινὴ φράσις ἡ πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν ἐθνικῶν ἐλπίδων ἑκάστοτε ἐρχομένη εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ :

Τὸ λένε τὰ χαρτιά μας κι' ὁ Ἀγαθάγγελος.

Ἡ ὀπτασία τοῦ Ἀγαθαγγέλου ἀναφέρεται εἰς τὰς τύχας τῶν βορείων καὶ δυτικῶν κρατῶν τῆς Εὐρώπης, ἐνιαχοῦ ἐν σχέσει πρὸς τὴν Ἀνατολήν. Διαιρεῖται δὲ εἰς δέκα κεφάλαια, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ πρῶτον, τὸ προλέγον ἐν ἀρχῇ τὴν καταστροφὴν τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους, εἶναι ἰδίως τὸ καταστῆσαν δημοτικώτατον τὸ ἔργον τοῦ Πολυειδοῦς.

Τὸ κεφάλαιον τοῦτο ἀρχίζει ὁ ἑξῆς :

«Κωνσταντῖνος ἤρξατο καὶ Κωνσταντῖνος ἀπολέσει τῆς Ἀνατολῆς τὸ Βυζαντινὸν Βασίλειον· υἱὲ ἀνθρώπου ἀρίθμησον ἀπὸ τοῦ πρώτου Κωνσταντίνου ἕως τοῦ δωδεκάτου ἀριθμοῦ τοῦ ὁμοίου ὀνόματος καὶ εὑρήσεις τὸν ἀριθμὸν ἐφ' ᾧ συμβήσεται· ὁ Θεὸς ἀπεφάσισε καὶ ἡ ὁρισθεῖσα ἐξηκριβωμένως θεία βουλὴ ἀμετάθετος ἔσται. Ἀποπληρωθήσεται μὲν κατὰ τὴν τετάρτην ἑκατοντάδα ἀπὸ τοῦ πεντηκοστοῦ δευτέρου ἕως τοῦ τρίτου, ἐφ' ᾧ ἔτει ἐκπεσεῖται τὸ ὑπέρογκον βασίλειον εἰς χεῖρας τῶν Σαρακηνῶν· ἔσονται δὲ αἱ οἰκίαι διεφθαρμέναι, οἱ ἱεροὶ ναοὶ μεμιασμένοι καὶ οἱ πιστοὶ καταδεδιωγμένοι ἕως τῆς ὀγδόης ἑκατοντάδος ἀποφασιστικῶς, ἐπειδὴ θέλει ὁ Θεὸς ἵνα γνῷ ὁ λαὸς τὴν δικαιοσύνην του καὶ αἰσθανθῇ τὸ βάρος τῆς παντοδυνάμου αὐτοῦ χειρὸς καὶ μετανοήσῃ καὶ ἀναδράμῃ πρὸς Αὐτόν, καὶ εὐδόκιμος εἶτα καὶ εὐπρόσδεκτος γένηται· ἀλλ' ὅμως, υἱὲ ἀνθρώπου, μὴ φοβοῦ, ἐπιστραφήσεται νεόθεν πρὸς τὴν χάριν καὶ ἔσται τῆς προτέρας ἐνδοξότερος καὶ ὑπ' αὐτὸ τὸ τοῦ κόσμου κράτος ὃ διαφθαρήσεται μέλλει ὁ Θεὸς ὑποτάξαι πάλιν νέα ἄπειρα ἔθνη πλεῖστα τῶν πρώτων· καὶ ὥσπερ ὁ Ἰσραηλιτικὸς λαὸς ἦν ὑπήκοος τῷ Ναβουχοδονόσορι, οὕτως ἔσται ὁ λαὸς οὗτος ὑποτασσόμενος τοῖς ἀσεβέσιν Ἀγαρηνοῖς ἕως τοῦ διωρισμένου καιροῦ καὶ διαμενεῖ αἰχμάλωτος ὑπὸ τὸν ζυγὸν ἕως τετάρτης ὁλοπληροῦς σχεδὸν ἑκατοντάδος».

Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος

Η ΚΤΙΣΙΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΚΑΤΑ ΣΚΑΡΛΑΤΟΝ ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ

Μία τῶν κυριωτέρων τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου φροντίδων ἅμα κατέστη μονάρχης τοῦ ἀπεράντου Ρωμαϊκοῦ κράτους, διῃρημένου πρὸ τεσσαράκοντα ἤδη χρόνων μεταξὺ διαφόρων ἀρχηγῶν ἀλληλομαχούντων, ὑπῆρξεν ἡ μεταβίβασις τῆς καθέδρας τῆς Αὐτοκρατορίας ἀπὸ τῆς Δύσεως εἰς τὴν Ἀνατολήν.

Οἱ συχνοὶ πρὸς τοὺς Πέρσας πόλεμοι, αἱ ἀλλεπάλληλοι τῶν Ἀσιατικῶν ἐθνῶν ἀποστασίαι καὶ ἐπιδρομαὶ τῶν Σκυθικῶν φύλων διὰ τοῦ Εὐξείνου, αἱ ἐμφωλεύουσαι εἰς τὴν Ρώμην, τὴν παλαιὰν ταύτην τῶν ἐμφυλίων πολέμων ἑστίαν, ἀνησυχίαι εἶχον ὑπαγορεύσῃ καὶ εἰς τὸν Διοκλητιανὸν ἤδη οὐ πρὸ πολλοῦ τὴν μετακόμισιν τῆς Ρωμαϊκῆς αὐλῆς εἰς τὴν Νικομήδειαν, πραγματοποιήσαντα τὸν σκοπὸν τοῦ Καίσαρος Ἰουλίου, μελετήσαντος νὰ μεταφέρῃ τὴν καθέδραν τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν ἢ τὸ Ἴλιον, εἰς τοὺς ἥρωας τοῦ ὁποίου ἀνῆγε τὴν καταγωγήν του.

Ἀλλ' ὁ Κωνσταντῖνος εἶχε παρὰ ταύτας καὶ ἄλλην, πολὺ πλείονος λόγου ἀξίαν, αἰτίαν νὰ παραιτήσῃ τὴν ἐν τῇ Ρώμῃ δεισιδαίμονα τῆς πολυθεΐας μισγάγκειαν, εἰς τὰ ἀμφιθέατρα τῆς ὁποίας ἦτον ἀκόμη πρόσφατος ἡ ἀτμὶς τῶν μαρτυρικῶν αἱμάτων. Προωρισμένος ὑπὸ τῆς θείας προνοίας νὰ ἀνυψώσῃ ἐπὶ τοῦ θρόνου τὴν ἐν τοῖς σπηλαίοις τέως καὶ ταῖς ὀπαῖς τῆς γῆς κρησφυγετοῦσαν χριστιανικὴν θρησκείαν, καὶ νὰ θέσῃ ἐπὶ τοῦ στέμματος

τῶν Καισάρων τὸ σωτήριον σημεῖον τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ἐνόησεν ἐκ πρώτης ἐπιβολῆς ὅλον τὸ μέγεθος τῆς ἀποστολῆς του, καὶ πεισθεὶς ὅτι ἐπρόκειτο νὰ ὁδοποιηθῇ νέος δρόμος εἰς τὸ ἀνθρώπινον γένος, ν' ἀνακαινισθῇ ἡ παλαιωθεῖσα ἤδη μορφὴ τῶν ἀρχαίων αἰώνων, ν' ἀρχίσῃ, ἑνὶ λόγῳ, νέα ἐποχὴ καὶ ἰδεῶν καὶ πραγμάτων, ἔσπευσε νὰ μακρύνῃ τῆς γηραιᾶς κοσμοκράτορος τὸν θρόνον ἀπὸ τῶν ἀναμνήσεων, μεθ' ὧν εἶχε συνδεδεμένον αὐτὸν ἀπ' αὐτῆς ἀκόμη τῆς κοιτίδος τοῦ Ῥώμου καὶ τοῦ Ῥωμύλου ἡ εἰδωλολατρεία.

Ἐντεῦθεν ἴσως αἱ διάφοροι παραδόσεις ἐκεῖναι τῶν συγχρόνων ἱστορικῶν, εἰς τὰς ὁποίας ὅμως δὲν ἐνέχεται πάντως ὁ Κωνσταντῖνος, ὅτι χρηματισθεὶς κατ' ὄναρ νὰ κτίσῃ πόλιν, προείλετο κατ' ἀρχὰς τὴν Τρωάδα, ἀκολουθῶν πιθανῶς τὸν σκοπὸν τοῦ Καίσαρος Ἰουλίου, καὶ ἐβάλετο τοὺς θεμελίους τῆς νέας πόλεως « εἰς τὸ πρὸ τοῦ Ἰλίου πεδίον, ὑπὲρ τὸν Αἴαντος τάφον, οὗ δὴ λέγεται τὸν ναύσταθμον καὶ τὰς σκηνὰς ἐσχηκέναι τοὺς ἐπὶ Τροίαν στρατευσαμένους Ἀχαιούς». Ἀλλ' ἀνυψωθέντος ἤδη μέρους τοῦ τείχους, τὸ ὁποῖον ἐσώζετο, λέγει ὁ Ζώσιμος, ἄχρι τῶν ἡμερῶν του, ἀποτραπεὶς θείᾳ νεύσει, εἴτε θεοσημείᾳ, ἢ καὶ ἄλλως μεταδόξαν αὐτῷ, ἀνῆλθεν εἰς τὸ Βυζάντιον, καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἤρξατο ἀνακτίζειν τὴν Χαλκηδόνα, κατηδαφισμένην ὑπὸ τῶν Περσῶν πρὸ χρόνων· ἀετῶν δὲ τοὺς λίθους, ἢ κατ' ἄλλους (πιθανωτέρους τοὐλάχιστον), τὰς τεκτονικὰς σπάρτους μεταιρόντων εἰς τὸ πέραν, Εὐφρατᾶς τις τῶν περὶ αὐτόν, οὗ πολὺς παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς Χρονογράφοις ὁ λόγος, ὡς οὐ μόνον πρὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὰς οἰκοδομάς, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν τοῦ Κωσταντίνου ἐπιστροφὴν καὶ θεογνωσίαν συνεργήσαντος, ἀρχιτεκτονικὸς ὅμως, φαίνεται, ἀνὴρ καὶ δεινὸς περὶ καταμάθησιν χωρίων, προσήλωσε τὴν τοῦ αὐτοκράτορος προσοχὴν εἰς τὴν θέσιν τοῦ Βυζαντίου.

Λέγεται προσέτι ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ, διαγράφων μόνος τὸν

νέον περίβολον τῆς πόλεως, προῆγε βάδην τῶν ἀρχιτεκτόνων, τὸ δόρυ φέρων ἐν τῇ χειρί. «Ἐπεὶ δὲ τοῖς ἑπομένοις ἐδόκει μεῖζον ἢ προσῆκε τὸ μέτρον ἐκτείνειν, προσελθεῖν τε αὐτῷ τινα, καὶ πυνθάνεσθαι, Ἕως ποῦ, δεσπότα ; Τὸν δὲ, ἀποκρινάμενον διαρρήδην φάναι, Ἕως ἂν ὁ ἔμπροσθεν ὁδηγῶν με στῇ· ἐπίδηλον ποιοῦντα ὡς δύναμις αὐτοῦ τις οὐρανία προηγοῖτο, τοῦ πραττομένου διδάσκαλος».

Περὶ δὲ τοῦ χρόνου τῆς κτίσεως αὐτῆς διάφοροι τῶν ἱστορικῶν αἱ σημειώσεις.

Ἀλλὰ τὰς ἀντιφάσεις τὰς περὶ τὴν χρονολογίαν, εὐκόλως δύναται νἀποδείξῃ τις σφαλλομένας, ἢ καὶ νὰ συμβιβάσῃ, προσδιορίζων τὸν χρόνον τῆς κτίσεως ἀπὸ τῶν ἑξῆς: Α΄. ἀπεφασίσθη τὸ περὶ τούτου εὐθὺς μετὰ τὴν τοῦ Λικινίου καταστροφὴν καὶ τὸν ἀνασκολοπισμὸν τοῦ μαγίστρου Καλοκαίρου· Β΄. ὁ Θεμίστιος λέγει ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ «ἠμφίασεν ὁμοῦ τῷ τε ἄστυ τῷ κύκλῳ, καὶ τὸν υἱέα τῇ ἁλουργίδι»· γνωστὸν δὲ ὅτι ὁ Κωνστάντιος ἀνηγορεύθη ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ Καῖσαρ τῇ 8 Νοεμβρίου τοῦ 326 μ. Χ. τοῦτο δὲ εἶνε τὸ κ΄. ἔτος τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Κωνσταντίνου, κατὰ τὴν μαρτυρίαν ὅλων σχεδὸν τῶν συγγραφέων·Γ΄. ὁ μὲν Φιλόστοργος λέγει ὅτι «ὁ Κωνσταντῖνος ὀκτωκαιεικοστῷ ἔτει τῆς βασιλείας αὐτοῦ τὸ Βυζάντιον εἰς Κωνσταντινούπολιν μετεσκεύασε»· Δ΄. τὸ δὲ Ἀλεξανδρινὸν Χρονικόν, ὅτι «τὸ πρῶτον τεῖχος τῆς πόλεως ἀνενεώθη ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου ἐν Νικομηδεια διάγοντος.., ἐπὶ ὑπάτων Ἰανουαρίου καὶ Ἰούστου», οὗτοι δὲ ὑπάτευσαν τῷ 328 μ.Χ. Ε΄. Κατὰ τὸ Χρονικὸν δὲ τοῦτο καὶ τὸ τῶν Ἱεροσολύμων, τὰ ἐγκαίνια τῆς πόλεως ἐτελέσθησαν τῷ 330, ἡ δὲ εἰκοσαετηρὶς τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου ἤχθη ἐν Νικομηδείᾳ τῷ 330, ἡ δὲ εἰκοσαετηρὶς τῆς βασιλείας Κωνσταντίνου ἤχθη ἐν Νικομηδείᾳ τῷ 325. Ἐκ τούτων ἁπάντων συνάγει ὁ Πετάβιος, ὅτι ἤρξατο μὲν ἡ κτίσις τῷ 328, διήρκεσε δὲ, κατὰ τὸν Ἰουλιανόν, «ἐν οὐδὲ ὅλοις ἔτεσι δέκα», ἢ ἀκριβέστερον

ἐν οὐδ' ὅλῃ πενταετίᾳ, τῶν κυριωτέρων τοὐλάχιστον μερῶν αὐτῆς. Ὅθεν καὶ τὰ πλεῖστα τῶν πρώτων τούτων δημοσίων κτιρίων ὡς κατεσπευσμένα, οὐδὲ ἐπὶ πεντηκονταετίαν διήρκεσαν, καὶ ὁ Κωνσταντῖνος ἠναγκάσθη νὰ ἀνοικοδομήσῃ σχεδὸν τὰ πλεῖστα, « τὰ δοκοῦντα οὐκ ἀσφαλῶς ἔχειν τῶν οἰκοδομημάτων εἰς ἀθάνατον ἀσφάλειαν κατατιθείς».

Οὐ διέλιπεν ὅμως ὁ Κωνσταντῖνος καλλωπίζων αὐτὴν καὶ προσεπαυξάνων καθ' ὅλην τῆς βασιλείας αὐτοῦ τὴν διάρκειαν, « οὐ τὸν περίβολον ἐξάγων ἀλλὰ τῷ κάλλει προσμηχανώμενος, πηγάς τε μαστεύων ἀφθονωτέρων ναμάτων, λουτρά τε ἐπώνυμα οἰκοδομούμενος» κτλ. Καὶ σώζεται εἰς τὸν Ἰουστινιάνειον Κώδικα νόμος τις τοῦ Κωνσταντίνου, χορηγῶν ἀλειτουργησίαν οὐ μόνον εἰς τοὺς ἀρχιτέκτονας, τοὺς γλύπτας καὶ τοὺς ζωγράφους, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς λιθοξόους, τοὺς τέκτονας, τοὺς ξυλουργούς, τοὺς ψηφοθέτας, τοὺς ἀσβεστωτάς, τοὺς μολυβδουργούς, τοὺς ὑαλουργοὺς κτλ. Καὶ οὗτος μὲν ὁ νόμος, ὡς ἐμψυχῶν ὁπωσδήποτε τὴν βιομηχανίαν καὶ τὰς ὡραίας τέχνας, οὐδὲν ἔχει τὸ ἐπιλήψιμον· ἀλλ' ὁ ὑποχρεώνων ἅπαντας τοὺς ἔχοντας κτήματα εἰς τὸν Πόντον καὶ τὴν Ἀσίαν νὰ ἔχωσιν ὡσαύτως καὶ μίαν τοὐλάχιστον οἰκίαν ἐν Κωνσταντινουπόλει,διότι ἄλλως ἡ διαθήκη αὐτῶν ἦτον ἄκυρος, κακτακρίνεται δικαίως· καὶ διὰ τοῦτο καὶ Θεοδόσιος ὁ νεώτερος τὸν κατήργησεν.

Ἐπίσης καθάπτεται μετὰ πικρίας τοῦ Κωνσταντίνου *«ῥαθυμίαν περὶ τὸ θεῖον κατηγορῶν* αὐτοῦ ὁ Ζώσιμος καὶ διὰ τὴν ἁπανταχόθεν τοῦ Κράτους εἰς Κωνσταντινούπολιν μετακόμισιν τῶν περιφημοτέρων τῆς ἀρχαιότητος ἀριστουργημάτων,ἰδίως δὲ ἀπὸ τῶν ἐν Ἐφέσῳ, Κυζίκῳ,Ἀθήναις, Κορίνθῳ,Ἀντιοχείᾳ, Δήλῳ,κλπ. Ἑλληνικῶν ναῶν,τὰ ὁποῖα ἐστήθησαν πρὸς καλλωπισμὸν εἰς διάφορα τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέρη.Ἀλλ' ὅσον οὗτος σκυθρωπάζει διὰ τὴν γύμνωσιν ταύτην τῶν εἰδωλίων, τόσῳ γάννυται γεγηθὼς ἐκ τοῦ ἐναντίου, διὰ τὴν περιφρόνησιν τῶν εἰδώλων, ὁ πανηγυριστὴς

τοῦ Κωνσταντίνου Εὐσέβιος. «Τά τε σεμνά, λέγων, τῶν εἰδωλείων χαλκουργήματα, ἐφ' οἷς ἡ τῶν παλαιῶν ἀπάτη μακροῖς ἐσεμνολογεῖτο χρόνοις, ἔκδηλα τοῖς πᾶσιν ἐν ἀγοραῖς ἁπάσαις τῆς βασιλέως πόλεως προὐτίθετο, ὡς εἰς ἀσχήμονα θέαν προκεῖσθαι τοῖς ὁρῶσιν, ὧδε μὲν τὸν Πύθιον, ἑτέρωθι δὲ τὸν Σμίνθιον· ἐν αὐτῷ δὲ τῷ Ἱπποδρόμῳ τοὺς ἐν Δελφοῖς τρίποδας· τὰς Ἑλικωνίδας Μούσας ἐν Παλατίῳ. Ἐπληροῦτο δὲ διόλου πᾶσα ἡ βασιλέως ἐπώνυμος πόλις τῶν κατὰ πᾶν ἔθνος ἐντέχνοις καλοῦ φιλοκαλίας ἀφιερωμένων».

Τὴν συλαγωγίαν ταύτην τῶν πόλεων, τὴν ὁποίαν δὲν ἐδυσώπει, φαίνεται, οὔτε τῶν τάφων ἡ ἱερότης, κακίζει καὶ ὁ θεῖος Ἱερώνυμος. Ὁ δὲ Ἰουλιανὸς ἐπεχείρησε νὰ ἀναστείλῃ αὐτὴν καὶ διὰ νόμων ἐκδοθέντων αὐτῷ τῷ ἔτει τῆς τελευτῆς του (336). Ἀλλ' οὐχ' ἧττον οἱ διάδοχοί του, καὶ μάλιστα ὁ Ἰουστινιανός, ἐξηκολούθουν ἐπὶ 250 ἔτη μεταχειριζόμενοι τὸ εὔκολον τοῦτο μέσον διὰ τὰ κτίριά των, γυμνώνοντες μὲν τὰς ἄλλας τῆς αὐτοκρατορίας πόλεις, κοσμοῦντες δὲ δι' αὐτῶν τὴν Κωσταντινούπολιν. Κωνσταντῖνος μάλιστα ὁ Γ',ὁ ἔγγονος τοῦ Ἡρακλείου, μετέφερε τῷ 655 καὶ ἀπὸ τῆς παλαιᾶς Ῥώμης εἰς τὴν νέαν ὅλας τὰς μαρμαρίνας καὶ χαλκᾶς στήλας, ὅσαι ἐκόσμουν τοὺς ναοὺς καὶ τὰς πλατείας ἐκείνης. Ἡ κατεσπευσμένη δὲ αὕτη τῶν ἑτερογενῶν τούτων ὑλικῶν χρῆσις, τιθεμένων ὡς ἔτυχον, ἄνευ οὐδεμιᾶς ὡς πρὸς τὴν συμμετρίαν καὶ ἀναλογίαν τῶν καθέκαστα μερῶν πρὸς τὸ ὅλον παρτηρήσεως, ἥτις ἀπετέλει τὸ κυριώτερον πλεονέκτημα τῶν Ἑλληνικῶν μνημείων, παρήγαγε τὸ νόθον ἐκεῖνο καὶ πολυμιγὲς τῆς ἀρχιτεκτονικῆς εἶδος, τὸ καλούμενον Βυζάντιον.

Οὐχὶ δὲ στήλας μόνον καὶ ἀνδριάντας, ἀλλὰ καὶ πᾶν εἴ τι κειμήλιον, εἴτε ἀρχαιολογικῆς, εἴτε τεχνικῆς, εἴτε θρησκευτικῆς ἀξίας περιεῖχεν ἑκάστη πόλις τῆς αὐτοκρατορίας, οὐ διέλιπον ἄχρι καὶ αὐτῶν που τῶν τελευταίων τῆς αὐτοκρατορίας χρόνων μετακομίζοντες εἰς τὴν καθέδραν αὐτῶν, κατὰ μίμησιν τοῦ Κωνσταντίνου, οἱ διάδοχοί του. Λείψανα καὶ εἰκόνας ἁγίων, ζωγραφικῆς καὶ γλυπτικῆς ἀριστοτεχνήματα, βιβλία σπάνια καὶ πρω-

τότυπα, τὰ πάντα ἐν αὐτῇ ἀπεθησαυρίζοντο, καὶ ἀπ' αὐτῆς ἔπειτα ἐσκορπίσθησαν, εἰ καὶ ψευδεπιγράφως τὰ πλεῖστα διὰ τῶν Σταυροφόρων εἰς τὴν Εὐρώπην. Καὶ διηγεῖται ὁ Χωνιάτης δι' Ἰσαάκιον τὸν Ἄγγελον ὅτι «ἡ τοῦ βασιλέως τούτου σπουδή, ὅπως ἐκ τῆς νῦν λεγομένης Μονεμβασίας ἀνακομίσειε τὸν ἐπὶ σταυροῦ ἑλκόμενον Χριστόν, ὡς ἔργον ἀξιάγαστον καὶ τὴν τέχνην καὶ τὴν χάριν, οὐδὲ ἀπελείπετο τῶν ἐκφανεστάτων παθῶν. Ὅλος γὰρ ἀνήρτητο ταῖς ἐλπίσιν, ἕως ἐκεῖθεν σὺν δόλῳ ἀφήρηκεν... οὐ γὰρ ἀκίνδυνος ἦν παντάπασιν ἡ προφανὴς ἐπιχείρησις.»

Συντελεσθεῖσαν οὖν τὴν νέαν πόλιν ἐνεκαίνισεν ὁ κτίτωρ πομπικώτατα καὶ μεγαλοπρεπέστατα, κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἔθος, τὸ ὁποῖον ἀναφέρει καὶ ὁ Εὐστάθιος, λέγων ὅτι «τὰς πόλεις μετὰ » τὴν κτίσιν καθαίρειεν εἴθιστο.»

Τὴν τοιαύτην δὲ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καθιέρωσιν Γενέθλια καὶ Ἐγκαίνια ὀνομάζουσιν οἱ Βυζαντινοὶ συγγραφεῖς. Ἐτελέσθησαν δὲ κατὰ μὲν τὸν Ἡσύχιον, «κατὰ τὴν ἐνδεκάτην τοῦ Μαΐου μηνός, ἐν ἔτει τῆς βασιλείας αὐτοῦ εἰκοστῷ πέμπτῳ (340 μ. Χ.) κατὰ δὲ τὸ Ἀλεξανδρινὸν Χρονικόν», ἔτους τὰ τῆς εἰς οὐρανοὺς ἀναλήψεως τοῦ Κυρίου.., ἡμέρα δευτέρᾳ τῆς ἑβδομάδος·» κατὰ δὲ τὸν Ζωναρᾶν, «ἔτους ἐνισταμένου πεντακισχιλιοστοῦ ὀκτακοσιο» τριακοστοῦ ὀγδόου (339 μ. Χ.)» καὶ διήρκεσαν τεσσαράκοντα ἡμέρας.

Ὥρισε δὲ ὁ Μ. Κωνσταντῖνος, λέγει τὸ Ἀλεξανδρινὸν Χρονικόν, διὰ θείου αὐτοῦ τύπου, ἑορτάζεσθαι κατ' ἔτος τὴν τῶν ἐγκαινίων τούτων μνήμην, καὶ ἐτελεῖτο μέχρι πολλῶν αἰώνων ἐπισήμως. Καὶ μέχρι τοῦ νῦν δὲ μνήμην τῶν ἐγκαινίων τούτων τελοῦσα τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία, οὐχ ἑορτάζει.

Ἐτελεῖτο δὲ κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν καὶ Ἱππικὸς ἀγών, *Γενεθλιακὸν Θεώριον* ὑπὸ τοῦ Θεοφάνους διὰ τοῦτο καλούμενος, καὶ ἤνοιγε τὸ Δημόσιον λουτρὸν Ζεύξιππον, κατὰ τὸ Ἀλε-

ξανδρινὸν Χρονικόν. Ἐπὶ πᾶσι δὲ ἐγίνετο ἡ μετὰ λιτανείας περιαγωγὴ τοῦ ἀνδριάντος τοῦ αὐτοκράτορος.

Ἐκλήθη δέ, κατ' αὐτὴν ταύτην τῶν ἐγκαινίων αὐτῆς τὴν ἡμέραν ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ κτίτορος *Κωνσταντινούπολις*, προσονομασθεῖσα καὶ *Νέα ἢ Δευτέρα*, καὶ προσέτι *Ἄλμα* (ἔνδοξος) *Ῥώμη*, καὶ προσδιωρίσθη δευτερεύουσα καθέδρα τῆς αὐτοκρατορίας, ἀπολαμβάνουσα τὰ αὐτὰ προνόμια, καὶ ἔχουσα τὰς αὐτὰς ἀρχάς, «Γερουσίαν δηλ., τάγμα δήμων, συμβόλαια πολιτικά, δικαστήρια κλπ., ἅπαντα ὅμοια τῇ πρεσβυτέρᾳ Ῥώμῃ· ἄρχειν δὲ αὐτὴν καὶ εἶναι βασιλίδα τῶν ἐπαρχιῶν ἁπασῶν τῶν πρὸς Ἄρκτον, Νότον, Ἀνατολὴν καὶ Μεσόγειον θάλασσαν κειμένων, ἀπὸ τῶν πρὸς Ἴστρον πόλεων μέχρι καὶ αὐτῆς Λιβύης. Τὸν δὲ περὶ τούτων νόμον ἐγγραφέντα λιθίνῃ στήλῃ, δημοσίᾳ ἐν τῷ καλουμένῳ Στρατηγίῳ πλησίον τοῦ ἰδίου ἐφίππου ἀνδριάντος ἀπέθετο.»

Ἔκοψε δὲ καὶ νόμισμα χαλκοῦν ὁ Κωνσταντῖνος, εἰς μέγεθος μεταλλίωνος, ἔχον ἔνθεν μὲν τὴν προτομὴν ἑαυτοῦ περικειμένου κράνος καὶ κρατοῦντος δόρυ, μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς KONSTANTiNOPOLIS, ἑτέρωθεν δὲ πτερωτὸν ὁμοίωμα γυναικὸς πυργοφόρου, καθημένης καὶ φερούσης ἐν μὲν τῇ δεξιᾷ στάχυν, ἐν δὲ τῇ ἀριστερᾷ τὸ Κέρας τῆς Ἀμαλθείας, μὲ τὴν ἐπιγραφὴν VIKTORIA AUG.

Ἀπέσπασε δὲ αὐτὴν ἐπὶ πᾶσιν «ἀπὸ τῆς ἐπαρχίας Εὐρώπης», καὶ κατέστησεν ἐν αὐτῇ Ἔπαρχον ἴδιον, τὸν καλούμενον Ἔπαρχον τοῦ Πραιτωρίου τῆς Ἀνατολῆς.

Ὅτι δὲ ἀνέθετο ταύτην ἰδίαν καὶ κατ' ἐξαίρετον τῇ Θεοτόκῳ, καὶ ταύτην αὐτῆς προστάτιν καὶ πολιοῦχον ἀνεγράψατο, ἧς καὶ κατ' ἐπίπνοιαν μάλιστα καὶ τὴν κτίσιν αὐτῆς, κατὰ τοὺς Χρονογράφους, ἐπεβάλετο, οὐ φαίνεται πιθανόν, ἔκ τε ἄλλων δεδομένων, οὐχ ἥκιστα δὲ καὶ ἐκ τοῦ ὅτι, ἐκ τῶν τριῶν ναῶν, οὓς ἀποδεδειγμένως

ἐν Κωνσταντινουπόλει ᾠκοδομήσατο, οὐδένα τῷ ὀνόματι τῆς Θεοτόκου ἐπεφήμισεν, ἀλλὰ τὸν μὲν τῇ θείᾳ Δυνάμει, τὸν δὲ τῇ θείᾳ Σοφίᾳ, τὸν δὲ τῇ θείᾳ Εἰρήνῃ. Ἡ ἀνέκαθεν ὅμως παράδοσις ἀντιμαρτυροῦσα ταῖς εἰκασίαις ταύταις τῇ προστασίᾳ τῆς Θεοτόκου τὴν σωτηρίαν τῆς μεγαλοπόλεως ταύτης, ὡς ἰδιαιτέρως αὐτῇ ἀντικειμένης, ἀναγράφει, πρῶτον μὲν ἀπὸ τῶν Ἀράβων ἐπιδραμόντων κατ' αὐτῆς ἐπὶ Ἡρακλείου τῷ 626· δεύτερον ἀπὸ τῶν Σαρακηνῶν ἐπὶ Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου τῷ 717, ἀφ' ὅπου καὶ τὴν τοῦ Ἀκαθίστου καλουμένου Ὕμνου ἀκολουθίαν παρέλαβε παννυχίζειν κατ' ἔτος ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία· τρίτον, ἀπὸ τῶν Σκυθῶν, ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Πωγωνάτου 668-685· καὶ τέταρτον, ἀπὸ τῶν ὑπὸ τὸν Σουλτὰν-Μουρὰδ τὸν Β' ἐπιδραμόντων κατ' αὐτῆς Τούρκων τῷ 1442, ὅτε καὶ εἶδον, «γυναῖκα » ὀξέα φοροῦσαν καὶ περιπατοῦσαν ἐπάνω τῶν προμαχόνων τοῦ » ἔξω κάστρου.»

Ὀλιγώτερον ἀμφίβολον ὅμως φαίνεται ὅτι συμμορφούμενος μὲ τὰς ἐθνικὰς τοῦ καιροῦ του προλήψεις ὁ κτίτωρ, καθ' ἃς εἶχον καὶ αἱ πόλεις τοὺς πολιούχους καὶ φρουροὺς αὐτῶν δαίμονας καὶ ἐτέλουν καὶ αὗται, ὡς καὶ οἱ ἄνθρωποι, ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν τῶν ἀστέρων, διέταξεν, ὡς λέγεται, μετὰ τέσσαρας ἡμέρας τῶν ἐγκαινίων, Οὐάλεντι τῷ τῶν Μαθηματικῶν (= Ἀστρολόγων) τότε πρωτεύοντι *θεματίσαι* αὐτήν, ὁρίσαι δηλονότι ἐκ τῆς τῶν ἄστρων θέσεως τὴν μέλλουσαν αὐτῆς τύχην. Ὁ δὲ ἀπεφήνατο διαμενεῖν αὐτὴν ἔτη 696, ὅπερ ἀπεδείχθη τῷ 1026 μ. Χ. λῆρος· πλὴν εἰ μή τι, λέγει ὁ Ζωναρᾶς, ὑπενόει ὁ Οὐάλης διαμονὴν αὐτῆς τὴν ὑπὸ τοὺς νομίμους αὐτοκράτορας, καὶ οὐχὶ τοὺς αὐθαιρέτους.

Ἐξώδευσε δὲ εἰς οἰκοδομὴν τῶν τειχῶν, τῶν στοῶν, καὶ τῶν ὑδραγωγείων 600 κεντηνάρια (60,000 λίτρας) χρυσίου.

Διὰ τοσούτων δὲ μέσων καὶ τοσαύτης δαπάνης συνοικισθεῖσα ἡ νέα αὕτη πόλις, τοσούτους ἐφείλκυσεν εἰς ἑαυτὴν πανταχόθεν κατοίκους, ὥστε μετὰ ἕνα αἰῶνα ὁ περίβολος αὐτῆς δὲν τοὺς ἐχώ-

ρει, καὶ διὰ τοῦτο ἠναγκάσθησαν οἱ ἐπιγενόμενοι αὐτοκράτορες νὰ τὸν ἐπεκτείνωσι.

Τῆς ταχείας δὲ ταύτης αὐξήσεως καὶ τῆς μεγαλοπρεπείας τῶν κοσμούντων αὐτὴν κτιρίων ἀποδίδει Μανουὴλ ὁ Χρυσολωρᾶς καὶ ἄλλην αἰτίαν, τὴν ἀφθονίαν καὶ τὴν γειτνίασιν τῶν ἀπὸ τῆς ἐν τῇ Προποντίδι Προκοννήσου μαρμάρων. «Προπαρεσκεύασε δὲ ἄρα ἡ φύσις αὐτῆς καὶ τὴν πρὸ τῶν θυρῶν εὐθὺς μαρμαρίνην νῆσον πρὸς τὰς οἰκοδομάς, ὥσπερ εἰδυῖα οἵα πόλις καὶ παρ' οἵων ἔμελλεν ἐκεῖ κτιθήσεθαι,» εἰ καί, «μὴ ἀρκούμενοι τῷ λευκῷ μαρμάρῳ, οὐδὲ τοῖς ἀπὸ Θετταλίας καὶ Πάρου κλπ. οἱ δὲ καὶ ἀπὸ τῆς 'Αραβίας κλπ. τὰ πρὸς οἰκοδομὴν αὐτῆς ὠρύττοντο.»

Ὥστε τοιαύτη καὶ τοσαύτη μεγαλουργηθεῖσα ἡ Κωνσταντινούπολις ἐν διαστήματι τοσούτων αἰώνων καὶ ὑπὸ τοσούτων αὐτοκρατόρων, φιλοτιμουμένων πρὸς τοὺς ἑαυτῶν προκατόχους, δὲν εἶναι τόσον παράδοξον ὅτι κατέστη ἡ μεγαλοπρεπεστέρα πόλις τῆς οἰκουμένης, ὅσον ὅτι τὴν ὑπόληψιν ταύτην διετήρησε, μετὰ τοσαύτας πυρκαϊὰς καὶ μετὰ τοσούτους σεισμούς, ἄχρις αὐτῶν που τῶν τελευταίων τῆς αὐτοκρατορίας χρόνων.

Η ΑΝΟΙΚΟΔΟΜΗΣΙΣ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

ΚΑΤΑ Κ. ΠΑΠΑΡΡΗΓΟΠΟΥΛΟΝ

Ὁ μέγας Κωσταντῖνος ἱδρύσας τὴν νέαν πρωτεύουσαν ἐκόσμησεν αὐτὴν διὰ πολλῶν εὐκτηρίων οἴκων. Ὁ πρώτιστος τῶν εὐκτηρίων τούτων οἴκων ἀφιερώθη ἔκτοτε καὶ παρέμεινεν ἀφιερωμένος εἰς τὴν ὑπερτάτην τοῦ Θεοῦ σοφίαν, οὐχὶ δὲ εἰς γυναῖκά τινα ἁγίαν, ὡς ὑπέλαβον καὶ ἄχρι τοῦδε ὑπολαμβάνουσι πολλοὶ ἐκ τῶν τοῦ ὄχλου. Τὸ ἑορτολόγιον τῆς ἐκκλησίας ἀναφέρει μὲν γυναῖκας Σοφίας καλουμένας, ὧν ἡ μὲν ἐμαρτύρησεν ἐπὶ Ἀδριανοῦ μετὰ τῶν τριῶν αὐτῆς θυγατέρων, Πίστεως, Ἐλπίδος καὶ Ἀγάπης, ἑτέρα δὲ ὑπέστη τὸν θάνατον τοῦ μαρτυρίου ἐπὶ τοῦ τελευταίου διωγμοῦ περὶ τοὺς αὐτοὺς χρόνους, καθ' οὓς καὶ ἡ Ἁγία Εἰρήνη. Ἀλλ' ὁ ναὸς τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου οὐδὲν κοινὸν ἔχει πρὸς τὰς ἁγίας ταύτας. Ἐν τῇ τετάρτῃ ἑκατονταετηρίδι ὁ χριστιανισμὸς ἔσωζεν εἰσέτι μέχρι τινὸς τὸν ἀρχικὸν ἰδεώδη χαρακτῆρα, οἱ δὲ ὀπαδοὶ αὐτοῦ ἐνεφοροῦντο διαυγῶν περὶ θεότητος ἀντιλήψεων. Ὅθεν ὁ ἱδρυτὴς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀφιέρωσε τὸν πρωτεύοντα τῆς νέας πίστεως ναὸν εἰς τὴν ὑπερτάτην τοῦ Θεοῦ σοφίαν, μὴ περικαλύψας τὴν ἀκαταμέτρητον ταύτης ἔννοιαν διʼ ἐξωτερικοῦ τινος τύπου, ὅπως ἔπραξαν οἱ ἀρχαιότεροι ἡμῶν προπάτορες, οἱ στήσαντες μὲν ἐν τῇ Ἀκροπόλει τῶν Ἀθηνῶν ἱερὸν τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας, ἀλλὰ σωματοποιήσαντες τὴν ἔννοιαν ταύτην διὰ τοῦ ὀνόματος καὶ τῆς εἰκόνος τῆς Ἀθηνᾶς. Τῷόντι ὁ Παρθενὼν τοῦ Περικλέους, τοῦ Ἰκτίνου καὶ τοῦ Φειδίου οὐδὲν ἄλλο ἦτο ἢ τὸ ἐθνικὸν τῆς τοῦ Ὑψίστου σοφίας ἱερόν, καὶ πάλιν ὁ ναὸς τοῦ Ἰουστινιανοῦ, τοῦ Ἀνθεμίου καὶ

τοῦ Ἰσιδώρου οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ὁ Παρθενὼν τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Ἀλλ' ἐν τῷ διαφόρῳ τρόπῳ καθ' ὃν ἐξεδηλώθη ἡ αὐτὴ ἔννοια ἐν Ἀθήναις καὶ ἐν Κωσταντινουπόλει, ἀπεικονίζετο ὁλόκληρος ἡ μεταξὺ τῶν δύο θρησκευμάτων διαφορά.

Ὁ πρῶτος τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας ναός, ἀνοικοδομηθεὶς εὐρυχωρότερος ὑπὸ Κώνσταντος τοῦ υἱοῦ καὶ διαδόχου τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου διετέλεσεν ἀκμάζων μέχρις Ἀρκαδίου ὡς πρωτεύουσα τῆς βασιλευούσης καὶ ἁπάσης τῆς Ἀνατολῆς ἐκκλησία. Ἐκεῖ ἐθριάμβευσεν ὁ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνὸς διὰ Θεοδοσίου τοῦ μεγάλου τοῦ ἀνορθώσαντος μὲν τὴν ὀρθοδοξίαν, παραγκωνίσαντος δὲ τὴν τῶν ἀρειανῶν αἵρεσιν καὶ ἐκεῖ ἀπεχαιρέτισε τὸν πατριαρχικὸν θρόνον, ἐκφωνήσας τὸν συντακτήριον αὐτοῦ λόγον ἐνώπιον τῶν πατέρων τῆς Β´ οἰκουμενικῆς συνόδου, ἧς ὁ ἱερὸς ἀνὴρ ὑπῆρξε τὸ ἀγλάϊσμα ἅμα καὶ τὸ θῦμα. Ἐκεῖ ἀντήχησεν ἡ φωνὴ τοῦ Χρυσοστόμου· ἐκεῖ κατέφυγεν ὑπὸ τὴν ἁγίαν τράπεζαν ὁ Εὐτρόπιος καὶ ἐσώθη διὰ τῆς εὐγλωττίας τοῦ ὑπάτου τῶν ἐκκλησιαστικῶν ῥητόρων, εὐγλωττίας ἥτις τοσοῦτον ἐφαίνετο συνδεδεμένη μετὰ τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ναοῦ, ὥστε ὅτε μετὰ ταῦτα ἐξωρίσθη ὁ Χρυσόστομος, ὁ λαὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐνόμισεν ὅτι εἶναι περιττὸν νὰ ἵσταται πλέον τοῦ λοιποῦ ὄρθιον τὸ θέατρον ἐκεῖνο τῶν ἀπαραμίλλων τοῦ χρυσορρήμονος πατρὸς τῆς ἐκκλησίας ἄθλων, καὶ κατεπυρπόλησεν αὐτό.

Ἀλλ' ἡ τύχη τοῦ ναοῦ τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας δὲν ἐξήρτητο ἀπὸ τῆς τύχης ἀνδρὸς ἑνός, ὅσον μέγας καὶ ἂν ἦτο οὗτος. Ὁ βίος τοῦ ναοῦ τούτου ἐπέπρωτο νὰ συνδεθῇ μετὰ τοῦ βίου ὁλοκλήρου τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ὅθεν ἀνεκτήσθη τῷ 415 ὑπὸ Θεοδοσίου τοῦ Β´ καὶ ἐν αὐτῷ πάλιν ἐν διαστήματι ὁλοκλήρου ἑκατονταετηρίδος, συνέβησαν τὰ κρισιμώτατα τῶν ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῶν πολιτικῶν γεγονότων. Ἐν αὐτῷ ὁ Νεστόριος διαστείλας ἀποτόμως τὰς δύο τοῦ Σωτῆρος φύσεις, ἀπεφήνατο τὴν ἀνθρωπίνην τοῦ Χριστοῦ φύσιν ὡς τὸ ἔνδυμα, τὸ ὄργανον καὶ τὸν ναὸν

οὕτως εἰπεῖν τῆς θείας αὐτοῦ φύσεως καὶ ἔδωκεν οὕτως ἀφορμὴν εἰς τὴν πολύκροτον τῶν Νεστοριανῶν αἵρεσιν. Ἐν αὐτῷ ὁ Θεοδόσιος Β' καὶ ὁ Λέων, στεφθέντες ὑπὸ τοῦ πατριάρχου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐκύρωσαν πρῶτοι αὐτοὶ τῶν ἐπὶ γῆς βασιλέων διὰ τῶν εὐχῶν τῆς ἐκκλησίας τὴν ἀναγόρευσιν αὐτῶν. Ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος αὐτοῦ προεκήρυξεν ὁ βασιλεὺς Ζήνων τὸ Ἑνωτικόν, δι' οὗ προῃρεῖτο νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν ἐκκλησιαστικὴν καὶ τὴν πολιτικὴν τοῦ κράτους εἰρήνην. Ἐν αὐτῷ ἐτελέσθη τὸ πρῶτον μεταξὺ τῆς ἀνατολικῆς καὶ τῆς δυτικῆς ἐκκλησίας διαζύγιον διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Ἀκακίου ἐξαλείψεως τοῦ ὀνόματος τοῦ ἀρχιερέως τῆς Ῥώμης ἀπὸ τῶν ἱερῶν διπτύχων· καὶ ἐν αὐτῷ πάλιν κατέπαυσε προσωρινῶς ἡ ἔρις αὕτη διὰ τῆς ἐπὶ Ἰουστίνου γενομένης συμφιλιώσεως τῶν δύο ἐκκλησιῶν. Ὥστε ἄπορον δὲν εἶναι, ὅτι ὁ Ἰουστινιανὸς ἅμα κατισχύσας ἐν ἔτει 532 τῆς στάσεως τοῦ Νίκα, καθ' ἣν ἐπυρπολήθη τὸ δεύτερον ἡ μεγάλη ἐκκλησία, ἐνόμισε καθῆκον ἀπαραίτητον νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν ἐξ ὑπαρχῆς ἀνέγερσιν τοῦ ναοῦ τούτου, ὅστις ὑπελαμβάνετο ὡς τὸ ἱερώτατον τῶν συμβόλων τῆς θρησκευτικῆς καὶ πολιτικῆς τοῦ ἔθνους ὑπάρξεως.

Ἀνέθηκε δὲ τὴν παρασκευὴν καὶ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ σχεδίου τῆ νέας ἐκκλησίας εἰς δύο ἄνδρας, οἵτινες εἶναι βεβαίως δύο τῶν περιφανεστάτων ἀρχιτεκτόνων ἐξ ὅσων ἀναφέρει ἡ ἱστορία. Ὁ οἶκος εἰς ὃν ἀνῆκεν ὁ Ἀνθέμιος ὁ Τραλλιανὸς συνέκειτο ἐξ ἀνδρῶν ὅλων ἐγκρίτων. Ἀλλὰ πάντας ὑπερηκόντισε ὁ ἀνὴρ διὰ τῆς ἐκλογῆς τοῦ Ἰουστινιανοῦ εὐτυχήσας νὰ συνάψῃ τὸ ὄνομα αὐτοῦ μετὰ τοῦ ὀνόματος τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας. Οὐδὲν ἧττον δὲ ἀναπόσπαστον ἀπὸ τοῦ ναοῦ καὶ τὸ τοῦ ἑτέρου ἀριστοτέχνου ὄνομα, Ἰσιδώρου τοῦ Μιλησίου, τοσούτῳ μᾶλλον ὅσῳ, καταπεσόντος τοῦ μεγάλου θόλου ἐπὶ τοῦ ἐν ἔτει 558 σεισμοῦ, ὅτε δὲν ὑπῆρχον πλέον οὔτε Ἀνθέμιος οὔτε Ἰσίδωρος, τὸ ἔργον τῆς ἐπισκευῆς ἀνετέθη εἰς Ἰσίδωρον τὸν νεώτερον, ἀνεψιὸν τοῦ πρεσβυτέρου, τὸν ἀνακαινίσαντα τὸν θόλον στερεώτερον, οἷος μέχρι μέχρι σήμερον ὑπάρχει. Τὸ ἀρχικὸν ὅμως σχέδιον ἀνήκει εἰς τοὺς

πρώτους ἀρχιτέκτονας· καὶ κατὰ τὸ σχέδιον τοῦτο τὸ σχῆμα τῆς τὰς δύο νέας ἐκκλησίας δὲν διεγράφετο πλέον δρομικόν, ἤτοι ἐπίμηκες τετράγωνον ἀπολῆγον εἰςἀψῖδα, οἷαι ὑπῆρξαν ἅπασαι σχεδὸν αἱ προηγούμεναι ἐκκλησίαι, ἀλλὰ σταυροειδὲς κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν τοὐλάχιστον οἰκονομίαν, ὅπως ἔκτοτε δὲν ἔπαυσαν διαγραφόμεναι αἱ ἀνατολικαὶ ἐκκλησίαι, ἰδίως αἱ ὀνομαστότεραι ἐξ αὐτῶν, ἡ ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἡ ἐν Τραπεζοῦντι, ἡ ἐν Κιέβῳ τῆς Ῥωσσίας. Ἀλλὰ τῶν ἀρχιτεκτονικῶν μάλιστα ἔργων ἡ ἀξία ἐξαρτᾶται πολὺ ἀπὸ τῶν διαστάσεων αὐτῶν, περὶ δὲ τὴν κατασκευὴν τῆς κολοσσιαίας τοῦ ἑλληνικοῦ θρησκεύματος μητροπόλεως, οἱ τρεῖς ἀρχιτέκτονες ἀνέδειξαν τοσοῦτον δαιμόνιον τῇ ἀληθείᾳ πνεῦμα, ὥστε συνέβη ἐνταῦθα ὅ,τι συμβαίνει πολλάκις εἰς τὰ ἔργα τῆς μεγαλοφυίας, παρήχθη δηλαδὴ ἅμα μὲν νέος ναοῦ τύπος, ἅμα δὲ τὸ κάλλιστον τοῦ τύπου τούτου προϊόν.

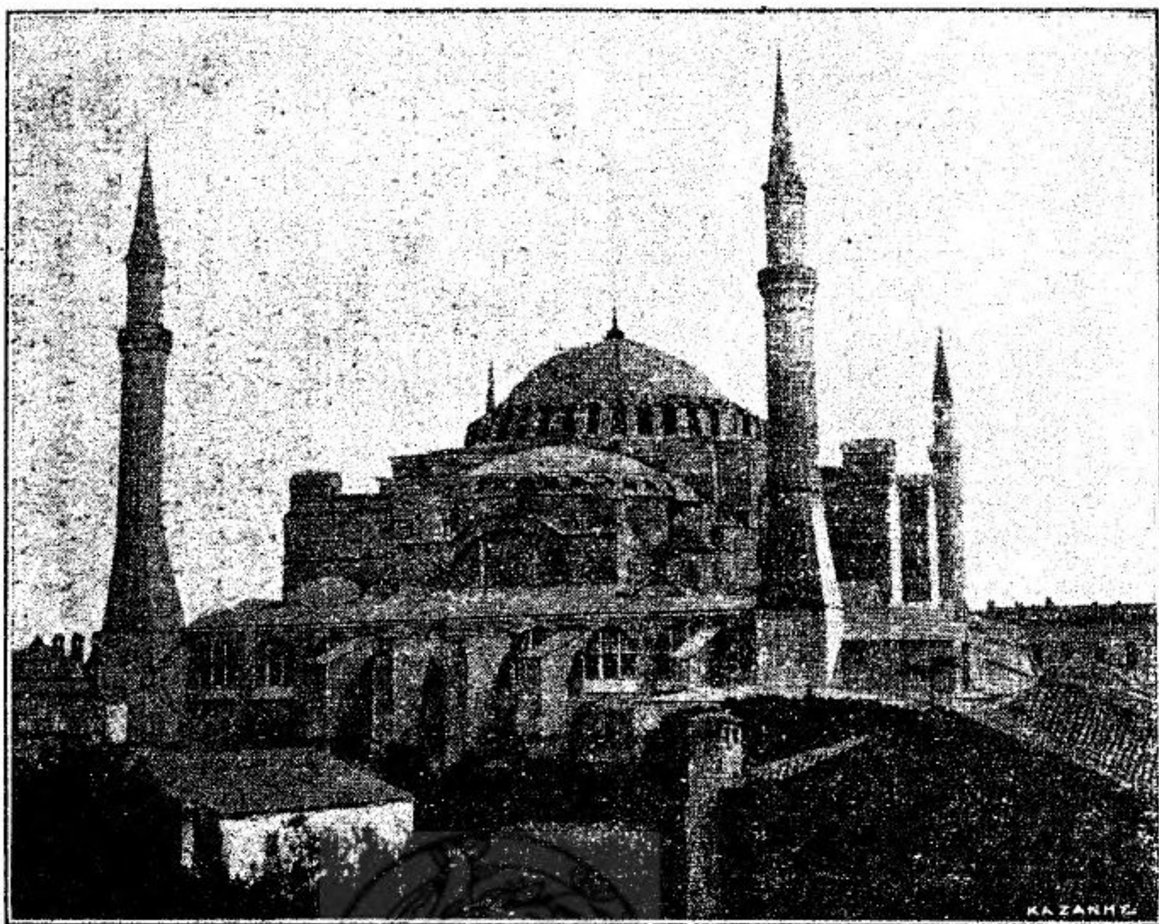
Ἐνῶ δὲ ὁ Ἀνθέμιος καὶ ὁ Ἰσίδωρος παρεσκεύαζον τὸ σχέδιον καὶ ἐμελέτων τὰ ποικίλα ἐπιστημονικὰ καὶ τεχνικὰ ζητήματα, ὅσα συνεδέοντο μετὰ τῆς ἐκτελέσεως αὐτοῦ, ὁ Ἰουστινιανὸς ἐπεμελεῖτο, διὰ τῆς διακρινούσης αὐτὸν δραστηριότητος, τὴν συλλογὴν τοῦ ἀναγκαίου ὑλικοῦ καὶ τὴν προετοιμασίαν τοῦ ἀπαιτουμένου χώρου. Ἁπανταχόθεν τοῦ κράτους, μᾶλλον δὲ ἁπανταχόθεν τῆς οἰκουμένης, ἐζητήθησαν τὰ πολυτιμότατα καὶ λαμπρότατα τῶν μαρμάρων, ἐν οἷς πολλὰ ἕτοιμα ἔργα τέχνης ἐκ τῶν σωζομένων εἰς διάφορα ἱερὰ τῆς ἀρχαιότητος. Καὶ μέχρι τῆς σήμερον ἐν τῷ πυκνῷ δάσει τῶν περὶ τὸν μέγαν θόλον κιόνων διακρίνονται τὰ λείψανα τοῦ ναοῦ τῆς Ἡλιουπόλεως, τοῦ ναοῦ τῆς ἐν Ἐφέσῳ Ἀρτέμιδος καὶ πολλῶν ἄλλων τῆς κλασικῆς καὶ βαρβάρου ἀρχαιότητος, τὰ ὁποῖα ἐχρησίμευσαν πρὸς διακόσμησιν τοῦ πρωτεύοντος τῆς νέας θρησκείας ἱεροῦ, ὡς εἰ ἀναγνωρίζοντα τὸν ὁριστικὸν καὶ παγκόσμιον τῆς θρησκείας ταύτης θρίαμβον.

Συγχρόνως ἡτοιμάζετο ἐν τάχει ὁ χῶρος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου

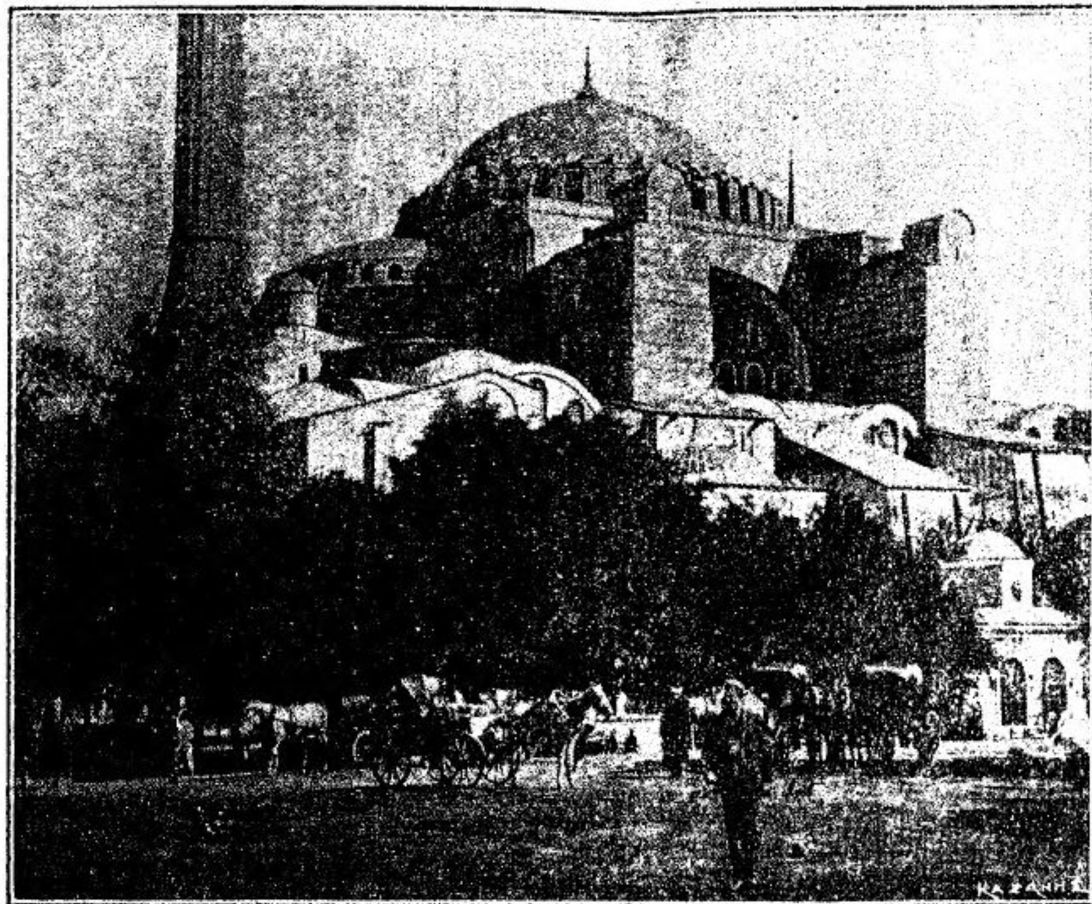
ἔμελλε νὰ κατασκευασθῇ ὁ ναός. Διότι ὁ ἀρχαῖος χῶρος δὲν ἤρκει πρὸς τοῦτο· τὸ νέον κτίριον ἔμελλε νὰ γίνῃ πολὺ τοῦ προτέρου εὐρυχωρότερον. Ὅθεν ἐδέησε νὰ ἐξαγορασθῶσι πολλαὶ περικείμεναι οἰκίαι καὶ πολλὰ οἰκόπεδα· ἐπειδὴ δὲ οἱ ἰδιοκτῆται αὐτῶν ἠθέλησαν νὰ ὠφεληθῶσιν ἀπὸ τὴν προθυμίαν τοῦ αὐτοκράτορος, ἀπαιτοῦντες τιμὰς ὑπερόγκους, οἱ χρονογράφοι καὶ μάλιστα οἱ μεταγενέστεροι πολλὰ διηγοῦνται περὶ τῶν τρόπων δι' ὧν ὁ Ἰουστινιανὸς ἠδυνήθη νὰ ἀποφύγῃ τὴν πλεονεξίαν ταύτην.

Ἀλλ' ὅπως καὶ ἂν ἔχωσι τὰ περὶ τῶν διηγημάτων τούτων καὶ τὰ περὶ τῶν θαυμάτων δι' ὧν λέγεται ὅτι παρεσκευάσθη καὶ διεξήχθη ἡ κατασκευὴ τοῦ ναοῦ, βέβαιον εἶναι ὅτι ὁ Ἰουστινιανὸς ἐξετέλεσε τὰ πάντα μετὰ καταπληκτικῆς δραστηριότητος· διότι τεσσαράκοντα μὲν ἡμέρας ἀφ' ἧς κατεστράφη ὁ ναός, ἤτοι τῇ 23 φεβρουαρίου 532, ἔθετο τὸν θεμέλιον τοῦ νέου κτιρίου λίθον, ἐντὸς δὲ ἐνιαυτῶν πέντε καὶ μηνῶν ἕνδεκα καὶ ἡμερῶν δέκα ἀπὸ τῆς πυρπολήσεως συνεπλήρωσε τὸ ἔργον, πανηγυρίσας τὰ ἐγκαίνια τοῦ νέου ναοῦ τῇ 24 δεκεμβρίου 537. Μὴ λησμονήσωμεν ὅτι τοῦ μὲν ἁγίου Πέτρου τῆς Ῥώμης, ἤτοι τοῦ μεγίστου ἱεροῦ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας τὰ ἐγκαίνια δὲν ἐπανηγυρίσθησαν εἰμὴ τῷ 1626, ἤτοι 120 ἔτη ἀπὸ τῆς ἐγκαταθέσεως τοῦ θεμελίου λίθου· οὐδ' ἐλογίσθη συμπεπληρωμένος ὁ ναὸς εἰμὴ μετὰ παρέλευσιν τριῶν καὶ ἡμισείας ἑκατονταετηρίδων ἀπὸ τῆς τοῦ ἔργου ἐνάρξεως. Καὶ αὐτὸς δὲ ὁ ἐν Λονδίνῳ ἅγιος Παῦλος, τὸ μέγιστον τέμενος τῆς τῶν διαμαρτυρομένων ἐκκλησίας, ᾠκοδομεῖτο 34 ὅλα ἔτη, ἀπὸ τοῦ 1676 μέχρι τοῦ 1710.

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι ὁ ναὸς τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας εἶνε μικρότερος ἀμφοτέρων τῶν δύο ἐκείνων κολοσσιαίων κατασκευασμάτων· διότι ὁ μὲν ἅγιος Πέτρος εἶναι ὑπερδιπλάσιος, ὁ δὲ ἅγιος Παῦλος μῆκος τοὐλάχιστον ἔχει κατὰ τὸ ἥμισυ πλειότερον. Ἀλλὰ τὸ μέγεθος τῶν οἰκοδομημάτων δὲν παρέχει πάντοτε ἀσφαλῆ ἔννοιαν τῆς ἐν αὐτοῖς γενομένης ἐργασίας· ἀκριβέστερον, μέχρι τινὸς τοὐλάχιστον, δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν περὶ τῆς ἐργασίας ταύτης ἐκ τοῦ χρηματικοῦ ποσοῦ τοῦ ἕνεκεν αὐτῆς καταναλωθέντος. Ἐδα-

Ἡ σημερινὴ ἐκ δυσμῶν ὄψις τῆς Ἁγίας Σοφίας.

Ἡ σημερινὴ ἐξ ἀνατολῶν ὄψις τῆς Ἁγίας Σοφίας.

πανήθησαν λοιπὸν διὰ μὲν τὴν κατασκευὴν τοῦ ἁγίου Παύλου 1.500.000 λιρῶν στερλινῶν· διὰ δὲ τὴν ἀνέγερσιν τοῦ ἁγίου Πέτρου 50.000.000 ῥωμαϊκῶν σκούδων· εἰς δὲ τὸ ἱερὸν τῆς θείας Σοφίας, κατὰ τοὺς ὀλιγώτερον ἀπιθάνους ὑπολογισμοὺς 3.000 κεντηνάρια χρυσίου, ἤτοι 324.000,000 δραχμῶν. Ναί, μὲν τὸ ποσὸν τοῦτο ἐκπροσωπεῖ ὄχι μόνον τὴν ἀξίαν τῆς γενομένης ἐργασίας ἀλλὰ καὶ τὴν ἀξίαν τῆς ὕλης, ἥτις ὑπῆρξε πολυτιμοτάτη περὶ τὴν διακόσμησιν τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ναοῦ. Ἀλλ' ὁσονδήποτε μέρος καὶ ἂν ἀφαιρέσωμεν τοῦ ὁλικοῦ ποσοῦ ὡς ἀντίτιμον τῆς ὕλης, καὶ ὅσον δήποτε καὶ ἂν μετριάσωμεν ἀναλόγως τὴν δαπάνην τῆς ἐργασίας, πάλιν ἐξαίσιον ἀποβαίνει τὸ χρῆμα, ὅτι τὸ ἔργον ἐξετελέσθη ἐν διαστήματι βραχυτέρῳ τῶν ἒξ ἐνιαυτῶν· αὕτη δὲ ἡ τῆς ἀποπερατώσεως αὐτοῦ ταχύτης εἶναι τοσούτῳ μᾶλλον ἀξιοσημείωτος, ὅσῳ δύναται μέχρι τινὸς νὰ χρησιμεύσῃ καὶ ὡς μέτρον τῶν ἀκαταλογίστων πόρων τοῦ δημοσίου θησαυροῦ τοῦ ἐπαρκέσαντος ἐντὸς τοσούτῳ βραχέος διαστήματος εἰς τοσούτῳ ὑπέρογκον ἀνάλωμα.

Καὶ νῦν πῶς θέλομεν παραστήσει τὸ προϊὸν τῶν ἀγώνων τούτων καὶ τῶν θυσιῶν, τὸ καλλιτέχνημα τοῦ χριστιανικοῦ ἑλληνισμοῦ; Ἵνα δώσωμεν ἔννοιάν τινα αὐτοῦ, πρέπει ἄρά γε νὰ ἀριθμήσωμεν τὰ ἱερὰ κειμήλια καὶ σκεύη, ὧν ἔβριθεν ὁ ναὸς τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας, καὶ ὧν τὰ πλεῖστα ἐφιλοτεχνήθησαν μὲν ἐκ χρυσοῦ καθαροῦ, ἐκοσμήθησαν δὲ δι' ἀδαμάντων καὶ μαργαριτῶν καὶ ποικίλων ἄλλων τιμιωτάτων λίθων; Ἀλλ' ὁμιλοῦντες πρὸς Ἕλληνας ἀναγνώστας πεποίθαμεν ὅτι ἡ λεπτὴ αὐτῶν φιλοκαλία ἀποδίδει πολὺ πλείονα ἀξίαν εἰς τὴν τεχνικὴν τοῦ ἔργου διασκευὴν ἢ εἰς τοὺς ἐν αὐτῷ σωρευθέντας ἀμυθήτους θησαυρούς, καὶ ὅτι ἐπιθυμοῦσι μᾶλλον νὰ γνωρίσωσιν ἐν τῇ φυσικῇ οὕτως εἰπεῖν αὐτοῦ γυμνότητι τὸ ἀριστοτέχνημα τοῦ Ἀνθεμίου καὶ τοῦ Ἰσιδώρου, τὸ ἄχρι τοῦδε θαυμαζόμενον καὶ αἰνούμενον, ἀφοῦ πρὸ πολλοῦ ἤδη ἐπανειλημμέναι ἱεροσυλίαι ἐξηφάνισαν πᾶν

ἴχνος τῶν κοσμημάτων ὑφ᾽ ὧν ἐξήστραπτεν ἄλλοτε ὁ ναός. Πάλιν ὅμως προαιρούμενοι νὰ λαλήσωμεν περὶ τῆς τεχνικῆς αὐτοῦ διασκευῆς, μὴ νομίσῃ τις ὅτι θέλομεν ἐπιχειρήσει νὰ περιγράψωμεν, νὰ καταμετρήσωμεν, νὰ ἐξονυχίσωμεν διὰ τεχνικῶν ὅρων δυσήχων καὶ δυσκαταλήπτων, καθ᾽ ἕκαστα τὰ διάφορα τοῦ ναοῦ μέρη· τὴν αὐλὴν τὴν ὕπαιθρον,ἐν τῷ μέσῳ τῆς ὁποίας ἠγείρετο ἡ κομψὴ φιάλη, ἥτις ἔφερε τὴν περίφημον καρκινικὴν ἐπιγραφὴν

ΝΙΨΟΝ ΑΝΟΜΗΜΑΤΑ ΜΗ ΜΟΝΑΝ ΟΨΙΝ·

τὸν ἔξω νάρθηκα, τὸν κυρίως νάρθηκα, τὸν χορόν, τὸ βῆμα, τὸ διακονικόν, τὸν ἄμβωνα, τὸν γυναικωνίτην, τοὺς κίονας, τὰ μικρὰ καὶ μεγάλα ἡμιθόλια καὶ εἴ τι ἄλλο. Τοιαῦται λεπτομέρειαι προσήκουσιν εἰς τοὺς ἐξ ἐπαγγέλματος τεχνίτας, τοὺς ἐντριβεῖς περὶ τὰ μυστήρια τῆς ἐπιστήμης τῶν Ἀνθεμίων καὶ τῶν Ἰκτίνων.

Ἡμεῖς οἱ ἀφελέστεροι τοῦ καλοῦ θιασῶται εἰσέλθωμεν διὰ μιᾶς ἐντὸς τοῦ ναοῦ καὶ σταθῶμεν ἐν τῷ μέσῳ αὐτοῦ, καὶ ρίψωμεν τὰ βλέμματα πρὸς τὰ ἄνω καὶ πρὸς τὰ πέριξ, ἵνα παραστήσωμεν τὴν ἐντύπωσιν ἣν προξενεῖ ἐν συνόλῳ ἡ ὄψις αὐτοῦ, οἵαν συνῃσθάνθημεν τῳόντι αὐτὴν ὁσάκις ηὐτυχήσαμεν νὰ ἐπισκεφθῶμεν τὸν ἑτεροθαλῆ ἐκεῖνον τοῦ Παρθενῶνος ἀδελφόν.

Τὸ ἐσωτερικὸν σχέδιον εἶναι ἁπλούστατον.Μεγάλα καὶ εὐρέα ἡμιθόλια,ἐκφυόμενα ἀπὸ τοῦ ἐδάφους, προσαναβαίνουσιν εὐπετῶς δι᾽ἄλλων μικροτέρων πρὸς τὸν κορυφαῖον θόλον, τὸν συνάπτοντα περὶ ἑαυτὸν ἅπαντα τὰ λοιπὰ τοῦ οἰκοδομήματος μέρη καὶ συναποτελοῦντα μετ᾽αὐτῶν ἓν σύνολον,ὅπερ φαίνεται τῆς φύσεως μᾶλλον προϊὸν ἢ τῆς τέχνης ἔργον. Τὸ φῶς,τὸ ὁποῖον ἐκ τῶν εἴκοσι καὶ τεσσάρων παραθύρων τοῦ γιγαντώδους ἐκείνου θόλου ἐξακοντίζεται ἐπὶ ἅπασαν τὴν ἐκκλησίαν, εἶναι τοσοῦτον, ὥστε νομίζεις ὅτι ἔχεις ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν αὐτὸ τὸ στερέωμα ὑπὸ τοῦ ἡλίου καταυγαζόμενον· ὁ Προκόπιος μάλιστα λέγει πλειότερον, ὅτι ἡ αἴγλη

φαίνεται ἐν αὐτῷ τῷ ἱερῷ φυομένη, τοσαύτη τις περιουσία φωτὸς ἐν αὐτῷ περικέχυται. Ὁποία διαφορὰ πρὸς τὸ μυστηριῶδες σκότος ὑπὸ τοῦ ὁποίου περικαλύπτονται οἱ ναοὶ τῆς ἑσπερίας Εὐρώπης. Ἐν τῷ ἀνατολικῷ ἱερῷ τὸ φῶς δὲν ἐλαττοῦται καὶ δὲν ἐκλείπει εἰμὴ ὅτε καὶ ἐν τῇ φύσει αὐτῇ. Ἡ δὲ συνήθης τῷ ναῷ ἱλαρὰ φαιδρότης μαρτυρεῖ ἐκ πρώτης ὄψεως ὅτι ὁ Ἀνθέμιος καὶ ὁ Ἰσίδωρος, τὰ χαριέστατα ἐκεῖνα τῆς Ἰωνίας τέκνα, ἔσωζον εἰσέτι ἀκέραιον τὸ πνεῦμα τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς τέχνης, τροπολογήσαντες αὐτὴν κατὰ τοῦτο, ὅτι οἱ μὲν διδάσκαλοι αὐτῶν ἢ οὐδόλως ἢ ἐν μέρει μόνον ἐστέγαζον τοὺς ναοὺς αὐτῶν· οἱ ναοὶ ἐκεῖνοι ἀντὶ θόλου εἶχον αὐτὸ τὸ στερέωμα ἀχανῶς ὑπεράνω αὐτῶν κυρτούμενον, ἐνῷ οἱ συνεργάται τοῦ Ἰουστινιανοῦ κατεβίβασαν αὐτὸν τὸν ἀκτινοβόλον οὐρανὸν οὕτως εἰπεῖν ἐπὶ τοῦ οἰκοδομήματος.

Τῳόντι κατ᾽ ἀρχὰς οἱ τολμητίαι ἐκεῖνοι ἀνεπέτασαν τὸν θόλον αὐτῶν ἁπλῶς ἐπὶ τεσσάρων πεσσῶν, ὄγκων κολοσσιαίων μέν, ἀλλὰ δι᾽ οὐδενὸς ἐν τῷ μεταξὺ κατασκευάσματος συνδεθέντων καὶ ἀσφαλισθέντων· ὥστε τὸ σφαιροειδὲς ἐπικάλυμμα ἐφαίνετο εἰς τὸν ἀέρα μετεωριζόμενον· τοὐλάχιστον ὁ Προκόπιος, ὁ ἰδὼν αὐτὸ οὕτως ἔχον, βεβαιοῖ, ὅτι ὑπελάμβανες τὴν σφαῖραν οὐχὶ ἐπὶ στερεᾶς οἰκοδομίας ἱσταμένην, ἀλλὰ ἐξηρτημένην διὰ χρυσῆς σειρᾶς ἐκ τοῦ οὐρανοῦ. Ὑπάρχουσιν ὅμως ὅρια τινὰ τόλμης, τὰ ὁποῖα οὐδ᾽ εἰς αὐτὴν τὴν μεγαλοφυΐαν εἶναι ἐπιτετραμμένον νὰ ὑπερβῇ. Ἔτι ζῶντος τοῦ Ἰουστινιανοῦ ὁ θόλος ἐκεῖνος κατέπεσε διὰ σεισμοῦ καὶ ἐδέησε νὰ ἀνεγερθῇ ἕτερος ἐπὶ πλειοτέρων ἐρεισμάτων στηριζόμενος. Διέπραξε δὲ τοῦτο ὁ νώτερος Ἰσίδωρος χωρὶς νὰ ἐλαττώσῃ, αὐξήσας μάλιστα τὴν κομψότητα τοῦ πρώτου ἀριστουργήματος. Διότι ἀνύψωσε τὸν ἀρχικὸν θόλον κατὰ 25 πόδας, καὶ ἀνήγειρε μὲν πρὸς βορρᾶν καὶ πρὸς μεσημβρίαν ἐν τῷ μεταξὺ τῶν πεσσῶν, κίονας καὶ ἀψῖδας, ἀλλὰ τὰ κατασκευάσματα ταῦτα τεχνηέντως συναρμολογηθέντα κατ᾽ οὐδὲν ἠλάττωσαν τὸ ἄπειρον καὶ τὸ ἄσπιλον τοῦ οὐρανοῦ ὃν ὑποστηρίζουσι, παρίστανται δὲ μᾶλλον

ὡς φυσικὸν αὐτοῦ συμπλήρωμα καὶ κόσμημα. Τὸ αὐτὸ παρατηρεῖται περὶ τῶν πολυαρίθμων καὶ ποικίλων κιόνων ὅσοι ὑπερείδουσι τὰ ἡμιθόλια τὰς στοὰς καὶ τὰ προπύλαια. Οἱ κίονες οὗτοι ἐλήφθησαν μὲν ἕτοιμοι ἐκ τῶν ὡραιοτέρων ναῶν τῆς ἀρχαιότητος, ἀλλὰ τοσοῦτον ἐναρμονίως διετέθησαν ὥστε ἐξεπίτηδες ἐλατομήθησαν καὶ ἐφιλοτεχνήθησαν ἵνα χρησιμεύσωσιν εἰς τὸν προκείμενον ναόν.

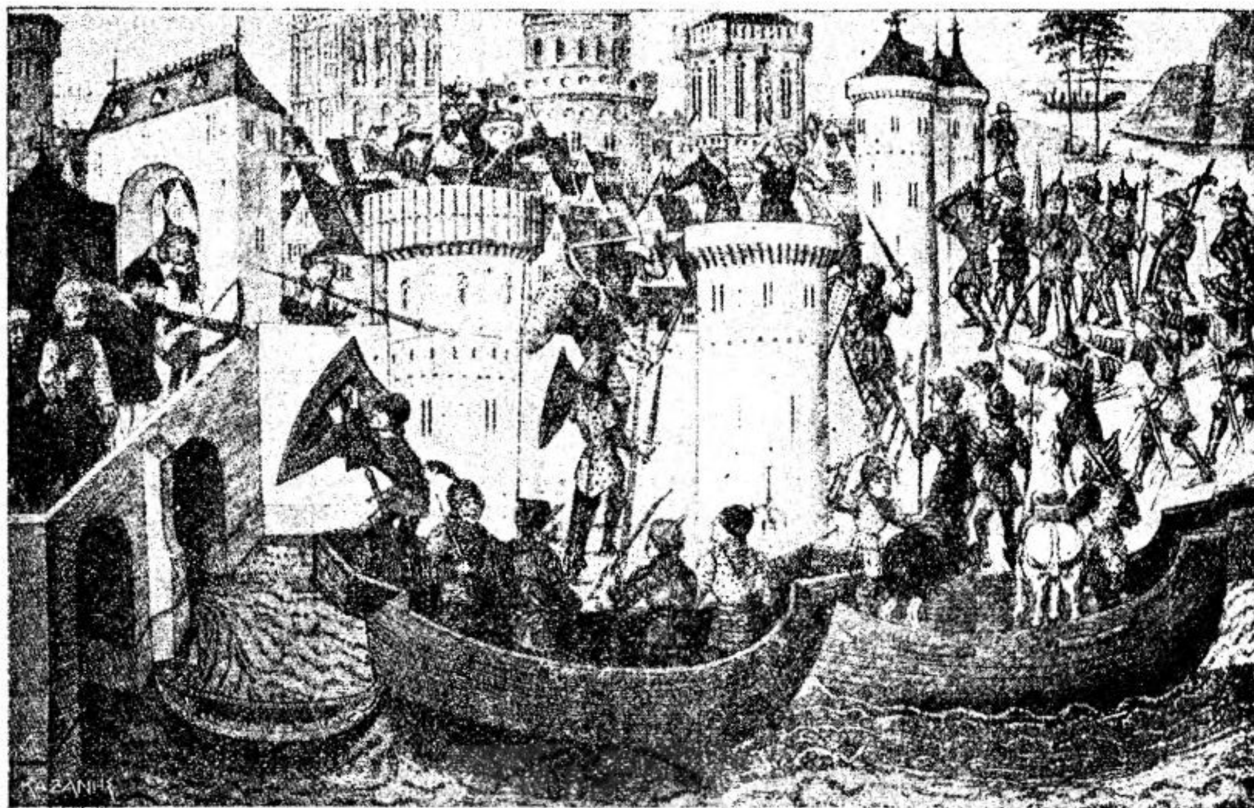
Φῶς λοιπόν, καὶ ἐλαφρότης, καὶ ἁρμονία, εἶναι αἱ τρεῖς κυριώταται ἐντυπώσεις αἵτινες καταπλήττουσιν ἡμᾶς ὅταν, εἰσελθόντες ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ, σταθῶμεν ὑποκάτω τοῦ μεγάλου θόλου καὶ περιβλέψωμεν περὶ ἡμᾶς· φῶς ἐλαφρότης καὶ ἁρμονία, τὰ τρία προσόντα τῆς ὡραίας φύσεως, τὰ ὁποῖα μόνη ἡ μεγαλοφυεστέρα τέχνη ἠξεύρει νὰ ἀπομιμῆται. Ὁ Προκόπιος ὁ ἰδὼν τὸν ναὸν τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας ἐν πάσῃ τῇ λαμπρότητι καὶ πολυτελείᾳ τῆς ἐσωτερικῆς αὐτοῦ στολῆς καὶ διακοσμήσεως, παραβάλλει αὐτὸν πρὸς λειμῶνα, ἐν ᾧ ἐπανθοῦσι καὶ ἀπαστράπτουσι τὰ ποικιλώτατα τῶν χρωμάτων. Ὁ εἰσερόμενος ἵνα προσευχηθῇ, λέγει,αἰσθάνεται μὲν εὐθὺς ὅτι οὐχὶ ἀνθρωπεία δυνάμει ἢ τέχνῃ, ἀλλὰ Θεοῦ ῥοπῇ τὸ ἔργον τοῦτο ἀποτετόρνευται· ὁ δὲ νοῦς αὐτοῦ πρὸς τὸν Θεὸν ἐπαιρόμενος νομίζει αὐτὸν οὐ μακὰν ὄντα, ἀλλ' ἐμφιλοχωροῦντα μάλιστα ἐν τῷ ἐκλεκτῷ ἐκείνῳ αὐτοῦ σκηνώματι. Νεώτερός τις, ὅστις εἶδε τὸν ναὸν γυμνὸν ἤδη καὶ πολλαχῶς παραμεμορφωμένον, παρατηρεὶ οὐδὲ ἧττον ὅλος ἔνθους, ὅτι παρόμοιος πρὸς τὴν φύσιν αὐτήν, πρὸς τὸ κατάφωτον τῆς μεσημβρίας δάσος, ἢ πρὸς τὸ δάσος τὸ ἡμιφαὲς τῶν ἀρκτικῶν χωρῶν, ὁ ναὸς ἀνταποκρίνεται εἰς πᾶσαν εὐχὴν καὶ εἰς πᾶσαν προσευχὴν τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας καὶ τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας. Ὑπὸ τοὺς θόλους αὐτοῦ ὁ ἄνθρωπος ὁ θεοσεβὴς δύναται νὰ λατρεύσῃ τὸ ὑπέρτατον ὂν χωρὶς νὰ προκαλέσῃ τὸ μειδίαμα τοῦ πανθεϊστοῦ, ὅστις μὴ πιστεύων τὸ καθ' ἑαυτὸν εἰμὴ εἰς μόνον τὸ κάλλος περιφέρεται εἰς τὰ προπύλαια ἐκεῖνα,ὅπως ἤθελε περιπα-

τήσει εἰς τοὺς κήπους τοῦ Ἀκαδήμου ἢ περὶ τὴν ἄκραν τοῦ Σουνίου. Οὕτω δὲ παραστήσας τὸν εὐκτήριον αὐτὸν οἶκον ὡς κοσμοπολίτην τινὰ ναόν, ἀνακράζει ἐπὶ τέλους· «τοιοῦτο τὸ εὐκτήριον τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας· τίς δύναται νὰ περιγράψῃ αὐτό !» Ἃ βεβαίως τίς δύναται νὰ περιγράψῃ αὐτό ; Ἀρκεῖ νὰ εἴπωμεν ὅτι ἐν τῷ ναῷ τούτῳ συνηρμολογήθη τὸ ἀρχαῖον ἑλληνικὸν πνεῦμα μετὰ τοῦ νέου χριστιανικοῦ κόσμου, καὶ ὅτι διὰ τοιούτου συνδυασμοῦ τέχνης ἀνθρωπίνης ἀμιμήτου πρὸς θεόπνευστον θρησκευτικὸν δόγμα, ἀπηρτίσθη ἓν τῶν τελειοτάτων ἔργων, ἀφ' ὅσα ἤγειρέ ποτε ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ καταβολῆς κόσμου εἰς τὴν λατρείαν τοῦ Θεοῦ.

Ὅτε συνεπληρώθη τὸ οἰκοδόμημα καὶ ἀνέτειλεν ἡ ἡμέρα τῶν ἐγκαινίων, ὁ Ἰουστινιανὸς ἐτέλεσε θρίαμβον πολυτελῆ καὶ ἀντάξιον τοῦ κατορθώματος. Λαὸς καὶ εὐπατρίδαι ἔλαβον παρ' αὐτοῦ δῶρα δαψιλῆ. Ἡ πόλις ὅλη ἦτο ὀρθία ἐπευφημοῦσα τὴν πομπικὴν πορείαν τοῦ βασιλέως, τοῦ πατριάρχου, τῶν ἐν τέλει, ἀπὸ τῶν ἀνακτόρων μέχρι τοῦ ναοῦ. Ἐκεῖ ἀφικόμενος καὶ πεζεύσας ἔδραμεν ὁ Ἰουστινιανὸς πρῶτος ἀπὸ τῶν βασιλικῶν πυλῶν μέχρι τοῦ ἄμβωνος, ἐκεῖ ἐξέτεινε τὰς χεῖρας, ἐδοξολόγησε τὸν Θεὸν τὸν καταξιώσαντα αὐτὸν νὰ τελέσῃ ἔργον τηλικοῦτον, καὶ ἐν τῇ πλησμονῇ τῆς ἀγαλλιάσεως, ἀνέκραξεν ὡς βεβαιοῦσι «νενίκηκά σε Σολομών». Θρησκευτικὴ ἀδιαφορία, ἱστορικὴ εἰρωνεία καρδίαι καὶ διάνοιαι ἀλλότριαι τῶν πόθων ἡμῶν καὶ ἀξιώσεων, ἠδυνήθησαν νὰ μυκτηρίσωσι τὸ φρόνημα τὸ προκαλέσαν τὴν κραυγὴν ἐκείνην τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ἀλλ' ἡμεῖς, ἡμεῖς οἵτινες γνωρίζομεν ὅτι ὁλόκληρος ὁ μεσαιωνικὸς ἡμῶν βίος περὶ δύο περιεστρέφετο πόλους, τὴν μοναρχίαν καὶ τὴν ἐκκλησίαν· ὅτι τῆς ἐκκλησίας κιβωτὸς ὑπῆρξεν ὁ ναὸς ἐκεῖνος καὶ ὅτι ἐν αὐτῷ ὡς ἐν βουλευτηρίῳ τινὶ ἀπεφασίσθησαν καὶ ἐδημιουργήθησαν αἱ τύχαι τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους ἐπὶ χιλίους ὅλους ἐνιαυτούς, ἡμεῖς γνωρίζομεν ὅτι καὶ βραδύτερον ἐπὶ τετρακοσίους ἔτι ἐνιαυτοὺς θλιβερῶν περι-

πετειῶν, οἱ πατέρες καὶ αἱ μητέρες ἡμῶν δὲν ἔπαυσαν νὰ πιστεύωσιν ὅτι θέλει ἀντηχήσει πάλιν ὑπὸ τοὺς θόλους τῆς τοῦ Θεοῦ σοφίας ἡ ἱερὰ τῆς πίστεως ἡμῶν δοξολογία· ἡμεῖς πῶς νὰ μὴ κλίνωμεν γόνυ ἐνώπιον τῆς προνοίας τοῦ ἀνδρὸς τοῦ σωματοποιήσαντος διὰ τοῦ ἀριστοτεχνήματος ἐκείνου τὰ αἰσθήματα καὶ τὰ συμφέροντα, τὰς ἀναμνήσεις καὶ τὰς ἐλπίδας τεσσαράκοντα περίπου γενεῶν!

Ἡ ἅλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως. (Εἰκὼν ἐκ παλαιοτάτου χειρογράφου)

Η ΑΛΩΣΙΣ
ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΚΑΤΑ Σ. ΖΑΜΠΕΛΙΟΝ

Ὁ Κωνσταντῖνος ἔρχεται κατὰ τὴν κρισιμωτέραν τοῦ Γένους στιγμήν. Παρουσιάζεται ἐνώπιον τοῦ εὐφημοῦντος λαοῦ, καθὼς πρωταγωνιστής, προγινώσκων τὸ τέλος τῆς τραγῳδίας του, ἐξέρχεται ἐπὶ τῆς σκηνῆς μὲ βῆμα στερεὸν καὶ πρόσωπον παρρησιῶδες, δι' οὐδενὸς ἐξωτερικοῦ σημείου προδίδων τὰ λυπηρά του ἐνδόμυχα προαισθήματα. Διορῶν, ἐὰν ὄχι πεποιθώς, ὅτι θέλημα λαοῦ καὶ βούλημα Θεοῦ θεσπίζουσι τὴν τῆς ἐθνικότητος πτῶσιν, καὶ ὅτι πιθανῶς οὐδεμία δύναμις ἴσχυεν ἀνθρωπίνη κατὰ τοιούτου θεσπίσματος, ὁ Κωνσταντῖνος σπεύδει νὰ ἐκπληρώσῃ τὰ καθήκοντα τοῦ δυστυχεστάτου τῶν βασιλέων, καὶ τοῦ πολιτικοῦ ἀνδρός, καθὼς ἐν δυσελπιστίᾳ νίκης γενναῖος στρατηγὸς ἀγορεύει πρῶτον πρὸς τοὺς στρατιώτας του, εἶτα δὲ μάχεται μέχρις ἐσχάτης αἵματος ῥανίδος, περιμένων πάντοτε ἀπὸ τὸν Οὐρανὸν εὐσπλαχνίαν καὶ βοήθειαν. Ὁ Κωνσταντῖνος λοιπὸν προβαίνει ὡς πεποιημένου τινὸς καὶ καταπληκτικοῦ δράματος πρόσωπον, διαμετρεῖ τὸ ἀκροατήριον μὲ βλέμμα ἱλαρόν, βλέμμα πεφωτισμένον ὑπὸ φωτὸς οὐρανίας αὐταπαρνήσεως· βυθίζεται εἰς τὰς μελαγχολικὰς ἐμπνεύσεις του, καὶ ὡς ἥρως πρῶτος τοῦ προκειμένου δράματος τῆς αἰχμαλωσίας, προοιμιάζει πρῶτος τὴν πολυδάκρυτον παράστασιν. Σχεδὸν καθ' ἣν ὥραν οἱ δῆμοι ἑορτάζουσι τὴν

προχείρησιν τοῦ ἐναρέτου καὶ φιλοεθνοῦς τούτου Αὐτοκράτορος, οὗτος ἄνωθεν τῶν ἀνακτόρων τὸ βλέμμα πρὸς τὰ ἔξω τῆς Πόλεως ἐξακοντίζων, ὁρᾷ στίφη βαρβαρικῶν ταγμάτων, ὁρᾷ δηλαδὴ τὴν ἄβυσσον, ἐν ᾗ μετ' ὀλίγον καὶ ἀναποφεύκτως μέλλουσι πάντα νὰ καταβυθισθῶσι.

Καὶ τῷ ὄντι, ὁ υἱὸς τοῦ 'Αμουράτου Μωάμεθ ὁ Β΄ προφασιζόμενος δολίας προφάσεις, καὶ καταπατῶν ἀσυστόλως τὰς πρὸ ὀλίγου συνομολογηθείσας συνθήκας, ἔρχεται μετ' οὐ πολὺ νὰ στήσῃ ὑπὸ τὰ τείχη τῆς Κωνσταντινουπόλεως πολιορκίαν μετὰ τοῦ περιβοήτου ἐκείνου πυροβόλου του, 300,000 στρατιωτῶν, συλλεχθέντων ἐν παντὶ μέρει 'Ασίας καὶ Εὐρώπης, καὶ μετὰ στόλου συγκειμένου ἐκ 300 πλοίων. Εἶχεν οὗτος εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του, παρεκτὸς τῶν 'Οθωμανῶν, Γερμανούς, καὶ Οὔγγρους, καὶ Λεχούς, καὶ Βουλγάρους, καὶ Λατίνους πολλούς· διότι, καθὼς σύγχρονός τις ἱστορικὸς παρατηρεῖ, ἅπασα ἡ οἰκουμένη συνώμνυε καὶ ὁμοθυμαδὸν συνειργάζετο εἰς τὴν "Αλωσιν τῆς Πόλεως. "Οσα γένη ὤφειλον εὐγνωμοσύνην πρὸς τὰ ἄπειρα διανοητικὰ καὶ θρησκευτικὰ τῆς 'Ελλάδος εὐεργετήματα, ὅλα, ὡς ἀπὸ Θεοῦ κινούμενα, συνεβοήθουν τὸν βάρβαρον Τοῦρκον εἰς τὸ ἔργον τῆς 'Ελληνικῆς αἰχμαλωσίας.

Κατὰ τοσούτου καὶ τηλικούτου πεζικοῦ καὶ πυροβολικοῦ, καὶ τοσαύτης θαλασσίου δυνάμεως ἡ Κωνσταντινούπολις δὲν εἶχε νὰ ἀντιπαρατάξῃ εἰμὴ πέντε περίπου χιλιάδας ὠργανισμένου στρατοῦ, προσέτι δὲ δισχιλίους Φράγκους. 'Ο Μωάμεθ ἐμήνυεν ὅτι θέλει καὶ βούλεται παντοιοτρόπως τὴν Πόλιν κυριεῦσαι· ὅτι *οὐκ ἔστι τῶν πρώην ἡγεμόνων ὅμοιος· ἃ οὐχ ἠδύναντο ἐκεῖνοι ποιῆσαι, οὗτος ποιήσει βεβαίως*. Οἱ δὲ τῆς Πόλεως ἅπαντες ἐν ἀγωνίᾳ καὶ φόβῳ ὁμιλοῦντες ἀλλήλοις, ἔλεγον· «Οὗτος ἐστιν ὁ μέλλων εἰσιέναι ἐν τῇ Πόλει, καὶ φθεῖραι καὶ αἰχμαλωτίσαι τοὺς ἐν αὐτῇ, καὶ καταπατῆσαι τὰ "Αγια, καὶ ἀφανίσαι τοὺς τιμίους Ναούς, καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς λείψανα θεοφόρων ἀνδρῶν καὶ μαρτύρων ἐν ταῖς πλατείαις καὶ ταῖς τριόδοις ἐναπορρίψαι· οἴμοι, τί πράξωμεν ! ποῦ φύγωμεν !»

Ἡ πολιορκία προέβαινε βραδέως, ἐπειδὴ οἱ στρατηγοὶ καὶ οἱ δήμαρχοι, καὶ μάλιστα ὁ Γενουΐτης Ἰωάννης Ἰουστινιανὸς πᾶν ἐμηχανεύετο στρατήγημα πρὸς ἀντίκρουσιν τῶν ἐχθρικῶν προσβολῶν. Ἀκροβολισμοὶ καὶ συρράξεις ἐγένοντο καθ' ἡμέραν, καὶ οἱ μὲν Ἕλληνες πολλοὺς Τούρκους ἐζώγρουν, πολλοὺς δὲ κατέσφαζον ἐπὶ τὰ τείχη, βουλομένους ἀναβῆναι αὐτά.—Ταῦτα βλέπων ὁ Μωάμεθ, καὶ καταλαμβάνων ὅτι ἀγανάκτησίς τις ἤδη εἰσέφρει ἐν τῷ στρατῷ αὐτοῦ, μαθὼν δὲ ὅτι ἐπικουρίαι ἐξ Ἰταλίας παρὰ τῶν Γραικῶν περιεμένοντο, κρίνει τέλος ἁρμοδίαν τὴν στιγμήν, ἵνα ἐφορμήσῃ εἰς τὰ τείχη. Προσκαλεῖ λοιπὸν ὑπὸ τὰ ὅπλα ἅπαντα τὸν στρατόν, καὶ ὀμνύει «μὰ τὴν ἀθανασίαν τῆς Θεότητος, μὰ τὸν Προφήτην, μὰ τὴν ψυχὴν τοῦ γονέως του καὶ τὴν ζωὴν τῶν παίδων αὐτοῦ, μὰ τὴν ῥομφαίαν τὴν ὁποίαν εἰς τὴν δεξιὰν κρατεῖ·» ὅτι πρὸς ἐκεῖνον ἐκ τῶν Ἰανισσάρων, ὅστις πρῶτος ἤθελεν ἐμπήξει τὴν Ἡμισέληνον ἐπὶ τὰς ἐπάλξεις τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὑπόσχεται τὸν στρατηγικὸν βαθμὸν καὶ μιᾶς ὁλοκλήρου ἐπαρχίας τὴν διοίκησιν· πρὸς δὲ τοὺς λοιποὺς στρατιώτας καὶ συνεφορμητὰς τὸν χρυσὸν καὶ τὸν ἄργυρον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὰ σκεύη, τὸν ἱματισμόν, τοὺς αἰχμαλώτους ἄνδρας καὶ γυναῖκας, μικρούς τε καὶ μεγάλους, νέους τε καὶ γέροντας.—«Οἱ ἀκούσαντες ἐχάρησαν, καὶ ἐν μιᾷ φωνῇ τριακόσιαι χιλιάδες στόματα ἀλάλαξαν τουρκιστί· ὁ θεὸς τῶν θεῶν καὶ ὁ Μωάμεθ προφήτης αὐτοῦ».

Ἔντρομοι ἀκροάζονται οἱ πολιορκούμενοι τὴν φωνήν, ἥτις διαχέεται ὡς μέγας ἦχος θαλάσσης. Ὀλίγον δ' ἔπειτα μανθάνουσι καὶ τὴν ἀπόφασιν τοῦ Σουλτάνου. Τὴν ἐπαύριον λοιπόν, ὑδραῖος καὶ χερσαῖος πόλεμος, μάχη γενικὴ μέλλει νὰ συγκροτηθῇ!—Ἀριθμηθέντων τῶν Γραικῶν ὁπλιτῶν, εὑρίσκονται καθ' ἕκαστον Χριστιανόν, πεντακόσιοι καὶ πλεῖον Τοῦρκοι. Ἀπελπισία κυριεύει τοὺς κατοίκους, τὴν δὲ ἀπελπισίαν ἐπαυξάνει οἰωνός τις ἀπαίσιος ἐν οὐρανῷ φανείς· νέφος ἐν εἴδει φλογίνης ῥομφαίας ἐρρίπισε στυγερὰς ἀκτῖνας ἐπὶ τῶν θόλων τῆς ἁγίας Σοφίας· οἱ δὲ χρησμοὶ τὰς κακὰς προρρήσεις καὶ αὐτοὶ διπλασιά-

ζοντες, ἐπρομήνυον δάκρυα, καὶ ἄφευκτον αἱματοχυσίαν, καὶ δεσμοὺς καὶ φθοράν.

Ὁ Κωνσταντῖνος προστάττει ἵνα ἀρχιερεῖς καὶ ἱερεῖς, καὶ μοναχοί, καὶ ἄνδρες, καὶ γυναῖκες, καὶ παιδία τὰς σεπτὰς εἰκόνας λαβόντες «περιέλθωσι μετὰ δακρύων τὰ τείχη τῆς πόλεως κράζοντες τὸ *Κύριε ἐλέησον*, καὶ ἱκετεύοντες τὸν Θεὸν ἵνα μὴ διὰ τὰς ἁμαρτίας αὐτῶν παραδώσῃ αὐτοὺς εἰς τὰς χεῖρας ἐχθρῶν ἀνόμων καὶ ἀποστατῶν καὶ πονηροτάτων παρὰ πᾶσαν τὴν γῆν». Ἀλλήλους οὕτως ἐνεθάρρυνον ἵνα ἀνδρείως ἀντισταθῶσιν εἰς τοὺς Τούρκους κατὰ τὴν ὥραν τῆς συμπλοκῆς.

Ἀλλ' ἡ πληκτικωτέρα σκηνὴ ἐξ ὅσων τὰ χρονικὰ τῆς Ὀρθοδόξου Ἑλλάδος μνημονεύουσιν, ἔλαβε χώραν ἐντὸς τοῦ τεμένους τῆς Ἁγίας Σοφίας, ὀλίγας ὥρας πρὶν ἢ τὸ Γένος παραδοθῇ εἰς τὸ τετρακοσιετὲς μαρτύριον.

Ὁ βασιλεὺς δυσελπιστῶν ἤδη περὶ σωτηρίας, ὅμως ἀποφασισμένος νὰ κυρώσῃ μὲ τὸ ἴδιόν του αἷμα τὴν μέλλουσαν τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς ἐξαγόρασιν, ἀφοῦ περιῆλθε τὰς ἐπάλξεις καὶ τὰ φρούρια. καὶ ἐβεβαιώθη ὅτι πάντα εἶχον ἐν τάξει, εἰσέρχεται εἰς τὴν Ἐκκλησίαν συνοδευμένος ἀπὸ πολλοὺς στρατηγούς, καὶ ἱερεῖς καὶ ἀναρίθμητον πλῆθος λαοῦ, φωνάζοντος τὸ *Κύριε ἐλέησον*.

Ἦτον ὄρθρος τῆς Κυριακῆς 27 Μαΐου 1453, ἡ ἀποφρὰς ἡμέρα τῶν ἁγίων Πάντων.

Ὁ ἦχος τῶν κλαυθμῶν, ἡ βοὴ τῶν γυναικείων γογγυσμῶν, καὶ φωναὶ τῶν παίδων κατεσκέπαζον τὰς δεήσεις τῶν διακόνων, οἵτινες ἐνώπιον τῆς ὡραίας Πύλης ἱστάμενοι, τὴν τελευταίαν ἤδη ἀνέπεμπον ἱκεσίαν ἐν τῇ μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ «ὑπὲρ τοῦ καθυποτάξαι ὑπὸ τοὺς πόδας τῶν ὀρθοδόξων πάντα ἐχθρὸν καὶ πολέμιον. Σύνολος ἡ κύκλῳ σκηνὴ ἐνέπνεε λύπην, πένθος μελαγχολίαν»· αἱ καρδίαι πάντων ἦσαν καταπεπιεσμέναι, ὡσανεὶ ἐτελεῖτο ἡ νεκρώσιμος κηδεία ὁλοκλήρου γενεᾶς.

Ἡ ἐθιμοταξία ἐξέλιπεν· αἱ κοινωνικαὶ ἀνισότητες διασκεδάσθησαν· οἱ δημόται συγκεχυμένως ποιοῦσι μετανοίας μετὰ τῶν πατρικίων, οἱ πένητες μετὰ τῶν ἀρχόντων, καί, ὡς ἐπὶ τὸ χεῖλος τοῦ κοινοῦ τάφου, πολῖται μετὰ πολιτῶν ἀδιακρίτως συμπεριπτύσσονται. Καὶ αὐτὸς ὁ πάνσεπτος Ναός, τὸ σύμβολον τῆς πάλαι ποτὲ κραταιᾶς Ὀρθοδοξίας, ἡ κατοικία τῶν αἰώνων, τοῦ Χριστιανισμοῦ τὸ καύχημα, νῦν γεγυμνωμένος παντὸς πολυτίμου κοσμήματος, καὶ ἀπεκδεδυμένος αὐτῶν ἔτι τῶν πρὸς τὴν μυσταγωγίαν ἀναγκαίων σκευῶν, ἀφώτιστος, ἀκαλλώπιστος, σκυθρωπός, εὐτελισμένος, εἰκονίζει πιστῶς τὴν ταλαίπωρον Ἑλλάδα κατὰ τὸ δούλειον ἐκεῖνο στάδιον ἐν ᾧ μετὰ παρέλευσιν ὀλίγων ὡρῶν γραμμένον ἦτο νὰ εἰσέλθῃ.

Ὅσῳ πλέον ἡ λειτουργία προχωρεῖ, καὶ προσεγγίζει τὴν ἀπόλυσιν, τόσῳ μᾶλλον αὐξάνει ἡ βοὴ τοῦ κλαυθμοῦ, καὶ ὁ κοπετὸς τοῦ λαοῦ διπλασιάζεται. Ἐφαίνετο ὅτι ἡ ζωὴ πάντων τῶν περιεστώτων ἦτο περιωρισμένη μόνον ἐντὸς τῆς διαρκείας ἐκείνης τῆς Εὐχαριστίας, καὶ ὅτι ἑκάστη συλλαβὴ τῶν εὐχῶν ἐκείνων, πίπτουσα ἀπὸ τοῦ στόματος τῶν ἱερέων, ἦτο νέον βῆμα πρὸς τὴν προκειμένην ἄβυσσον.

. Τονιζομένου τοῦ Κοινωνικοῦ, αἰφνιδίως σχίζονται οἱ ὄχλοι, οἱ σωματοφύλακες ἀναμερίζονται, ὁ δὲ Κωνσταντῖνος περιβεβλημένος τὰ βασιλικὰ μέν, ἀλλὰ φεῦ! πενιχρὰ καὶ τετριμμένα ἱμάτιά του, προβαίνει πρὸς τὸ ἅγιον βῆμα ἀσκεπής, μετὰ ὀφθαλμῶν δεδακρυσμένων.

Οἱ στεναγμοὶ καταπαύονται, ὁ θόρυβος σιγάζει· καθ' ὅλον ἐκεῖνον τὸν ἀπέραντον Ναὸν δὲν ἀκούεται πάρεξ ἡ φωνὴ τοῦ λειτουργοῦ, τοῦ προκαλοῦντος τοὺς χριστιανούς, ἵνα μετὰ πίστεως καὶ ἀγάπης προσέλθωσιν.

Ὁ Αὐτοκράτωρ νοερῶς ἐπὶ πολλὴν ὥραν προσεύχεται, Κύριος οἶδε τίνα λυτήριον καὶ πατριωτικὴν προσευχήν· προσπίπτει τρὶς ἐνώπιον τῆς εἰκόνος τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ καὶ τῆς Θεομήτορος, ἀναχαιτίζων δι' ἑνὸς σπασμωδικοῦ κινήματος τοῦ στόματος καὶ τῶν παρειῶν τοὺς λυγμούς, οἵτινες ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν

ταραχωδῶς ἀναβαίνουσιν ἀπὸ τῆς καρδίας του, εἶτα στραφεὶς πρὸς τὸν λαόν, ἀναβοᾷ γεγωνυῖα τῇ φωνῇ·

«Χριστιανοί, συγχωρήσατε τὰς ἁμαρτίας μου, καὶ ὁ Θεὸς ἂς συγχωρήσῃ τὰς ἰδικάς σας!»

Παραλαμβάνων δέ, ὡς ἔθος, παρὰ τῶν χειρῶν τοῦ Ἀρχιερέως τὰ ἄχραντα μυστήρια μεταλαμβάνει αὐτῶν.

Ἅπαντες ἐν ἑνὶ στόματι καὶ μιᾷ καρδίᾳ ἐφώναξαν·

«Ἔσω συγχωρημένος!»

Καὶ τῳόντι ἐσυγχωρήθησαν αἱ ἁμαρτίαι της μεσαιωνικῆς μοναρχίας. — Ἀπὸ τοῦ νῦν κυοφορεῖται εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος νέα βασιλεία, ἡ βασιλεία τῆς Ἀναγεννήσεως!

Μετὰ ταῦτα, ὁ ἁγνισμένος καὶ ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἀγόμενος τοῦ μεσαιῶνος ἔσχατος βασιλεύς, ἀποτεινόμενος πρὸς τοὺς παρευρισκομένους παραινεῖ αὐτοὺς νὰ συγκοινωνήσωσιν ἅπαντες· πρῶτον νὰ συγκοινωνήσωσιν ἀδελφικῶς, ἔπειτα νὰ ἐνθυμηθῶσιν «ὅτι ἤγκικεν ἡ ὥρα ὅτε μέλλουσι ν' ἀγωνισθῶσι τὸν ὑπὲρ πάντων ἀγῶνα, καὶ ὅτι ἂν δὲν εἶναι παρὰ Θεοῦ ὡρισμένοι νὰ σώσωσι διὰ θυσίας τὴν ἀγαπητὴν πατρίδα, τοὐλάχιστον ὀφείλουσι νὰ καταλείψωσιν εἰς τοὺς ἀπογόνους μνήμην ἀνδρείας καὶ ἀρετῆς τοιαύτης, ὁποία εἶναι ἀναγκαία, ὅπως οὗτοι διαφυλάξωσιν ἐν τῇ ἐνδεχομένῃ δουλείᾳ τὴν πίστιν τῶν πατέρων καὶ τὸν σεβασμὸν πρὸς τὸ παρελθόν».

Εἰς τούτους τοὺς λόγους τοὺς λυπηρούς, οἵτινες μυριάκις ἀπὸ στόματος εἰς στόμα ἐπαναλαμβανόμενοι, ἀντηχοῦσιν εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν ὡς ἡ τῆς Πατρίδος καὶ τῆς Πίστεως τελευταία διαθήκη, μετὰ πλείονος ἢ πρότερον ὁρμῆς ἐκρηγνύονται οἱ κλαυθμοὶ καὶ ὀδυρμοὶ τῶν προσερχομένων εἰς τὴν Μετάληψιν. Ἡ φωνὴ τῶν αἰτούντων συγχώρησιν δὲν ἀκούεται πλέον· «ἐν τῇδε τῇ ὥρα, λέγει ὁ Φραντζῆς συνοπτικῶς, τίς διηγήσεται τοὺς τότε κλαυθμοὺς καὶ θρήνους; ἐὰν ἀπὸ ξύλου ἄνθρωπος, ἢ ἐκ πέτρας ἦν, οὐκ ἠδύνατο μὴ θρηνῆσαι».

Ὁ ἦχος τῆς σάλπιγγος διακόπτει τὴν τραγικὴν σκηνήν. Αἱ μητέρες ἀποχαιρετῶσι τὰ τέκνα των· αἱ γυναῖκες ῥίπτονται εἰς

τὰς ἀγκάλας τῶν συζύγων· οἱ τελευταῖοι ἀσπασμοὶ συγχέονται μὲ τὸν κρότον τῶν σπαθίων καὶ τῶν ἀσπίδων.

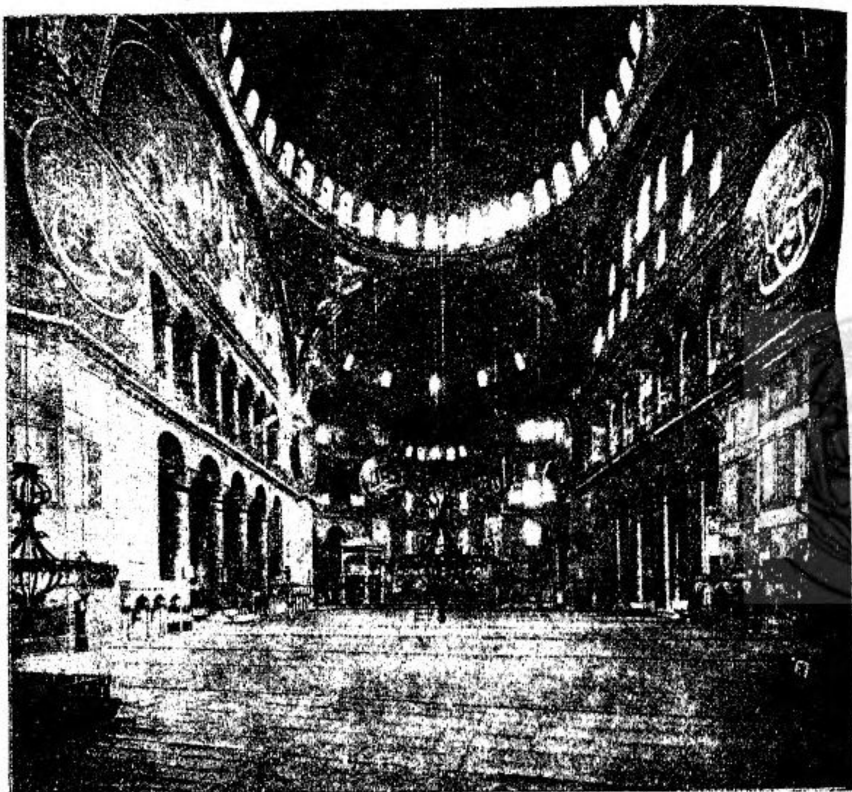
Ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ ἐκοινώνισαν ἅπαντες ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ κοινωνίᾳ Πίστεως, Ἀγάπης, καὶ Ἐλπίδος· ἅπαντες ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ὤμοσαν ὅρκον, καὶ βασιλεύς, καὶ ἀριστοκρατία, καὶ λαός, καὶ ἱερατεῖον.

Διότι ἄλλο τις δὲν ἤκουεν εἰμὴ φωνὰς περὶ ἀμοιβαίας συγχορήσεως τῶν ἁμαρτημάτων, καὶ φρικτοὺς ὅρκους σταθερότητος εἰς τὰ τῆς ἐθνικῆς πίστεως δόγματα, τυχούσης αἰχμαλωσίας. *Συγχώρησόν με ἀδελφέ !* εἷς ἐφώνει ὧδε πάλιν· *ὁ Θεός ἄς σὲ συγχωρήσῃ !* ἀπεκρίνοντο ἕτεροι. Ἡ ἀμοιβαία ἄφεσις τῶν πλημμελημάτων παρεξετάθη σχεδὸν μέχρις αὐγῆς.

Ἴσως οὐδαμοῦ τῆς Χριστιανικῆς ἱστορίας εὑρίσκεται παράδειγμα παρομοίας πνευματικῆς ἑνώσεως καὶ ὁμονοίας !

Ἐπιφωσκούσης ἡμέρας, ὁ Μωάμεθ συνῆψε τὸν πόλεμον. Διῄρεσε τὸν στρατόν του ἀπὸ τοῦ Παλατίου μέχρι τῆς Χρυσῆς, καὶ κατέταξεν ὀγδοήκοντα πλοῖα ἀπὸ τῆς Ξυλοπόρτης ἄχρι τῆς Πλατέας· τὰ δὲ λοιπά, τὰ ἱστάμενα ἐν τῷ Διπλοκιονίῳ, καταβάντα τὸ μέγα Παλάτιον, καὶ διαβάντα τὸν λιμένα περιεκύκλωσαν τὴν πόλιν ἄχρι τοῦ Βλάγκα. Καθ' ὅλην ἐκείνην τὴν Κυριακὴν καὶ τὴν ἑπομένην Δευτέραν, οἱ Τοῦρκοι δὲν ἔδωκαν εἰς τοὺς Ἕλληνας ἀνάπαυσιν οὐδὲ μίαν στιγμήν. Πυροβολοῦντες κατὰ τῶν πολιορκουμένων, καὶ προσπαθοῦντες νὰ ῥίψωσι τὰς κλίμακας ἐπὶ τὰ τείχη, καὶ παντοδαπῶς μαχόμενοι ἀπηύδιζον τοὺς Χριστιανοὺς μόνον καὶ μόνον ὅπως διευκολύνωσι τὴν ὁποίαν ἔμελλον ἔπειτα νὰ κάμωσι γενικὴν ἐφόρμησιν. Ὁ Σουλτάνος ἔφιππος περιήρχετο τὸν στρατὸν καὶ τὰς φρουράς, τούτους μὲν τῶν ὁπλιτῶν παρεκελεύων, ἐκείνους δὲ ἀπειλῶν καὶ τιμωρῶν.

Ἐν τούτοις ηὔγαζεν ἡ φοβερὰ ἡμέρα τῆς Τρίτης, 29 Μαΐου, ἡμέρα πένθιμος ἐς ἀεὶ καὶ συγχρόνως ἁγία, καθ' ἣν ἡ

Τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας ὡς ἔχει σήμερον.

Ἐκκλησία καὶ ὁ τῆς Κωνσταντινουπόλεως λαὸς συνήθιζον ἑώρταζον τὴν μνήμην Θεοδοσίας τῆς μάρτυρος, ταύτης τῆς *στήλης τῆς Ὀρθοδοξίας.*

Ὁ βίος καὶ αἱ περιπέτειαι τῆς καλλιμάρτυρος Θεοδοσίας ἔχουσι μυστικήν τινα συγγένειαν μὲ τὰ διατρέξαντα κατὰ τὴν ἐπέτειον ἐκείνην καὶ δυσοιώνιστον ἡμέραν τῆς ἑορτῆς της,

Αὕτη ἡ ἁγία ἔζη ἐπὶ Θεοδοσίου τοῦ Ἀδραμυτινοῦ (715), θυγάτηρ γονέων εὐσεβῶν καὶ πλουσίων, ἔχουσα πατρίδα τὴν Κωνσταντινούπολιν. Μείνασα ὀρφανὴ εἰς τρυφερὰν ἡλικίαν, κατεσκεύασεν ἐκ τοῦ πλούτου της τρεῖς χρυσᾶς καὶ ἀργυρᾶς ἁγίας Εἰκόνας, τοῦ Δεσπότου *Χριστοῦ*, τῆς *Θεοτόκου* καὶ τῆς ἁγίας μάρτυρος *Ἀναστασίας.* Καὶ τὰ μὲν λοιπά της ὑπάρχοντα διένειμε πρὸς τοὺς πένητας, τὴν δὲ εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ ἐπέθηκεν ἐπάνω τῆς Πύλης τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς ὀνομαζομένης Χαλκῆς.

Μετὰ παρέλευσιν δύο ἐτῶν ἀνέβη ἐπὶ θρόνου Λέων ὁ Ἴσαυρος καὶ Εἰκονομάχος, ὅστις πέμψας στρατιώτας πρὸς τὴν Πύλην ταύτην, διώρισε νὰ καταβιβασθῇ καὶ συντριβῇ ἡ εἰκὼν τοῦ Χριστοῦ. Μόλις ὅμως ὁ τοῦ βασιλέως Σπαθάριος ἔθεσε τὴν κλίμακα καὶ ἀνέβη ἵνα κρημνίσῃ τὸ ἐκτύπωμα τοῦ Σωτῆρος τῆς Ἑλλάδος, εὐθὺς ἡ Θεοδοσία ἐπὶ κεφαλῆς ἑτέρων παρθένων καὶ γυναικῶν, λαβοῦσα τὴν κλίμακα καὶ κλονίσασα αὐτήν, ἔρριψε κατὰ γῆς τὸν Σπαθάριον, ὅστις πεσὼν ἐτελεύτησεν. Ἡ μακαρία αὕτη *Θεοδοσία*, ἡ θιασῶτις τῆς *Ἀναστασίας*, ἡ λαβοῦσα τοιουτοτρόπως τὸν στέφανον, ἐπανηγυρίζετο, λοιπόν, καθ' ἣν στιγμὴν οἱ Ἀγαρηνοὶ ἐπέθεντο τὰς κλίμακας ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων τῆς πατρίδος της! Ποία χεὶρ ἐθνοσώτειρα θέλει ποτὲ σείσει τὴν κλίμακα αὐτῶν καὶ κρημνίσει αὐτούς ;

Ἡ ἐχθρικὴ παράταξις ἦτο σφοδρὰ καὶ μεγάλη. Ὁ Μωάμεθ ἐμάχετο ἀπέναντι τῶν κρημνισθέντων ἤδη τειχῶν μὲ τοὺς πιστοὺς νεήλυδας, οἵτινες ὑπερεμάχουν ὡς λέοντες ἄγριοι ἐπέκεινα

τῶν δέκα χιλιάδων. Ὄπισθεν δὲ καὶ ἐκ πλαγίων ἐπολέμουν ὑπὲρ τὰς ἑκατὸν χιλιάδας ἱππότας· εἰς δὲ τὰ κάτω μέρη ἄχρι τοῦ λιμένος καὶ τῆς Χρυσῆς ἕτεραι ἑκατὸν χιλιάδες καὶ ἐπέκεινα· καὶ ἀπὸ τοῦ τόπου ἔνθα ἵστατο αὐτὸς ἕως τὰς ἄκρας τοῦ Παλατίου ἕτεραι πεντήκοντα χιλιάδες, παρεκτὸς τῶν ἀναριθμήτων Τούρκων ὅσοι ἐπλήρουν τὰ πλοῖα καὶ τὴν γέφυραν.

Περὶ δευτέραν ἀλεκτοροφωνίαν ἄρχεται ἡ γενικὴ συμπλοκή, ἀλαλαζόντων φρικωδῶς τῶν βαρβάρων, καὶ τῶν πέριξ ὀρέων ἀντιβοώντων. Κατ' ἀρχὰς μὲν οἱ Γραικοὶ ἡρωϊκῶς καὶ ἀταράχως ἀντιταττόμενοι, κρημνίζουσιν ἀπὸ τὰ τείχη τοὺς ἐφορμῶντας, καὶ ἐπιτυγχάνουσι νὰ κατασπάσωσι τὰ σκεύη, τὰς ἑλεβόλους καὶ τὰ ἕτερα πολεμικὰ ὄργανα τῶν ἐχθρῶν, τόσον ὥστε ἐκ μέρους τῶν Τούρκων ἐγίνετο σημαντικὴ θραῦσις. Ὅμως, ὡς ηὔγασε τὸ φῶς τῆς ἡμέρας, ὅλον τὸ πλῆθος τῶν ἐναντίων συνεκεντρώθη εἰς ὑπέρογκον σύμπλεγμα ἐξ ἑνὸς μέρους τῶν πεσόντων τειχῶν ἐπὶ τοῦ ἄλλου, καί, τῶν πολεμικῶν ὀργάνων ἠχούντων, ὁμοθυμαδὸν καὶ ταὐτοχρόνως πάντες οἱ Ὀθωμανοὶ ἤρχισαν διά τε χέρσου καὶ θαλάσσης τὴν τακτικὴν καὶ ἀληθινήν των ἔφοδον.

Αἱ κλίμακες ἀναβαίνουσι καὶ καταβαίνουσιν ἀδιακόπως, καὶ βέλη ῥίπτονται κατὰ τῶν ἐν τοῖς πύργοις, καὶ αἱ ἑλέβολοι βροντῶσι, τῶν *τζαουσίδων καὶ ῥαβδούχων μετὰ ῥάβδων σιδηρῶν καὶ βουνεύρων ἐντυπτόντων τοὺς στρατιώτας ἵνα μὴ δίδωσι νῶτα τοῖς ἐχθροῖς*, ἐνῷ τὰ τῶν λίθων ἐκ τῆς πόλεως ἀφετήρια διαφθείρουσι πλείστους τῶν ἐναντίων Ἀγαρηνῶν, καὶ αἱ κατασκευασθεῖσαι μηχαναὶ καίουσιν αὐτούς, καὶ κόπτονται αἱ κλίμακες καὶ αἱ ἀναβάθραι ὁμοῦ μετὰ τῶν ἀναβαινόντων.—Οἱ ἐναντίοι ἔκ τε τοῦ κόπου καὶ τῆς ἀντιστάσεως ἀπηυδισμένοι μετὰ δύο ὡρῶν πολυκάματον ἐμβολήν, μικρὸν ἔλειψε νὰ ὀπισθοδρομήσωσιν ἐπαφίνοντες εἰς τοὺς πολιορκουμένους καύχημα νίκης καὶ σωτηρίας.

Ἀλλ' αὕτη ἡ πρώϊμος ἀντίστασις ἄλλο δὲν ἔκαμε πάρεξ ἔτι μᾶλλον νὰ ἐξαγριώσῃ τὴν ψυχὴν τοῦ Σουλτάνου, ὅστις περιστρέφων τὴν σπάθην δεξιᾷ τε καὶ ἀριστερᾷ, ἄλλους μὲν τῶν δειλῶν ἔσφαζεν, ἄλλους δὲ ἐπλήγωνε θανατηφόρως. Μετ' ὀλίγον οἱ Τοῦρ-

κοι βοῶντες μέχρις οὐρανοῦ, καὶ ἐνθαῤῥυνόμενοι ἀλλήλοις μὲ ὅρκους, ἀναβαίνουσιν πεισματωδέστερον τῆς κλίμακος· τολμηροί τινες καὶ ἰσχυροὶ ἐπὶ τῶν ὤμων ὁ εἷς τοῦ ἄλλου ἐπάτει, καὶ ἄλλος πάλιν ἐπὶ τῶν ὤμων τοῦ δευτέρου ἀνήρχετο, μεχρισοῦ φθάσῃ ἡ ἀνθρωπίνη πυραμὶς εἰς τὰ ἄκρα τοῦ τείχους.

Ὁ Κωνσταντινος ἔτρεχεν ἔφιππος καὶ ἐγενναίου τοὺς στρατιώτας του, λέγων· «Ἀδελφοί μου καὶ συστρατιῶται μου, στῆτε ἀνδρείως, σᾶς παρακαλῶ, διὰ τοὺς οἰκτιρμοὺς τοῦ Θεοῦ! Βλέπω τὸ πλῆθος τῶν ἐχθρῶν ὅτι δειλειᾶ, καὶ ὀλίγον διασκεδάζεται, ἐπειδὴ δὲν ἔρχονται κατὰ τὴν τάξιν καὶ συνήθειάντων.—Ἀδελφοί μου, στῆτε ἀνδρείως, καὶ ἐλπίζω εἰς Θεὸν ὅτι ἡ νίκη εἶναι ἰδική μας καὶ ἰδικός σας ὁ πολύτιμος στέφανος· ὄχι ὁ φθαρτὸς καὶ γήινος στέφανος, ἀλλὰ ὁ ἐπουράνιος· ὁ Θεὸς πολεμεῖ ὑπὲρ ἡμῶν! ἰδοὺ τοῦ πλῆθος τῶν ἀσεβῶν κατέχεται ὑπὸ δουλείας!» καὶ ταῦτα λέγων, τρέχει πρὸς τὸν λιμένα ὅπου ἔφθανον ἀπὸ τοῦ Αἰγαίου δύο πλοῖα εἰς βοήθειαν, καὶ εἰσελθὼν εἰς τὴν θάλασσαν σὺν τῷ ἵππῳ, ἐπιβοᾷ πρὸς τοὺς ἐρχομένους, προσκαλῶν αὐτοὺς εἰς τὴν γῆν.

Ὁ φόνος ἦν πολὺς ἑκατέρωθεν. Ἐνταῦθα τιτρώσκεται ὁ τοῦ Σουλτάνου Ναύαρχος Παντόγλης, ὁ δὲ Θεόφιλος ὁ Παλαιολόγος καὶ Δημήτριος ὁ Κατακουζηνὸς θαῤῥαλέως προσπηδῶντες, ἀποκρημνίζουσιν ἐκ τῶν κλιμάκων τοὺς Ἀγαρηνοὺς καὶ ἐξασθενίζουσι τὴν ἐφόρμησιν. Ἐξαιρέτως ὁ Γενουήτης Ἰουστιανός, ὁ καὶ Λόγκος λεγόμενος, μάχεται ἀνδρείως κατὰ τῶν νεηλύδων, τῶν ὁποίων αἱ κεκομμέναι κεφαλαὶ σκεπάζουσιν ἤδη τοὺς πρόποδας τῶν ἐπάλξεων.

Ἀλλ' ἐν ᾧ ὁ λαμπρόψυχος καὶ ἀνδραγαθητὴς Κωνσταντῖνος λόγῳ καὶ πράξει ἐνέπνεε θάῤῥος πρὸς τοὺς στρατιώτας του, ὑποσχόμενος πρὸς ὅλους τὴν νίκην, καὶ εἰλικρινῶς ἐλπίζων ἐπὶ τοῦ νῦν αὐτὴν διὰ τοὺς ἀγαθοὺς οἰωνοὺς τῆς εὐδοκιμησάσης ἀντιστάσεως, ἰδοὺ βέλος ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀκοντισθὲν τρώσκει τὸν

Ἰουστινιανὸν οἱ μὲν λέγουσιν εἰς τὴν χεῖρα, οἱ δὲ εἰς τὰ σκέλη ἐπὶ τὸν δεξιὸν πόδα.—Ἦτο διωρισμένον τὸ βέλος τοῦτο ν' ἀποφασίσῃ περὶ τῆς τύχης τῆς Ἑλληνικῆς Φυλῆς.

Οἱ Γενουῆται στρατιῶται καταλείπουσι τὴν θέσιν των πληγωμένοι καὶ αὐτοί, οἱ δὲ νεήλυδες, τῆς εὐκαιρίας ὠφελούμενοι, διπλασιάζουσι τὸν ἀγῶνα ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ.—Ὁ φύσει εὔτολμος Ἰουστινιανὸς δειλιᾷ, ἀψυχεῖ, καὶ εἰς τὴν θέαν τοῦ ἐκ τοῦ σώματός του ἐκχυνομένου αἵματος ὅλος ἀλλοιούμενος τῇ ὄψει καὶ ὠχριῶν, φωνάζει. «Ὄχι ὁ Θεὸς δὲν μάχεται ὑπὲρ ἡμῶν· ἀλλὰ μᾶλλον ὑπὲρ τῶν Τούρκων· *Θεὸς ὑφηγεῖται τοῖς Τούρκοις!* ». Οὕτω δὲ ἐκφωνῶν, καὶ τὸν ἰατρὸν δειλῶς τε καὶ δεισιδαιμόνως αἰτούμενος, ἀποχωρεῖ τοῦ τείχους, καὶ τρεπόμενος ἄτολμος γυνὴ εἰς θέσιν ἀσφαλεστέραν, ἐγκαταλείπει ἀφρούρητον τὴν στρατηγικήν του θέσιν. Ὁ Κωνσταντῖνος φθάνει ἐπὶ τόπου, ἔχων ὀρθωμένας τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς ἐκ τῆς ὀργῆς καὶ τοῦ τρόμου, καὶ κυλίνδρων ὀφθαλμοὺς φλογοβόλους· «Στρέψον, κραυγάζει, πρὸς τὸν Γενουήτην, ἀδελφέ, διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ Θεοῦ, στρέψον εἰς τὴν θέσιν σου, ἐπάνελθε· τί κάμνεις; ἡ Πόλις ἐπὶ τοῦ παρόντος εἶναι εἰς τὰς χεῖρας σου· δὲν βλέπεις ὅτι τώρα περισσότερον, χρήζομεν τῆς ἀνδρείας σου; δὲν βλέπεις ὅτι ἡ πληγή σου εἶναι ἐλαφρά;» Καὶ ταῦτα λέγων, σχίζει τὸν χιτῶνα του, τὸ πενιχρὸν ἐκεῖνο καὶ τελευταῖον σύμβολον τῆς Ἀρχαίας Αὐτοκρατορίας, καὶ ποιεῖ ἐπίδεσμον εἰς τὴν πληγὴν τοῦ Ἰταλοῦ.

Ἀλλ' εἰς μάτην· ἤδη ὁ νεφεληγερέτης χρόνος τῆς δουλείας ἐξετύλιττε τὸν μέλανά του πέπλον ἐπὶ τῆς Γραικικῆς φυλῆς. Ὁ Ἰταλὸς ἀνάνδρως γογγύζων καὶ παραπονούμενος, ἀναχωρεῖ εἰς Γαλατᾶν· οἱ δὲ ὀλίγοι ἐναπομείναντες Γενουῆται, μὴ ὁρῶντες τὸν ἴδιον στρατηγόν, τρέπονται καὶ αὐτοὶ ἀτάκτως εἰς φυγήν. Πανικὸς φόβος κύκλῳ διεγείρεται· τρόμος καταλαμβάνει τοὺς εἰς τὴν ἀπειλουμένην ἔπαλξιν μαχομένους. Τὸ δὲ παράδειγμα τῶν Ἰταλῶν ἀλλεπαλλήλως ἀκολουθοῦσι πάντες οἱ ἕτεροι Ἰταλοί τε καὶ Γραικοί, ὥστε ἡ ταραχὴ καὶ ἡ σύγχυσις κορυφοῦνται.

Οἱ νεήλυδες, βλέποντες τὴν θέσιν ἐγκαταλελειμένην, καὶ μίαν

πύλην ἀνεωγμένην εἰσπηδῶσι πεντήκοντα τὸν ἀριθμὸν καὶ πετώμενοι ὡς ἀετοὶ ἐπάνω τῶν τειχῶν, πῦρ πνέοντες, πηγνύουσιν ἀκωλύτως τὰς κλίμακας, καὶ βοηθοῦσι τὴν ἀνάβασιν τῶν ἀκολουθούντων.

Ἡ Ἱστορία διατηρεῖ τὸ ὄνομα τοῦ Ἰαννισσάρεως, ὅστις, ὑπὸ τὴν ἀσπίδα του κεκαλυμμένος, καὶ τὴν ρομφαίαν περιστρέφων ἐν τῇ δεξιᾷ, πρῶτος ἀλαλάζων ἔστησεν ἐπὶ τὸ τεῖχος τὴν Ἡμισέληνον. Ὁ γιγαντώδης οὗτος ἀνατροπεὺς τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας ἐκαλεῖτο Χασάνης Λουπαδίτης, Ἕλλην τὴν καταγωγήν. Ἀλλὰ δὲν ἐπέζησεν εἰς τὸ τόλμημά του, οὐδὲ κἂν ἐπρόφθασε, κατὰ τὸ σύνθημα τοῦ Σουλτάνου, νὰ κηρύξῃ τῆς νίκης τὸ σημεῖον. Ἀτονίσας ὑπὸ τοῦ πλήθους τῶν τραυμάτων, ἔπεσεν ἄφωνος πρὶν ἢ καλέσῃ τὸ ὄνομα τοῦ ψευδοπροφήτου.

Ὁ ταλαίπωρος βασιλεὺς δὲν ἐγίνωσκεν τὸ γενόμενον, διότι κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν ἦτο μαχόμενος ἀλλαχοῦ. Μαθὼν δὲ τὴν συμφοράν, τρέχει πρὸς τὴν πύλην ἐκείνην τοῦ Ἁγίου Ῥωμανοῦ, ὅθεν οἱ Τοῦρκοι εἰσῆλθον ἐντὸς τῶν τειχῶν, καὶ *βρυχώμενος ὡς λέων, καὶ τὴν ρομφαίαν ἠσπασμένην ἔχων ἐν τῇ δεξιᾷ, ρίπτεται ἐν μέσῳ τῆς συμπλοκῆς, καὶ κόπτει μετὰ ὀνύχων καὶ στόματος τοὺς ἐναντίους, καὶ πολλοὺς αὐτῶν ἀποσφάττει.* Τὸ αἷμα ρέει ποταμηδὸν ἐκ τῶν χειρῶν καὶ τῶν ποδῶν καὶ τῶν ἱματίων αὐτοῦ, καὶ πάντοτε κτυπῶν καὶ κτυπούμενος, φωνάζει· «Ἀδελφοὶ Χριστιανοί, ἀδελφοὶ Ἕλληνες, ἀδελφοί, ἐμπρός; τὴν ἐλευθερίαν ἢ τὸν θάντον!» Ἡ φωνή του πληροῖ τὰς καρδίας τῶν ἀπελπισμένων· ρεως ὁρμῶσι τυφλοῖς ὄμμασι κατὰ τῶν ἀπίστων, — ὁ δὲ στέφανος τοῦ ὑπὲρ πατρίδος καὶ πίστεως μαρτυρίου κοσμεῖ τὰς κεφαλὰς τοῦ Θεοφίλου Παλαιολόγου, τοῦ Κανταχουζηνοῦ, τοῦ Ἰωάννου Δαλμάτου καὶ ἑτέρων ἔτι στρατηγῶν οἵτινες πίπτουσιν ἐνδόξως εἰς τὴν πλευρὰν τοῦ Αὐτοκράτορος.

Ὁ Κωνσταντῖνος ὁρῶν τὸν ἄφευκτον θάνατον κραυγάζει πρὸς τοὺς ὀπαδούς του· «Δὲν εἶναι κανεὶς ἐδῶ ὅστις νὰ λάβῃ τὴν κε-

φαλήν μου ; » Οὐδεὶς ζωντανὸς ἦτο πλησίον του· δὲν ἦτο ἄλλο πάρεξ πτώματα Χριστιανῶν.

Ἐπὶ τέλους δέχεται καὶ αὐτός, ὕστατος πάντων, τὸν οὐράνιον ἐκεῖνον στέφανον περὶ οὗ ὀλίγον πρότερν ἔλεγεν, ἐνθαῤῥύνων τοὺς συναγωνιστάς του· τρωθεὶς εἰς τὸν ὦμον, πίπτει ἐπὶ τὸ τεῖχος τῆς Ὀρθοδοξίας ἡμιθανής, κατὰ τὸ τεσσαρακοστὸν ἔννατον ἔτος τῆς ἡλικίας του, καὶ ἐκπνέει εὐσεβής τε καὶ φιλογενὴς καθ' ἅπερ ἐβιώσατο.

Ὁ τόπος ὅπου παρέδωκε τὴν ψυχὴν εἰς Θεόν, ἀνήκει φεῦ ! εἰσέτι ἀνήκει τοῖς βαρβάροις· ἀλλ' ἡ ἀνδρία καὶ ἡ μνήμη καὶ τὸ πνεῦμα του ἀνήκουσιν ἀναπαλλοτριώτως τῇ Ἑλληνικῇ Ἀναγεννήσει.

Οἱ νεήλυδες, μετὰ ταῦτα, μὴ ἀπαντῶντες ἄλλο πρόσκομμα, εἰσπηδῶσιν ἀγεληδὸν εἰς τὰ ἔσωθεν τείχη, καὶ πατοῦντες ἐπὶ τοῦ πτώματος τοῦ Κωνσταντίνου, εἰσέρχονται ἐν τῇ πόλει, καὶ γίνονται πάντων ἐγκρατεῖς. Μετὰ πολλὴν ὥραν, εἷς ἐξ αὐτῶν γνωρίζων τὸν κείμενον βασιλέα ἐκ τῶν Αὐτοκρατορικῶν πεδίλων, ἐφ' ὧν ὡς ἔθος, ἦσαν κεντημένοι οἱ χρυσοὶ ἀετοί, τέμνει τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, καὶ προσενεγκὼν αὐτὴν τῷ Μωάμεθ, λαμβάνει δῶρα καὶ βαθμούς. Τὸ λοιπὸν σῶμα τί ἐγένετο ; οὐδεὶς εἶδε μετὰ βεβαιότητος· λέγεται ὅτι εὑρόντες αὐτὸ τὴν ἐπομένην νύκτα οἱ Χριστιανοί, ἔδωκαν αὐτῷ ταφὴν εἰς τόπον ἄχρι τοῦ νῦν, καὶ ἴσως, αἰωνίως ἄδηλον.

Ὡς δὲ ἡ φήμη διέδραμεν ὅτι ἡ Βασιλὶς ἠχμαλωτίσθη, πλῆθος ἀναρίθμητον Χριστιανῶν ὥρμισαν ἐπὶ τὸν λιμένα εἰς τὰ πλοῖα τῶν Ἑνετῶν καὶ Γενουητῶν· ἀλλὰ μετὰ σπουδῆς ὑπερβολικῆς εἰσβάλλοντες εἰς τὰς ναῦς πολλοὶ βυθίζονται εἰς τὴν θάλασσαν καὶ πνίγονται. Οἱ δὲ πυλωροὶ τῆς Πόλεως ὁρῶντες τοὺς Ἕλληνας τρεπομένους ἀτάκτως εἰς φυγὴν καὶ παραδίδοντας οὕτω τὴν χώραν εἰς τὴν λεηλασίαν, μᾶλλον δὲ ἐνθυμούμενοι χρησμόν τινα λέγοντα, ὅτι, ἐάν ποτε οἱ κάτοικοι συνεστρέφοντο ὀπίσω ἤθελον ἐξάπαντος καταδιώξει τὸν ἐχθρόν, ἐβουλεύθησαν νὰ στενοχωρή-

σωσι τοὺς φυγαδευομένους εἰς τὴν ἀντίστασιν, δι' ὃ κλειδώσαντες τὰς πύλας, ἔρριψαν ἔξω ἀπὸ τοῦ τείχους τὰς κλεῖς. Τοῦτο κυρίως ὑπῆρξε τὸ αἴτιον τῆς φρικώδους ἐκείνης αἱματοχυσίας. Διότι τῆς ἐξόδου ἀπαγορευομένης, οἱ ἄνδρες, αἱ γυναῖκες, οἱ παῖδες, καὶ ἅπασα τοῦ λαοῦ ἡ συρροὴ ὀπισθοδρομοῦντες, ὥρμησαν διὰ προφύλαξιν εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας. Ἐν ἀκαρεῖ ὁ ὑπερμεγέθης ἐκεῖνος ναὸς ἐγένετο πλήρης. Ἄνω καὶ κάτω καὶ εἰς τὰ περιαύλια καὶ ἐπὶ τὰς στήλας καὶ εἰς τὸ θυσιαστήριον καὶ εἰς πάντα τόπον ἦτον ὄχλος ἀναρίθμητος· κλείσαντες δὲ τὰς θύρας, ὅλοι ὁμοφώνως, καὶ μετὰ βοῶν διακοπτομένων ἀπὸ ὀλολυγμοὺς καὶ θρήνους καὶ κραυγὰς ἀπελπισίας, ἱκέτευον σωτηρίαν παρὰ τοῦ Θεοῦ· ἀλλὰ μετ' ὀλίγον οἱ Τοῦρκοι λεηλατοῦντες, πυρπολοῦντες, σφάζοντες, αἰχμαλωτίζοντες, φθάνουσιν εἰς τὸν ναόν, καὶ εὑρόντες τὰς πύλας κεκλεισμένας, ἐπιχειροῦσι νὰ ρίψωσιν αὐτὰς κάτω μετὰ πελέκεων.

Τίς δύναται νὰ περιγράψῃ τὴν τρομερὰν ἐκείνην σκηνήν! τίς τοὺς θρήνους οἵτινες ἐγείροντο ἔσωθεν βροντωδέστεροι ἀνὰ ἕκαστον κτύπημα τοῦ στυγεροῦ πελέκεως ἐπὶ τὴν θύραν! τίς τοὺς κλαυθμοὺς καὶ τὰς φωνάς, τῶν νηπίων, καὶ τὰ μοιρολόγια τῶν μητέρων, καὶ τοὺς ὀδυρμοὺς τῶν πατέρων, καὶ τὰ δάκρυα τῶν συσσωρευθεισῶν Ἑλληνίδων παρθένων!

Αἰφνιδίως ἐγείρεται στιβαρὰ φωνή, σιγὴν εἰς τοὺς θρήνους ἐπιβάλλουσα.—Ὅσοι πιστοί, λέγει παύσατε τοὺς κλαθμούς, καὶ ἀκροάσθητε τῶν λόγων μου!

Ἦτον ἡ φωνὴ τοῦ Γενναδίου. Ὄρθιος ἐπὶ τοῦ ἄμβωνος, μὲ τὰς χεῖρας τεταμένας ἐπάνω μυρίων καὶ μυρίων κεφαλῶν φέρων ἔτι τὸ ἔνδυμα τοῦ μεγάλου σχήματος, ἐφαίνετο ὁ διάδοχος τοῦ Κωνσταντίνου, ὁ περιβεβλημένος τοῦ πένθους τὴν μέλαινα πορφύραν Αὐτοκράτωρ τῆς συμφορᾶς.

«Ἀδελφοί, ἐκφωνεῖ, ὅτε οἱ θρῆνοι καθησύχασαν, καὶ δὲν ἠκούοντο πλέον εἰμὴ τὰ τρομερὰ κτυπήματα τοῦ πελέκεως, ἀδελφοί! ἡ Αὐτοκρατορία τῶν Ῥωμαίων ἐκρημνίσθη μετὰ τοσούτων αἰώνων ὕπαρξιν, καὶ φαίνεταί μοι, ἐκρημνίσθη νῦν, ἵνα μὴ

πλέον ἀνεγερθῇ. Ἀλλ' ἐὰν ἔπεσαν τὰ σύμβολα τοῦ κόσμου, ἐὰν κατεβλήθη ἡ τῆς Ῥώμης ἀρχή, ὅμως ἡ παναγιωτάτη θρησκεία τῶν Γραικῶν—ὄχι—μὰ τὰς πολλὰς καὶ παντοίας δυστυχίας σας, μὰ τὸ ἀθῶον αἷμα τὸ ὁποῖον ἐχύθη καὶ θέλει χυθῇ, οὐδὲ κατεβλήθη, οὐδὲ ἕως οὗ ὑπάρχουσιν οὐρανὸς καὶ γῆ, θέλει καταβληθῇ! Τὰ προσκυνήματά σας ἀλλάττουσι θέσιν, τὸ ἱερὸν τοῦτο θυσιαστήριον μετατοπίζεται, ἀλλ' ἡ πίστις ἡ μέλλουσα νὰ σᾶς σώσῃ διεφυλάχθη ἀπὸ κινδύνων ἀνηκούστων, καί, διαφυλαχθεῖσα, θέλει αὕτη διαφυλάξει ὑμᾶς! Δὲν βλέπετε ὅτι ἡ Ὀρθοδοξία ἐθριάμβευσεν; Ἀπὸ τοῦ νῦν οὐδὲν πλέον φοβεῖται. Δὲν ἠκούσατε τὸν Τοῦρκον ὑποσχόμενον πρὸς τοὺς στρατιώτας του τὰ σκεύη σας καὶ τὰ ἔπιπλά σας, περὶ δὲ πίστεως μὴ ποιήσαντα λόγον οὐδένα; Καὶ λοιπόν, ἀδελφοί, παυσάμενοι τοὺς γογγυσμούς, ὑπακούσατε μετὰ θρησκευτικῆς μεγαλοψυχίας καὶ εἰς τοῦτο τὸ θέσπισμα τοῦ Ὑψίστου! Ναὶ μὲν γινόμεθα αἰχμάλωτοι, ἀλλὰ θέλομεν εἶσθαι καὶ ἐλεύθεροι ἐν πνεύματι Κυρίου· ἀληθῶς γινόμεθα ταπεινοί, ἀλλ' ἐλεύσεται καιρός, ὅτι θέλομεν πάλιν ἐπαρθῇ. Ὁ Θεὸς μεθ' ἡμῶν!—Ἀκούσατε τί ὁ Θεὸς σᾶς φωνάζει ἀπὸ τοῦ ἁγίου Βήματος! «Ὑπάγω καὶ ἔρχομαι πρὸς ὑμᾶς· Καὶ ὑμεῖς οὖν λύπην μὲν νῦν ἔχετε· πάλιν δὲ ὄψομαι ὑμᾶς καὶ χαρήσεται ὑμῶν ἡ καρδία, καὶ τὴν χαρὰν ὑμῶν οὐδεὶς αἴρει ἀφ' ὑμῶν».

Ἦσαν οἱ ὕστεροι φθόγγοι τοῦ Εὐαγγελίου, οἵτινες ἤχησαν εἰς τὸν Ναὸν της Σοφίας τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ τῇ 29 Μαΐου 1453.

Οἱ Τοῦρκοι ἐλθόντες ξιφήρεις ἐντὸς καὶ ἰδόντες τὸν μυριάρυθμον λαόν, ἕκαστος, ἔσχε τὸν ἴδιον αἰχμάλωτον. Ἐδεσμεῖτο δούλη μετὰ κυρίας, δεσπότης μετὰ οἰκέτου, ἱερεὺς μετὰ λαϊκοῦ, ἀρχιμανδρίτης μετὰ θυρωροῦ, τρυφεροὶ νέοι μετὰ παρθένων, *παρθένους ἃς οὐκ ἑώρα ἥλιος, παρθένους ἃς ὁ γενήσας μόνον ἔβλεπε.* Προμήνυμα τῆς προσεχοῦς ἐν τῇ δουλείᾳ ἑλληνικῆς ἰσότητος!

—Τὰ δὲ τοῦ Ναοῦ τίς διηγήσεται; οἱ βάρβαροι κατέκοψαν ἐν ῥοπῇ ὀφθαλμοῦ τὰς ἁγίας εἰκόνας, ἥρπασαν τὸν ὀλίγον καλ-

Μωάμεθ ὁ Πορθητὴς
(ἐκ τῆς εἰκόνος τοῦ Βελλίνη)

λωπισμόν, τὰ τίμια καὶ ἱερὰ σκεύη, καὶ ἄφησαν τὸν ναὸν μετὰ μίαν ὥραν ἔρημον καὶ γυμνόν, μηδὲν καταλείψαντες.

Κατὰ τὴν ὑπόσχεσιν τοῦ Σουλτάνου, ἡ μάχαιρα καὶ τὸ πῦρ διήρκεσαν ἐπὶ τρία ἡμερονύκτια. Οἱ μὲν ᾐχμαλωτίζοντο πρὶν ἢ καταλάβωσι τὴν οἰκίαν των· οἱ δὲ καταλαβόντες αὐτήν, εὕρισκον, τὰ δωμάτια ἔρημα ἀπὸ παῖδας καὶ γυναῖκας, καὶ σκεύη· καὶ αὐτοὶ μετ' ὀλίγον, πρὶν ἢ λάβωσι καιρὸν νὰ κλαύσωσιν, ἐδεσμοῦντο τὰς χεῖρας ὄπισθεν, τοὺς δὲ γέροντας τοὺς ἐν τῷ οἴκῳ, τοὺς μὴ δυναμένους ἐξελθεῖν διὰ νόσον ἢ γῆρας, πάντας ἀνιλεῶς κατέσφαττον, τὰ δὲ βρέφη τὰ ἀρτιγέννητα ἔρριπτον ἐν ταῖς πλατείαις, ὅπου οἱ κύνες ἔσχιζον αὐτὰ φιλονεικούμενοι τὰ πάλλοντα μέλη.

Ἡ Βασιλὶς ἀπὸ πρώτης ὥρας ἕως ὀγδόης κατηρημώθη «*ἐγένετο γυμνή, ἄφωνος μὴ ἔχουσα εἶδος, μηδὲ κάλλος*»· πάντες οἱ ἀποφυγόντες τὸν θάνατον, ἐκρύβησαν εἰς τὰς πλησιοχώρους ὀπάς, εἰς δάση καὶ σπήλαια ἀπρόσιτα.

Τότε δὲ καὶ ὁ Σουλτάνος, πᾶσαν ὑποψίαν καὶ φόβον ἀποθέμενος, εἰσίει ἐντὸς τῆς Πόλεως. Κατελθὼν δὲ ἐν τῇ Ἁγίᾳ Σοφίᾳ, καὶ ἀποβὰς τοῦ ἵππου, καὶ εἰσελθὼν ἐντός, ἐκέλευσεν ἕνα τῶν Τούρκων ἱερέων νὰ ἀναβῇ ἐπὶ ἄμβωνος νὰ διαλαλήσῃ τὴν Μωαμεθανικὴν προσευχήν· αὐτὸς δὲ ὁ βασιλεύς, ἀναβὰς ἐπὶ τῆς ἁγίας Τραπέζης, ἐπανέλαβε τὴν δέησιν ὑψηλῇ τῇ φωνῇ.—Τὴν ἐπαύριον ἔκοψε νόμισμα ἑλληνικόν, ἔχον τὴν δε ἐπιγραφήν·
Ο ΜΕΓΑΣ ΜΗΛΗΚΙΣ ΠΑΣΗΣ ΡΩΜΑΝΙΑΣ ΚΑΙ ΑΝΑΤΟΛΗΣ ΜΑΧΑΜΑΤΗΣ.

Ἡ κεφαλὴ τοῦ Κωνσταντίνου ἵστατο ἕως ἑσπέρας προσηλωμένη ἐν τῇ στήλῃ τοῦ Αὐγουστείου· μετὰ ταῦτα δὲ ταριχευθεῖσα ἐπέμφθη πανταχοῦ, ὡς νίκης σύμβολον, εἰς Περσίαν, Ἀραβίαν, καὶ τὰς λοιπαῖς χώραις τῶν Ἀγαρηνῶν.

Ο ΤΑΦΟΣ ΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

ΚΑΤΑ Ξ. Α. ΣΙΔΕΡΙΔΗΝ

Περὶ τῆς τύχης τοῦ νεκροῦ τοῦ Βασιλέως ὁ μὲν Δούκας οὐδὲν λέγει, γράφων μόνον περὶ τῆς κεφαλῆς, ὁ δὲ Φραντζῆς τοὐναντίον περὶ τῆς κεφαλῆς οὐδὲν λέγει, γράφει δὲ μόνον περὶ τοῦ πτώματος. Λέγει λοιπὸν ὁ *Φραντζῆς* ὅτι, ἀναγνωρισθέντος τοῦ πτώματος, ὁ Σουλτᾶνος «περιχαρὴς καὶ εὐφραινόμενος ὑπῆρχε· καὶ προστάξει αὐτοῦ οἱ εὑρεθέντες χριστιανοὶ ἔθαψαν τὸ βασιλικὸν πτῶμα μετὰ βασιλικῆς τιμῆς». Ἀνεξήγητος ἡ παράλειψις τοῦ Φραντζῆ περὶ τοῦ τόπου τῆς ταφῆς καὶ τοῦ τρόπου τῆς κηδείας· εἰκάζομεν ὅτι διετάχθη καὶ ἔγινε κηδεία ἐπιδεικτική, διὰ μόνον τὸν λόγον ὅπως πεισθῇ ὁ λαὸς περὶ τῆς ἀποβιώσεως τοῦ Αὐτοκράτορος. Ἡ σιωπὴ τοῦ Φραντζῆ περὶ τοῦ τόπου τῆς ταφῆς τοῦ Κωνσταντίνου ἐγέννησεν ἀμφιβολίας περὶ τοῦ ὅλου τῆς ἀφηγήσεως· δι' ὃ ἄλλοι μὲν εἶπον ὅτι ἡ κεφαλὴ ἦτο ἀνδρὸς ὁμοιάζοντος τὴν μορφὴν τοῦ ἀποθανόντος βασιλέως, ἄλλοι δὲ ὅτι δὲν εὑρέθη ποτὲ τὸ πτῶμα συνταφὲν μετὰ τῶν ἄλλων νεκρῶν. Ἐν τούτοις κάλλιον τοῦ Φραντζῆ οὐδεὶς ἄλλος ἠδύνατο νὰ γνωρίζῃ τὰ γινόμενα καὶ διὰ τοῦτο ἐπὶ τῆς ἀφηγήσεως αὐτοῦ δὲν εὑρίσκομεν λόγους ἀπιστίας ἢ δυσπιστίας.

Τὸ μνῆμα τοῦ Κωνσταντίνου ποῦ ἔκειτο οὐδ' οἱ μεταγενέστεροι ἐγνώρισαν.

Πιθανὸν καὶ πιστευτὸν θεωροῦμεν ὅτι τὸ εὑρεθὲν πτῶμα τοῦ Κωνσταντίνου, κηδευθὲν πομπωδῶς, ὅπως γίνῃ πασίγνωστος ὁ θάνατος αὐτοῦ, καὶ οὕτως οἱ μὲν Ἕλληνες ἀπελπισθῶσιν, οἱ δὲ Τοῦρκοι ἀμεριμνήσωσιν, ἐτάφη ἐν τῷ ἀνέκαθεν χρησιμεύσαντι βασιλικῷ ἡρῴῳ, τῷ ναῷ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων, ὅπερ καὶ ἐπὶ

τινας μῆνας μετὰ τὴν ἅλωσιν ἐχρημάτισεν ἕδρα καὶ ναὸς τοῦ Πατριαρχείου. Οὗτος ἐγκαταλειφθεὶς μετὰ διετίαν περίπου ὑπὸ τοῦ πατριάρχου Γενναδίου τοῦ Σχολαρίου ἔμεινε μὲν «σφαλισμένος», πάντως ὅμως εἰς τὴν κατοχὴν τῶν ὀρθοδόξων, ὅπως καί τινες ἄλλοι, μέχρις ὅτου, ἀποφασίσας ὁ Πορθητὴς τὴν ἀνέγερσιν τοῦ φερωνύμου μεγαλοπρεποῦς τζαμίου ἐπὶ τῆς περιόπτου ταύτης θέσεως, διέταξε τὴν κατεδάφισιν τοῦ περιωνύμου ἐκείνου ναοῦ «χωρὶς οὐδεμία νὰ χαθῇ πέτρα αὐτοῦ», καὶ ἀνέθηκε τὴν ἐκτέλεσιν εἰς τὸν Ἕλληνα ἀρχιτέκτονα Χριστόδουλον· τότε καὶ ὁ τάφος καὶ τὰ λείψανα τοῦ Κωνσταντίνου ὑπέστησαν τὴν αὐτὴν τύχην τῶν ὑπὸ τὴν ἁγίαν Τράπεζαν τοῦ ναοῦ κατατεθειμένων ἀποστολικῶν λειψάνων ὡς καὶ τῶν διαφόρων βασιλικῶν τῶν ἐν τῷ ἡρῴῳ αὐτοῦ ἀποκειμένων. Ἀλλ' ἆρά γε πλανώμεθα ἐὰν εἴπωμεν ὅτι ὁ ἀρχιτέκτων Χριστόδουλος κατεδαφίζων τὸν ναὸν καὶ ἀνασκάπτων τὸ ἔδαφος ἐφρόντισε καὶ ἐξετέλεσε τὴν ἐκ τοῦ ναοῦ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων ἀνακομιδὴν καὶ κατάθεσιν τῶν μὲν ἀποστολικῶν λειψάνων εἰς τὴν τότε ἴσως ἐπὶ τούτῳ ὀρυχθεῖσαν κρύπτην ἐν τῷ δεξιῷ πινσῷ τοῦ νῦν Γκιοὺλ-τζαμὶ καλουμένου ναοῦ, τῶν δὲ βασιλικῶν, ἐν οἷς καὶ τὸ τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου, εἰς τὴν ἐν τῷ ἀριστερῷ πινσῷ τοῦ αὐτοῦ ναοῦ ; Καὶ πρὸς τούτοις ὅτι τὰ μὲν ἀποστολικὰ ἐσεβάσθησαν καὶ σέβονται οἱ Τοῦρκοι, τὰ δὲ βασιλικὰ εἰς λήθην κατεδίκασαν, φράξαντες διὰ τοίχου τῆς κρύπτης τὴν εἴσοδον, ὡς ἡ παράδοσις, ἔστω καὶ ἀμυδρῶς μαρτυρεῖ ; Τὴν ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντίνου τὸ πρῶτον ἀναγραφεῖσαν παράδοσιν τῶν Φαναριωτῶν καὶ οὐλεμάδων καὶ μουδερίσων τοῦ Γκιοὺλ τζαμὶ περὶ τῆς ἐν αὐτῷ ταφῆς τοῦ νεκροῦ τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου καὶ ἡμεῖς ἠκούσαμεν παρὰ τῶν τελευταίων λεγομένην κατὰ τὴν ἐπίσκεψιν ἡμῶν εἰς τὸ τέμενος τοῦτο, ἐμάθομεν δ' ὅτι πρὸ χρόνων ἔφραξαν διὰ τοίχου τὴν εἴσοδον τῆς κρύπτης τοῦ ἀριστεροῦ πινσοῦ ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι ἦτο αὕτη ἀπεριποίητος καὶ πλήρης ἀσβεστοκεραμοκονίας καὶ συντριμμάτων λίθων καὶ πλίνθων, καθὰ ἔλεγέ τις γέρων ἀνελθὼν ἄλλοτε εἰς αὐτήν· εἴδομεν δὲ καὶ ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ τούτου πινσοῦ

οπὴν ἀκριβῶς ἀντιμετωπίζουσαν ὁμοίαν ἐπὶ τοῦ δεξιοῦ πινσοῦ, οὔσας φεγγίτας ἢ ἀεριστήρια. Νεώτεραι ἔευναι ἴσως ἀποδείξωσιν ἀληθεύουσαν τὴν παράδοσιν, καὶ ἡμᾶς μὴ πλανηθέντας εἰς τὴν ὑπόθεσιν ὅτι ὁ νεκρὸς τοῦ ἀτυχοῦς Κωνσταντίνου Παλαιολόγου βασιλικῶς κηδευθεὶς ἐτάφη μετὰ βασιλικῆς τιμῆς ἐν τῷ ἡρώῳ τῶν βασιλέων, ἐν τῷ ναῷ τῶν ἁγίων Ἀποστόλων· ὅτι κατεδαφιζομένου τοῦ ναοῦ τούτου περὶ τὸ 1456-1457, ὁ εὐσεβὴς ἐκεῖνος ἀρχιτέκνων Χριστόδουλος, ὁ παρὰ τοῦ εὐνοοῦντος αὐτὸν Πορθητοῦ ζητήσας καὶ λαβὼν τὸν ἐν Μουχλίῳ ἱερὸν ναὸν τῆς Παναγίας καὶ τὰ περὶ αὐτὸν ἀδέσποτα μέρη διὰ σουλτανικοῦ προστάγματος, ἔκαμε τὴν ἀνακομιδὴν καὶ κατάθεσιν τῶν λειψάνων αὐτοῦ εἰς τὴν κρύπτην τοῦ ἀριστεροῦ πινσοῦ τοῦ νῦν Γκιοὺλ τζαμί, τοῦ θεωρουμένου ὡς ναοῦ τῆς Ἁγίας Θεοδοσίας, μείναντος ἐπί τινα χρόνον εἰς τοὺς ὀρθοδόξους, ὡς εἰκάζομεν.

ΤΑ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΛΩΣΙΝ

ΚΑΤΑ Α. Γ. ΠΑΣΠΑΤΗΝ

Μετὰ τὴν σφαγὴν καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν γυναικῶν καὶ παίδων, ἡ Κωνσταντινούπολις διά τινα καιρὸν ἦτο ἀληθὴς νεκρόπολις. Οἱ ἐν τοῖς οἴκοις κεκρυμμένοι καὶ οἱ ἐν ταῖς μοναῖς ἐνδιαιτώμενοι μοναχοὶ μετὰ πολλοῦ φόβου ἐξήρχοντο εἰς τὰς ἐρήμους ὁδοὺς τῆς μεγαλοπόλεως ταύτης.

Τὴν τετάρτην ἡμέραν τῆς ἁλώσεως, ὁ Μωάμεθ αὐστηρῶς ἐτιμώρει πᾶσαν λεηλασίαν, ἢ κατὰ τῶν Χριστιανῶν προσβολήν. Προσεκάλεσε τοὺς ἀγρότας τῶν πέριξ κωμῶν, ἵνα ἀφόβως εἰσέλθωσιν ἐν τῇ πόλει. Ἀπὸ τὴν Προποντίδα καὶ τὰς παραλίους ἑλληνικὰς πόλεις τοῦ Εὐξείνου Πόντου, εἰσήρχοντο κατὰ διαταγὴν τοῦ Σουλτάνου πάμπολλοι Ἕλληνες ἔμποροι καὶ χειρώνακτες, καταλύοντες ἐν ταῖς ἐρήμοις οἰκίαις τῶν Βυζαντινῶν ἀρχόντων. Καθ' ὅλην τὴν βασιλείαν αὐτοῦ ὁ Μωάμεθ, μὴ ἀνεχόμενος τὴν ἐρημίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἔπεμπε πολλοὺς ἐκ τῶν ἐπαρχιῶν εἰς τὴν Πόλιν. Οἱ Χριστιανοὶ καὶ Γενουήνσιοι τοῦ Καφᾶ μετὰ τὴν πτῶσιν αὐτοῦ τῷ 1475, ἀπῆλθον εἰς Κωνσταντινούπολιν, φεύγοντες τὴν ὀργὴν τῶν περιοικούντων Ταρτάρων. Σουλεϊμὰν ὁ νομοθέτης μετὰ τὴν κατάκτησιν τοῦ Βελιγραδίου τῆς Σερβίας τῷ 1521, ἀπέστειλεν εἰς Κωνσταντινούπολιν πολλοὺς τῆς πόλεως ταύτης οἰκήτορας, παραχωρήσας αὐτοῖς τὴν ἐν Ψαμάθῳ ἐνορίαν τοῦ Βελιγραδίου, καὶ τὴν ὁμώνυμον κώμην Βελιγράδιον ὄπισθεν τοῦ Βαθυρρύακος, ἵνα ἐπιμελῶνται τῶν ποσίμων τῆς Πόλεως καὶ τοῦ Βοσπόρου ὑδάτων.

Ἀτυχῶς τὴν μετὰ τὴν ἅλωσιν ἱστορίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ πάντων τῶν Χριστιανῶν τοῦ Κράτους, οὐδεὶς περιέ-

γραψε. Πολλοὶ πρὸ τῆς ἁλώσεως λόγιοι καὶ πολυμαθεῖς ἄνδρες, βλέποντες τὴν ἀξιοθρήνητον τοῦ κράτους κατάστασιν καὶ τὴν ματαίαν μετὰ τῶν Καθολικῶν ἕνωσιν τῶν βασιλέων, ἀπῆλθον εἰς Ἰταλίαν καὶ ἀσπαζόμενοι τὰ τῆς Ρώμης φρονήματα ἐνέσπειραν ἐν Ἰταλίᾳ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἄγνωστα μέχρι τοῦδε.

Οἱ Ὀθωμανοί, οἱ μετὰ τοιοῦτον ἄνισον ἀγῶνα εἰσελθόντες ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἐκυρίευσαν λαὸν ἑτερόδοξον καὶ δι' αἰῶνας εἰς νόμους ἀλλοίους τῶν κατακτητῶν ὑποτασσόμενον. Τὸν κατακτητὴν καὶ ἅπαντα τὸν στρατὸν κατέπληξαν ἡ ὀλιγάνθρωπος φρουρὰ τῆς πόλεως ταύτης καὶ ὁ μέχρι θανάτου ἀγὼν τῶν Ἑλλήνων καὶ ξένων συμμάχων. Τὴν σφαγὴν τῶν ὁπλιτῶν, τὴν λεηλασίαν τῆς πόλεως καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν τῶν εὐειδῶν γυναικῶν, πωλουμένων εἰς τοὺς ὁπλαρχηγούς, μετ' ὀλίγον ἐκώλυσεν ὁ Μωάμεθ.

Πατριάρχην τῶν Ἑλλήνων διώρισεν ὁ Μωάμεθ τὸν Σχολάριον καὶ πατριαρχεῖον τὸν ναὸν τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων, «καὶ δοῦναι αὐτῷ προνόμια τοῦ πατριαρχεύειν ἀκωλύτως καὶ παραπλησίως τοῖς προκατόχοις αὐτοῦ». Ἐν τῷ περιβόλῳ τοῦ ναοῦ τούτου, ἐθάπτοντο οἱ ἡμέτεροι βασιλεῖς καὶ ὑπὸ τὸ ἱερὸν βῆμα, οἱ ἐπίσημοι ἱεράρχαι. Τὴν ἐκλογὴν ταύτην τοῦ Σχολαρίου, ἐχθροῦ τῆς μετὰ τῶν Καθολικῶν τῆς Εὐρώπης ἑνώσεως, μετὰ πολλῆς χαρᾶς παρεδέχθη ὁ λαὸς τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐκ τῆς αὐθορμήτου πράξεως ταύτης τοῦ Μωάμεθ ἐπεκράτησε μέχρι τοῦδε ἡ ἐπικύρωσις τοῦ Πατριάρχου ἀπὸ τοὺς Ὀθωμανοὺς μονάρχας. Ἐμιμήθη ὁ Σουλτάνος τὰ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἐκκλησίᾳ μέχρι τοῦδε γινόμενα.

Κατὰ τὴν συνήθειαν τῶν Ὀθωμανῶν βασιλέων ὁ μονάρχης οὐδέποτε κατοικεῖ ἐν ἀνακτόρῳ χριστιανικῷ. Οἱ ἡμέτεροι βασιλεῖς, διὰ λόγους παντελῶς ἡμῖν ἀγνώστους, μετὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως τῷ 1261, παρήτησαν τὰ μεγάλα ἀνάκτορα τῆς ἀκροπόλεως καὶ κατέλυον ἐν τῷ εὐρυχώρῳ παλατίῳ

τῶν Βλαχερνῶν, μέχρι τῆς ἁλώσεως. Ἡ μονὴ τῆς Χώρας, τὸ νῦν *Καχριὲ τζαμί*, ἦτο τότε τὸ πατριαρχεῖον καὶ ἐδῶ ἐν τοῖς εὐρυχώροις κελλίοις τοῦ ναοῦ τούτου, κατέλυον οἱ ἱερεῖς τοῦ Πατριαρχείου. Τὸ μέγα ἁγίασμα τῶν Βλαχερνῶν πλησίον τοῦ μεγάλου καὶ ὑψηλοῦ τούτου ἀνακτόρου, ἦτο ἐκκλησία ὑπὸ σύμπαντος τοῦ λαοῦ σεβομένη. Ἐνίοτε αἱ συνεδριάσεις τῆς ἱερᾶς Συνόδου ἐγίνοντο ἐν τοῖς δεξιοῖς ὑπερῴοις τῆς Ἁγίας Σοφίας κεχωρισμένοις διὰ μαρμαρίνου τείχους. Ἐν τῷ ἀνακτόρῳ τῶν Βλαχερνῶν κατέλυεν ὁ Παλαιολόγος καθ' ὅλην τὴν πολιορκίαν.

Μετὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως τῷ 1261, Μιχαὴλ ὁ Παλαιολόγος ἤγειρε τὰ μέχρι τοῦδε ἱστάμενα τείχη, ἐντὸς τῶν ὁποίων ἤγειραν οἱ Σουλτάνοι τὰ ἀνάκτορα αὐτῶν. Τὰ μεγάλα καλούμενα ἀνάκτορα, ἔνθα διὰ τοσούτους αἰῶνας κατέλυον τοῦ Βυζαντίου οἱ βασιλεῖς, παρεδόθησαν μετὰ τὴν ἅλωσιν εἰς ἰδιώτας Ὀθωμανούς. Ἐν τῷ περιβόλῳ τούτῳ, τοσάκις μνημονευομένῳ ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ Βυζαντίου, ἀναφαίνονται σήμερον ἐλεεινὰ ἐρείπια ἐν ταῖς ὁδοῖς καὶ τοῖς κήποις τῶν Ὀθωμανῶν. Τὸν χρυσοτρίκλινον, τὸν ὁποῖον τοσοῦτοι αὐτοκράτορες ἐκόσμησαν, καλύπτει σήμερον οἰκία ὀθωμανική. Τὰ σκοτεινὰ ὑπόγεια ἔνθα ἐκρύπτοντο τοσαῦτα τοῦ χρυσοτρικλίνου χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ κοσμήματα, φυλάττει πτωχὴ οἰκογένεια. Ἐρείπιά τινα εἰσέτι σώζονται ἐν τοῖς κήποις τῶν Ὀθωμανῶν ἀνιστόρητα, ἕνεκα τῆς πρὸς τοὺς ξένους ἀποστροφῆς τῶν κατοίκων. Αἱ εἴκοσιν ὀκτὼ ἐκκλησίαι, μνημονευόμεναι ἐντὸς τῶν ἀνακτόρων καὶ ἐν τῷ Αὐγουσταιῶνι, ἐξηφανίσθησαν, καθὼς καὶ ἡ νέα ἐκκλησία ὑπὸ τοῦ Φωτίου ὑμνουμένη. Ἴχνη τοῦ περιβοήτου ξενῶνος τοῦ Σαμψών, κειμένου μέσον τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ τῆς Ἁγίας Εἰρήνης, δὲν σώζονται. Τὴν ἐκκλησίαν τῶν Χαλκοπρατείων, κειμένην πλησίον τῆς Ἁγίας Σοφίας, διὰ τῆς ὁποίας εἰσήρχετο ὁ Ἰουστινιανὸς ἐν Ἁγίᾳ Σοφίᾳ ἀόρατος, ἐξηφάνισαν, καὶ ἐπὶ τοῦ τόπου τούτου ἤγειραν οἱ Ὀθωμανοὶ δικαστήρια καὶ ἄλλα τῆς κυβερνήσεως ἱδρύματα. Ὅλος ὁ Αὐγουσταιὼν μετὰ τοῦ Πατριαρχείου,

τῆς συγκλήτου καὶ τῶν ἐπιφανῶν αὐτοῦ ἱδρυμάτων, ἐκαλύφθη ἀπὸ τὸ τέμενος τοῦ Σουλτὰν Ἀχμέτ, ἀπὸ οἰκίας καὶ δημόσια κτίρια.

Ἐν τῷ νέῳ περιβόλῳ, περιτειχισθέντι ὑπὸ τοῦ Μιχαὴλ Παλαιολόγου, ἤγειραν οἱ Σουλτάνοι τὰ ἀνάκτορα αὐτῶν ἄνευ πολλοῦ ρυθμοῦ, ἵνα καταλύωσιν ἐν χώρῳ μὴ προκατεχομένῳ ὑπὸ βασιλέων ἑτεροδόξων. Πιθανὸν ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος δὲν ἤγειρεν ἐν τῷ νέῳ τούτῳ χώρῳ ἀνάκτορον, ἕνεκα τῆς τότε πενίας τοῦ κράτους καὶ τῆς ἐν Βλαχέρναις κατοικίας αὐτοῦ. Λέγω πιθανόν, διότι οὐδέποτε μνημονεύονται ἀνάκτορα Βυζαντινὰ ἐν τῷ χώρῳ τούτῳ. Ἐδῶ ἦτο ἡ μεγάλη ἐκκλησία τοῦ Μεγαδημητρίου, τοῦ ὁποίου τὰ ἐρείπια ἀνεκαλύφθησαν ὑπὸ τῶν ἐργατῶν τοῦ Θρακικοῦ σιδηροδρόμου. Ἀνεκάλυψαν καὶ τὰ εὐρύτατα ὑπόγεια τοῦ ἀνακτόρου τοῦ Βουκολέοντος, ἔνθα κατῴκουν οἱ κατακτήσαντες τὴν Κωνσταντινούπολιν Σταυροφόροι ἡγεμόνες τῷ 1204.

Ὁ Σουλτάνος κατὰ τὴν ἐν Κωνσταντινουπόλει διαμονὴν αὐτοῦ, κατῴκει κτίριά τινα βυζαντινὰ ἐν τῷ φόρῳ, νῦν *Σαρασκὲρ πασᾶ* καλουμένῳ. Πολὺν καιρὸν μετὰ τὴν ἅλωσιν, διέτριβεν ἐν Ἀδριανουπόλει.

Ὁ περιηγούμενος σήμερον τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὰ ὑψώματα, ὅθεν ὁρατὰ εἶναι τὰ ὕδατα τῆς Προποντίδος καὶ τοῦ ἠρέμα καταρρέοντος Βοσπόρου, παρατηρεῖ ὅτι οἱ κατοικοῦντες ἐν τῇ περικαλλεῖ ταύτῃ θέσει εἶναι ἅπαντες Ὀθωμανοί, μὴ συγχωροῦντες ἑτεροδόξους συνοικήτορας. Μόνος ὁ Ἀνατολίτης παντοπώλης, τροφοδότης τῶν γειτόνων σεμνὸς καὶ ἄκακος, κατοικεῖ ἀνενόχλητος ἐν τῷ μέσῳ τῶν Ὀθωμανικῶν οἰκογενειῶν. Ἀγνοοῦμεν τίνι τρόπῳ καὶ πότε ἐφυγαδεύθησαν οἱ Βυζάντιοι ἀπὸ τὰ προαιώνια αὐτῶν καταλύματα, καὶ κατέβησαν εἰς χαμηλὰς καὶ ἀνηλίους συνοικίας, παρὰ τὰς χερσαίας καὶ παραλίους πύλας τῆς πόλεως.

Ἐν ταῖς Ὀθωμανικαῖς συνοικίαις αἱ ὁδοὶ εἶναι πλατύταται,

κῆποι καὶ ὑψίκομα δένδρα εὐφραίνουσι τοὺς κατοίκους. Αἱ πλειότεραι οἰκίαι ἔχουσι κήπους καὶ ἀνθῶνας. Οἰκίαι τινὲς ἐπιφανῶν Ὀθωμανῶν, κατέχουσι χῶρον πλειότερον τῶν ἐν ταῖς πύλαις συσφιγγομένων Χριστιανῶν.

Ἡ μετοίκησις αὕτη ἐγένετο ὀλίγον κατ' ὀλίγον. Μὴ ἐπιτρεπόμενοι οἱ Χριστιανοὶ νὰ συγκατοικῶσι μετὰ τῶν Ὀθωμανῶν, ἢ πλησίον αὐτῶν, ἐπώλουν τὰ κτήματα καὶ κατέφευγον παρὰ τὰς πύλας. Μία μόνη μικρὰ ἐνορία ἡ τῶν Ἕξη Μαρμάρων,τὸ πάλαι Ἐξωκιόνιον, εἶναι συνοικία μεσόγειος.

Ἐκ τῆς ἱστορίας τῶν μετὰ τὴν ἅλωσιν γενομένων ὀλίγα μανθάνομεν. Ἂν οἱ κατακτηταὶ Ὀθωμανοὶ ἥρπαζον ἢ ἠγόραζον τὰ κτήματα τῶν Χριστιανῶν ἐγκατοίκων ἐγνοοῦμεν. Ἀτυχῶς ἐν ὅλῃ τῇ ἱστορίᾳ τῆς Κωνσταντινουπόλεως μετὰ τὴν ἅλωσιν, οὐδεὶς περιέγραψε τὴν ἐκ τῶν ὑψωμάτων ἔξωσιν τῶν Χριστιανῶν. Ἔριδες ἀνεφύησαν περὶ τῶν ἡμετέρων ἐπιφανῶν ἐκκλησιῶν, τῶν ὁποίων τινὰς μὲν μετὰ βίας πολλῆς ἐσφετερίζοντο, τινὰς δὲ ἠρειπωμένας ἀνήγειρον ἐκ νέου οἱ Ὀθωμανοί.

Μετὰ τὴν ἅλωσιν τῆς πόλεως δὲν ἔμεινεν εἰς τοὺς Χριστιανοὺς εἰμὴ ἡ ὑπακοὴ εἰς τοὺς κυριάρχας Ὀθωμανούς. Μὴ δυνάμενοι νὰ συγκατοικῶσι μετὰ τῶν Ὀθωμανῶν μετέβησαν εἰς τὰς συνοικίας παρὰ τὰς πύλας, ἔνθα ἀνενοχλήτως ἐμπορεύοντο. Ὅτι δὲν ἠδύναντο νὰ συμβιῶσι μετὰ τῶν Ὀθωμανῶν καταφαίνεται ἐκ τῆς σημερινῆς αὐτῶν ἀποχωρήσεως. Ἐξ ὅλων τούτων συμπεραίνω, ὅτι ἐνοχλούμενοι ὑπὸ τῶν Ὀθωμανῶν ὀρεγομένων τὰς τερπνὰς ταύτας θέσεις, κατέφευγον εἰς τὰς χαμηλὰς καὶ ἀνηλίους συνοικίας. Δὲν φρονῶ ὅτι βασιλεύοντος τοῦ κατακτητοῦ ἐσφετερίζοντο τὰ κτήματα τῶν Χριστιανῶν, ἀλλὰ καταπονούμενοι καὶ πανταχόθεν ὑπὸ τῶν κατακτητῶν βιαζόμενοι ἐπώλουν τὰ κτήματα, τὰ ὁποῖα οἱ Ὀθωμανοὶ ἐθεώρουν ὡς λάφυρα τοῦ πολέμου. Ὅτι αἱ νέαι συνοικίαι παρὰ τὰς πύλας ἐγένοντο μετὰ τὴν ἅλωσιν μαρτύριον ἀναμφήριστον εἶναι αἱ ἐκκλησίαι τῶν συνοικιῶν τούτων, ἅπασαι μικραί, στεγασταί, καὶ ἄνευ τῶν καλλιτεχνικῶν κοσμημάτων τῶν Βυζαντινῶν ναῶν.

Ταῦτα πάντα σαφηνίζουσι τὴν ἱστορίαν τῶν πολλῶν ἐπιφανῶν ἐκκλησιῶν μεταβαλλομένων εἰς τεμένη. Αἱ ἐκκλησίαι αὗται, αἱ πλεῖσται ἐπὶ τόπου ἐπιφανοῦς ἱδρυθεῖσαι, ἔμειναν ἐν τῷ μέσῳ τῶν Ὀθωμανικῶν συνοικιῶν ἔρημοι προσκυνητῶν. Πολλαὶ ἄνευ ἐνοριτῶν ἀγογγύστως παρεδόθησαν εἰς τοὺς Ὀθωμανούς, ἄλλας ἠρειπωμένας ἐκ νέου ἀνήγειραν οἱ Ὀθωμανοί. Τινὲς ὅμως, εὑρισκόμεναι ἐν τῷ μέσῳ συνοικιῶν Χριστιανικῶν, μετεβλήθησαν καὶ αὗται ἕνεκα τοῦ μεγέθους καὶ τῆς λαμπρότητος τῶν κτιρίων. Τοιαῦται εἶναι ἡ ἐν Ψαμάθῳ ἐκκλησία τοῦ Στουδίου καλουμένη σήμερον *Μυραχὸρ τζαμί*, ἡ *Γκιοὺλ τζαμί*, τὸ πάλαι Ἁγία Θεοδοσία, καί τινες ἄλλαι.

Ἅπαντα τὰ εὐκτήρια καὶ αἱ ἐκκλησίαι τῶν Βυζαντινῶν ἀνακτόρων ἐξηφανίσθησαν. Πιθανὸν ἐπὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ χώρου ἤγειραν οἱ Ὀθωμανοὶ εὐκτήρια. Ὅλαι αἱ ἐκκλησίαι τοῦ Αὐγουσταιῶνος καὶ ἡ Παναγία τῶν Χαλκοπρατείων ἐξηφανίσθησαν, ὁμοίως καὶ ἡ μονὴ τῶν Διακονισσῶν πλησίον τῆς Ἁγίας Εἰρήνης. Ἠφανίσθη καὶ ὁ Ἅγιος Γεώργιος ἐν Μαγγάνοις, παρὰ τὴν παραλίαν τῆς ἀκροπόλεως.

Μετὰ τῆς Ἁγίας Σοφίας τρεῖς ἄλλαι ἐκκλησίαι συγχρόνως μετεβλήθησαν εἰς τεμένη.

Ἐντὸς τῆς περιτετειχισμένης πώλεως σώζονται σήμερον τεμένη Μουσουλμανικὰ τετρακόσια ἑβδομήκοντα, ἤτοι τζαμία, σχολαὶ ἱερατικαί, μοναὶ εὐκτήρια. Ἐκ τούτων τεσσαράκοντα δύο τεμένη μετεβλήθησαν ἀπὸ ἐκκλησίας, πεντήκοντα ἓξ ἤγειραν οἱ τροφοδόται καὶ ὑπάλληλοι τοῦ στρατοῦ τοῦ Μωάμεθ. Ἐν τῷ ἀριθμῷ τούτῳ εἶναι καὶ τέσσαρα τεμένη, μεταβληθέντα ἀπὸ ἐκκλησίας ζῶντος τοῦ Μωάμεθ. Τεμένη ὑπὸ Μουσουλμάνων ἐν διαφόροις καιροῖς ἐγερθέντα ἐντὸς τῆς περιτετειχισμένης πόλεως τριακόσια ἑβδομήκοντα τρία, ἅπαντα,καθὼς προεῖπον,τετρακόσια ἑβδομήκοντα. Τρεῖς μόνας ἐκκλησίας Βυζαντινὰς διετήρησαν οἱ

Χριστιανοί· τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου ἐν τῇ κυπαρίσσῳ ἐν Ψαμάθῳ, τὴν Παναγίαν τὴν Μουγλιώτισαν πλησίον τοῦ ἡμετέρου Πατριαρχείου, καὶ τὸν Ἅγιον Δημήτριον τὸν ἐπιλεγόμενον Κανάβην ἢ Καναβᾶν πλησίον τοῦ Μπαλατᾶ. Τὸ σεβαστὸν ἁγίασμα τῶν Βλαχερνῶν, τοῦ ὁποίου ἡ ἐκκλησία ἐπυρπολήθη δεκατέσσαρα ἔτη πρὸ τῆς ἁλώσεως, καὶ ἐν τῷ ὁποίῳ ἐλούοντο οἱ ἡμέτεροί βασιλεῖς τῇ 31ῃ Ἰουλίου, ἔμεινεν εἰς τοὺς Χριστιανούς.

Ὁ Κωνσταντῖνος μαχόμενος[1]
(Ἐκ παλαιᾶς κερκυραϊκῆς λιθογραφίας).

Η ΠΟΙΗΣΙΣ

[Ὁ Θρῆνος Κωνσταντινουπόλεως ἐγράφη προφανῶς ὀλίγον μετὰ τὴν Ἅλωσιν, ὁ δὲ ποιητὴς διὰ λόγους προσωπικῆς ἀσφαλείας ἀπέκρυψεν ἐξ ἀρχῆς τὸ ὄνομά του, τὸ ὁποῖον παραμένει ἄγνωστον].

ΘΡΗΝΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ ΕΚ ΤΗΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ Ε. ΛΕΓΚΡΑΝ

Ὦ Κωνσταντῖνε βασιλεῦ, πολὺν κακὸν τὸ ποῖκες,
ὅταν ἐσὺ βουλήθηκες νὰ γένῃς βασιλέας·
νἆχεν ἀστράψειν οὐρανός, νἆχε καγῆ ἡ ὥρα,
ὅταν ἐδόθῃ ἡ βουλὴ ’ς τῆς πόλης τὸ παλάτιν,
καὶ βασιλέαν σ’ ἔστεψαν εἰς τὴν ἁγιὰν Σοφίαν.

1) Εἰκὼν τοῦ Κωνσταντίνου δὲν διεσώθη.

Νάχεν ἀστράψειν οὐρανός, νάχε καγῆν ἡ ὥρα·
ἥλιος, σελήνη μηδαμοῦ νὰ μ' εἶχαν ἀνατείλειν,
καὶ τέτοια 'μέρα μελανὴ νὰ μ' εἶχεν ξημερώσει·
εἰς τοῦ μαΐου τοῦ μηνὸς 'ς τὰς εἴκοσι ἐννέα,
τρίτην ἡμέραν δολερὴν ποῦ αὐθέντευεν Ἄρης.

Ἐκείνη ὥρα ἡ βαρεά, ἡ στιγμὴ τοῦ πλανήτου,
[ἡ] φούσκωσις Ἀνατολῆς ἐπήρασι τὴν πόλιν,
οἱ Τοῦρκοι σκύλοι ἀσεβεῖς· ὢ συμφορὰ μεγάλη!
ὅποιος ἔνε χριστιανός, τὴν πόλιν ἂς τὴν κλαύσῃ.
Λέγουν· «οἱ Τοῦρκοι ἐσέβησαν εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν,
καὶ τρέχουν καὶ κουρσεύουν την πεζοὶ καὶ καβαλλάροι,
τὴν πόλιν τὴν θεόκτιστον, καὶ τίς νὰ τὸ πιστεύσῃ;
ἐγὼ ἀπιστῶ το, φίλε μου, τὸ δολερὸν μανδάτον.»

Ἔνι τοῦ κόσμου χαλασμὸς καὶ συντελειὰ μεγάλη,
συντελεσμὸς τῶν Χριστιανῶν τῶν ταπεινῶν Ῥωμαίων·
ὅμως ἂς τὸ θλιβοῦν πολλὰ καὶ τὰ γένη Λατίνων
διὰ τοῦτο ποῦ συνέβηκεν βασιλείαν Ῥωμαίων,
διατ' ἦτον σπίτιν ὅλωνῶν, Ῥωμαίων καὶ Λατίνων,
ἡ πόλις ἡ κακότυχος καὶ ὁ βασιλεὺς ὁμάδιν.

Ποῦναι λοιπὸν τὰ λείψανα, ποῦ αἱ ἁγίαι εἰκόνες;
ἡ ὁδηγήτρια ἡ κυρά, ἡ δέσποινα τοῦ κόσμου;
Λέγουσιν, ἀναλήφθησαν 'ς τὸν οὐρανὸν ἀπάνω
τὰ λείψανα τὰ ἅγια καὶ τοῦ Χριστοῦ τὰ πάθη,
οἱ ἄγγελοι τὰ πήρασιν ἐμπρὸς εἰς τὸν δεσπότην.
Καὶ τοῦτο ἔνι ἀληθινόν, ὡς δοῦλοι τοῦ δεσπότου
εἰκόνες τε καὶ λείψανα ὅλα ἀναληφθῆκαν
εἰς οὐρανοὺς εἰς τὸν Χριστόν, τὸν κύριον τῆς δόξης.

Πού εἶν' τὰ μοναστήρια, ποῦ ἡ ὀρθοδοξία ;
ἀφῆκες, ἐξαπόλυκες, πανύμνητε, τὸν κόσμον;
οἱ ὕμνοι ποῦναι τὸ λοιπὸν καὶ ποῦ αἱ ψαλμῳδίαι :
καὶ ποῦ εἶν' οἱ δομέστικοι, ἡ μελῳδιὰ ἀγγέλων,
ὁ ὕμνος τῆς ἁγιᾶς Σοφιᾶς, ἡ μυρωδιαῖς, θυσίαις ;
τί ἐγίνετο [ἡ] ψαλτική, ἡ καλαῖς προσῳδίαις ;
ποῦ ἔναιν οἱ φιλόσοφοι ῥητορικοὶ Ῥωμαῖοι ;
ποῦ ἡ νηστειαῖς Ῥωμαίων τε, παπάδων, ἡγουμένων,
νέων, γερόντων ἀληθῶς, ὁμοῦ δὲ καὶ Λατίνων ;
τὰ τρίμερα τῶν Χριστιανῶν, θεέ μου, δὲν τὰ θέλεις,
νὰ σὲ δοξάσουν ἀσεβεῖς 'ς τὸ ἅγιόν σου σπίτιν,
ἀπέσω 'ς τὴν ἁγιὰν Σοφιάν, 'ς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων ;
τίς εἶδε ἢ τίς ἤκουσε ποτέ του τέτοιον πρᾶγμα,
οἱ ἀσεβεῖς νὰ πάρουσι τὸ σπίτιν τῶν ἁγίων,
νὰ σὲ δοξάζουν, κύριε, οἱ Τοῦρκοι σοδομίταις ;
θεέ μου, πῶς ἀπόμεινες 'ς τὴν τόσην ἀνομίαν,
καὶ πῶς τὸ καταδέχτηκες, δύναμις τῶν ἀγγέλων ;
ἐχάθησαν οἱ Χριστιανοί, θεέ, πῶς τὸ ἀπομένεις ;

Ὦ βασιλεῦ παμφρόνιμε, ἀνδρεῖε Κωνσταντῖνε,
δὲν πρέπει ἄνθρωπος τινὰς νὰ σὲ κατηγορήσῃ
μικρὸς ἢ μέγας διὰ νὰ 'πῇ, διὰ νὰ σὲ ὀνειδίσῃ
λόγον ποτὲ εἰς γέλοιον, καὶ νὰ ἀναγελάσῃ,
νὰ εἴπῃ πῶς καὶ διὰ σὲ ἐχάθηκεν ἡ πόλις,
καὶ πῶς τὴν ἐπερίλαβαν οἱ ἀσεβεῖς τὴν πόλιν·
μηδὲ κατηγορήσετε τὸν βασιλεάν, αὐθένταις,
οὐδὲ τοὺς ἄρχοντας αὐτοῦ, οὐδὲ τοὺς στρατιώτας,
μικρούς, μεγάλους ἢ πτωχούς, πλουσίους, ἀνδρειωμένους.

Τὸ θάρρος ὁποῦ ἤλπιζαν οἱ Χριστινιανοὶ 'ς τὴν πόλιν
ἦτον 'ς τὸν ἁγιώτατον τὸν πάπαν τε τῆς Ῥώμης,

καὶ εἰς τοὺς γκαρδιναλίους του, νὰ δώσουσι βοήθειαν·
εἰς τοῦς ῥεγάδαις τῆς Φραγκιᾶς τῶν αὐθεντῶν τῶν ὅλων,
δουκάδαις, κούντους, πρίγκιπαις, καὶ τὰ κουμούνια ὅλα,
μετὰ τοῦ βασιλέως τε τοῦ τῆς Ἀλαμανίας,
Σέρβους καὶ Ῥούσους, Βλάχους τε, ὁμοίως καὶ Οὐγγάρους,
τοὺς Παίονας τοὺς φουμιστούς, τοῦ Πιάγκω τὰ φωσσάτα·
κάτεργ' ἀπὸ τὴν Βενετιὰν τὴν πολυχρυσωμένην,
καράβι' ἀπὸ τὴν Γένοβαν, τριήρεις κ' ἡ λιβιέρα,
καὶ ἀπὸ τὴν Κατελώνιαν καὶ ἀπ' ὅλην τὴν Ἰτάλιαν,
νὰ δράμουν νὰ βοηθήσουσι τὴν ταπεινὴν τὴν πόλιν,
τὴν πόλιν τὴν πανάτυχον, τὸ μέλος τὸ οἰκεῖον,
τὸν βασιλέα τὸν πτωχόν, τὸν ἄθλιον Κωνσταντῖνον,
ὁποὖχε πάντα καὶ ἀεὶ 'ς αὐτούς, νὰ τὸν βοηθήσουν,
τὸν πόθον καὶ τὴν πίστιν του καὶ ὅλον του τὸ θάρρος,
καὶ ἐγελάστην ὁ πτωχὸς κ' ἔχασε τὴν ζωήν του,
καὶ ἀπέθανεν ὡς λέγουσιν, ἐπάνω εἰς τὸ σπαθίν του.
Τὸ θάρρος ὁποῦ ἤλπιζεν εὐρέθην γελασμένος,
καὶ ἐκομπώθην εἰς αὐτοὺς καὶ γίνην χαλασμένος,
καὶ χάθησαν οἱ Χριστιανοὶ Ῥωμαῖοι καὶ Λατῖνοι.

Ἐκείν' ἡ 'μέρα σκοτεινή, ἀστραποκαϊμένη,
τῆς τρίτης τῆς ἀσβολερῆς, τῆς μαυρογελασμένης,
τῆς θεοκαρβουνόκαυτης, πουρμαρδοχαλασμένης,
ἐχάσε μάννα τὸ παιδὶ καὶ τὸ παιδὶν τὴν μάνναν,
καὶ τῶν κυρούδων τὰ παιδιὰ ὑπᾶν ἀσβολωμένα,
δεμέν' ἀπὸ τὸν σφόνδυλα, ὅλ' ἁλυσοδεμένα,
δεμέν' ἀπὸ τὸν τράχηλον καὶ τὸ οὐαὶ φωνάζουν,
μὲ τὴν τρομάραν τὴν πολλήν, μὲ θρηνισμὸν καρδίας.
Τρέμουν ὡς φυλλοκάλαμον ἐξετραχηλισμένα,
γυμνά, χωρὶς πουκάμισον, ἐξάγκωνα δεμένα,
βλέπουν ἐμπρὸς καὶ πίσω των, μὴ νὰ 'δοῦν τοὺς γονεῖς των,
καὶ βλέπουν τοὺς πατέρας τους ἐξάγκωνα δεμένους·

ὁ κύρης βλέπει τὸ παιδὶν καὶ τὸ παιδὶ τὸν κύρην,
ἄφωνοι δίχως ὁμιλιὰν διαβαίνουν τὸ μαγκούριν.

Ἡ μάνναις ἡ ταλαίπωραις ὑπᾶν ξεγυμνωμέναις,
τῆς πόλης ἡ πολίτισσαις ἐξανασκεπασμέναις,
πλούσιαις, πτωχαῖς ἀνάκατα, μὲ τὸ σκοινὶ δεμέναις,
τῆς πόλης ἡ εὐγενικαῖς, ἡ ἀστραποκαϊμέναις·
ὁ ἀδελφὸς τὸν ἀδελφὸν βλέπει σιδηρωμένον,
θωροῦν καὶ τὸν πατέρα τον μὲ ἅλυσον δεμένον,
καὶ δύ' ἀδελφάδες εὔμορφαις, πολλὰ ὡραιωμέναις,
ἐντροπιασμένα ἐπάγαιναν μὲ τὸ σχοινὶν δεμέναις,
ἐστράφησαν ὀπίσω ταις, βλέπουν τοὺς ἀδελφούς των
ὁμάδιν μὲ τὸν κύρην των νὰ κλαίγουν, νὰ θρηνοῦνται.

Τὸ δάκρυον τὸ ἀστάλακτον, ὁ βοησμὸς κλαμάτου,
ἐφαίνετο, ἐβύθιζεν ἡ σφαίρωσις τοῦ Κρόνου,
νὰ κλαίῃ μάννα τὸ παιδὶ καὶ τὸ παιδὶ τὴν μάνναν,
τὰ κλάματα νὰ λούνουνται ὁ φίλος μὲ τὸν φίλον,
ὁ σύντεκνος τὴν σύντεκνον, ὁ γείτων πάλιν γείτων,
νὰ κλαίουν, νὰ θρηνίζωνται, νὰ μεγαλοφωνάζουν,
ἐκ τὴν μεγάλην συμφορὰν πικρᾶς αἰχμαλωσίας.

[Τὸ Ἀνάκλημα τῆς Κωνσταντινόπολης *εἶναι κατά τι μεταγενέστερον τοῦ Θρήνου, πρὸς τὸν ὁποῖον ἔχει καὶ μέρη ὁμοιάζοντα. Ἀξία προσοχῆς εἶναι ἡ διαλογικὴ αὐτοῦ μορφὴ καὶ ἡ ὅλη πρὸς τὰ δημοτικὰ ἄσματα ὁμοιότης. Ὁ ποιητὴς αὐτοῦ πιθανῶς ἦτο Κρής*].

ΑΝΑΚΛΗΜΑ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΠΟΛΗΣ

ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΚΔΟΣΙΝ Ε. ΛΕΓΚΡΑΝ

Θρῆνος, κλαυμὸς καὶ ὀδυρμός, καὶ στεναυμὸς καὶ λύπη,
θλίψις ἀπαραμύθητος ἔπεσε τοῖς Ῥωμαίοις!

ἐχάσασιν τὸ σπίτιν τους τὴν πόλιν τὴν ἁγίαν,
τὸ θάρρος καὶ τὸ καύχημα καὶ τὴν ἀπαντοχήν τους.
Τίς τῶπεν ; τίς τὸ μήνυσε ! πότε 'λθεν τὸ μαντάτο ;

Καράβιν ἐκατέβαινε 'ς τὰ μέρη τῆς Τενέδου,
καὶ κάτεργον τὸ ὑπάντεσε, στέκει καὶ ἀναρωτᾷ το·
«καράβιν, πόθεν ἔρκεσαι, καὶ πόθεν καταιβαίνεις !»

— «Ἔρκομαι ἀκ τ' ἀνάθεμα κ' ἐκ τὸ βαρὺν τὸ σκότος,
ἀκ τὴν ἀστραποχάλαζην, ἀκ τὴν ἀνεμοζάλην,
ἀπαὶ τὴν Πόλιν ἔρχομαι τὴν ἀστραποκαμένην·
ἐγὼ γομάριν δὲ βαστῶ, ἀμμὲ μαντάτα φέρνω
κακὰ διὰ τοὺς χριστιανούς. πικρὰ καὶ θολωμένα·
οἱ Τουρκιῶται ἤρθασιν, ἐπήρασιν τὴν Πόλιν,
ἀπώλεσαν τοὺς χριστιανοὺς ἐκεῖ καὶ πανταχόθεν.»

— « Στάσου, καράβι, νὰ χαρῇς, πάλι νὰ σ' ἐρωτήσω·
ἐκεῖ 'λαχε ὁ βασιλεύς, ὁ κύρις Κωνσταντῖνος,
ὁ φρένιμος, ὁ δυνατός, ὁ περισσ' ἀνδρειωμένος,
ὁ πρᾶγος, ὁ καλόλογος, τὸ φῆμιν τῶν Ῥωμαίων ;»

— «Ἐκεῖ 'λαχεν ὁ Δράγασης, ὁ κακομοιρασμένος·
σὰν εἶδεν τ' ἄνομα σκυλιὰ καὶ χάλασαν τοὺς τοίχους,
καὶ τρέξασιν καὶ 'μπήκασιν πεζοὶν καὶ καβαλλάροιν,
καὶ κόπταν τοὺς χριστιανούς, ὡς χόρτο 'ς τὸ λειβάδιν,
βαρειὰ βαρειὰ 'ναστέναξεν μετὰ κλαυθμοῦ καὶ εἶπε·
«ἐλέησον, πρᾶγμα τὸ θωροῦν τὰ δολερά μου μάτια !
πῶς ἔχω μάτια καὶ θωρῶ ; πῶς ἔχω φῶς καὶ βλέπω
πῶς ἔχω νοῦν καὶ πορπατῶ 'ς τὸν ἄτυχον τὸν κόσμον ;
θωρῶ, οἱ Τοῦρκοι 'νέβησαν εἰς τὴν ἁγίαν πόλιν,
καὶ τώρα ν' ἀφανίζουσιν ἐμὲν καὶ τὸν λαόν μου !»

᾿Εβίγλισεν ὁ ταπεινὸς δεξιὰ καὶ ἀριστερά του·
θωρεῖ, φεύγουν οἱ Κρητικοίν, φεύγουν οἱ Γενουβῆσοιν,
φεύγουσιν οἱ Βενέτικοι, καὶ κεῖνος ἀπομένειν·
ἐλάλησεν ὁ ταπεινὸς μὲ τὰ καμένα χείλη·

«᾿Εσεῖς, παιδιά μου, φεύγετε, πᾶτε νὰ γλυτωθῆτε,
καὶ μέναν ποῦ μ᾿ ἀφίνετε τὸν κακομοιρασμένο ;
ἀφίνετέ με ᾿ς τὰ σκυλιὰ κ᾿ εἰς τοῦ θεριοῦ τὸ στόμα·
κόψετε τὸ κεφάλιν μου, χριστιανοὶ ῾Ρωμαῖοι,
ἐπάρετέ το, Κρητικοίν, βαστᾶτέ το ᾿ς τὴν Κρήτην,
νὰ τὴν ἰδοῦν οἱ Κρητικοὶν νὰ καρδιοπονέσουν,
νὰ δείρουσι τὰ στήθη τους, νὰ χύσουν μαῦρα δάκρυα,
καὶ νὰ μὲ μακαρίσουσι, ὅτι οὔλους τοὺς ἀγάπων·
μηδὲν μὲ πιάσουν τὰ σκυλιά, μηδὲ μὲ κυριεύσουν,
ὅτι ἀνελεήμονα τῶν ἀσεβῶν τὰ σπλάγχνα,
μηδὲν μὲ πάρουν ᾿ς ἀμηρᾶ, ᾿ς τὸ σκύλον Μαχουμέτην,
μὲ τὸ θλιμμένον πρόσωπον, μὲ τὰ θλιμμένα μάτια,
μὲ τὴν τρεμοῦραν τὴν πολλήν, μὲ τὰ καμένα χείλη,
καὶ θέσῃ πόδαν ἄτακτο εἰς τὸν ἐμὸν αὐχένα,
εἰς βασιλέως τράχηλον δὲν πρέπειν ποῦς ἀνόμου·
μὴ μὲ ῥωτήσῃ ἄνομος, νὰ ᾿πῇ «ποῦναι θεός σου ; »
νὰ ῥίσῃ ὁ σκύλος τὰ σκυλιὰ νὰ μὲ κακολογίσουν,
νὰ παίξουσιν τὸ στέμμα μου, νὰ ᾿βρίσουν τὴν τιμήν μου·
ἀπὴν μὲ βασανίζουσιν καὶ τυραννίζουσίν με,
νὰ κόψουν τὸ κεφάλιν μου, νὰ ᾿μπήξουν εἰς κοντάριν·
νὰ σκίσουν τὴν καρδία μου, νὰ φᾶν τὰ σωτικά μου,
νὰ πιοῦν ἀπὸ τὸ αἷμά μου, νὰ βάψουν τὰ σπατιά τους,
καὶ νὰ καυχοῦνται ἄνομοι εἰς τὴν ἀπώλειάν μου !»

῞Ηλιέ μου, ἀναίτειλε παντοῦ [᾿ς] οὔλον τὸν κόσμον,
φέγγε κ᾿ ἔκτεινε τῆς ἀκτῖνάς σου ᾿ς ὅλην οἰκουμένη,
κ᾿ εἰς τὴν Κωνσταντινόπολιν τὴν πρώην φουμισμένην,

καὶ τώρα τὴν Τουρκόπολιν, δὲν πρέπει πειὸ νὰ φέγγῃς·
ἀλλ' οὐδὲ τὰς ἀκτῖνας σου πρέπει ἐκεῖ νὰ στέλλῃς,
νὰ βλέπουν τ' ἄνομα σκυλιὰ ταῖς ἀνομιαῖς νὰ κάμνουν,
νὰ ποίσουν σταύλους ἐκκλησιαῖς, νὰ καίουν τὰς εἰκόνας,
νὰ σκίζουν, νὰ καταπατοῦν τὰ 'λόχρουσα βαγγέλια,
νὰ καθυβρίζουν τοὺς σταυρούς, νὰ τοὺς κατατζακίζουν,
νὰ παίρνουσιν τ' ἀσήμια τους καὶ τὰ μαργαριτάρια,
καὶ τῶν ἁγιῶν τὰ λείψανα, τὰ μοσχομυρισμένα,
νὰ καίουν, ν' ἀφανίζουσιν, 'ς τὴν θάλασσα νὰ ῥίπτουν,
νὰ παίρνουν τὰ λιθάρια των καὶ τὴν εὐκόσμησίν των,
καὶ τ' ἅγια δισκοπότηρα κούπαις κρασὶ νὰ πίνουν.

Ἄρχοντες, ἀρχοντόπουλοιν, ἀρχόντισσαις μεγάλαις,
εὐγενικαῖς καὶ φρένιμαις, ἀκριβαναθερμέναις,
ἀνέγλυκαις, πανέφημαις, ὕπανδραις καὶ χηράδες,
καὶ καλογρηαῖς καὶ γόνικαις, παρθέναις, ἡγουμέναις,
ἄνεμος δὲν τῆς ἔδιδε, ἥλιος οὐκ ἔβλεπέν ταις,
ἐψάλλαν καὶ 'νεγνώθησαν εἰς τ' ἅγια μοναστήρια,
ἡρπάγησαν ἀνηλεῶς ὡς καταδικασμέναις,
πῶς νὰ ταῖς πάρουν 'ς τὴν Τουρκιά,σκλάβαις νὰ πουληθοῦσιν,
καὶ νὰ ταῖς διασκορπίσουσιν 'ς ἀνατολὴν καὶ δύσιν,
γυμναῖς καὶ ἀνυπόλυταις, δαρμέναις, πεινασμέναις,
νὰ βλέπουν βούδια, πρόβατα, ἄλογα καὶ βουβάλια,
παπίτζαις, χήναις, κὴ ἕτερα [ἐκ τῶν κατ' οἶκον ζῶα]
καὶ τὸ βραδὺ νὰ μένουσιν μετὰ τοὺς μουσουλμάνους,
καὶ νὰ ταῖς μαγαρίζουσιν, μπαστάρδια νὰ γεννοῦσιν,
[καὶ] μουσουλμάνοι νὰ γενοῦ, καὶ σκύλοι νὰ τὸ πίνῃ
νὰ πολεμοῦν χριστιανοὺς καὶ νὰ τοὺς ἀφανίζουν.
Μὴ τὸ 'πομένῃς, οὐρανέ· καί, γῆ, μὴ τὸ βαστάξῃς,
ἥλιε, σκότασε τὸ φῶς, σελήνην μὲν τοὺς δώσῃς!

[Θὲ νὰ] εἰπῶ καὶ τί μακρὺν ἀλληγορίας λόγον·
ἥλιον τάξε νοητὸν τὸν μέγαν Κωνσταντῖνο,

σελήνη ἐπονόμασε τὴν ἄϊαν τού τε πόλιν·
μὴ σοῦ φανῇ παράξενο τοῦτον ἄπού σοῦ λέγω·
κόσμο μέγαν τὸν ἄνθρωπον θεὸς ἐπονομάζειν,
ὃν ἔθετο εἰς τὸ μικρὸν κόσμον τὴν πᾶσα κτίσι·
Αὐτὸς λοιπὸν ἐκόσμησε ὁ μέγας Κωνσταντῖνος
τὴν πόλιν τὴν ἐξάκουστην, ἣν βλέπεις καὶ ἀκούεις,
καθὼς τὴν κλῆσιν ἔλαβεν καὶ τὴν ἐπωνομίαν·
ὁμοίως Ἰουστινιανὸς ἐκόσμησεν μεγάλα,
ἔκτισεν τὴν ἁγιὰν Σοφιάν, τὸ θέαμαν τὸ μέγα,
παραπλησίον γέγονε Σιὼν τῆς παναγίας·
ἐκεῖνοι ἦσαν ἥλιος εἰς Πόλιν ἡ σελήνη,
χωρὶς ἡλίου πούποτε σελήνη οὐ σὲ λάμπει·
ἐκεῖνοι γὰρ οἱ βασιλεῖς οἱ εὐσεβεῖς, οἱ θεῖοι,
ἐλάμπον, ἐφωτίζασιν τὴν παναγίαν πόλιν,
τὴν δύσιν. τὴν ἀνατολήν, ὅλην τὴν οἰκουμένην.

Ὅταν εἰς νοῦν νὰ θυμηθῶ τῆς Πόλεως τὰ κάλλη,
στενάζω καὶ ὀδύρομαι, καὶ τύπτω εἰς τὸ στῆθος,
κλαίω καὶ χύνω δάκρυα μὲ θυμωδῆς καὶ μόχθου·
ὁ κόσμος τῆς ἁγιᾶς Σοφιᾶς, τὰ πέπλα τῆς τραπέζας
τῆς παναγίας, τῆς σεπτῆς, τὰ καθιερωμένα,
τὰ σκεύη τὰ πανάγια, καὶ ποῦ νὰ καταντήσουν ;
ἄρα ἔβλεπεν ἄγγελος, ὡς ἦτον τεταγμένος,
ὅστις ἔταξεν ποτὲ τοῦ πάλαι νεανίσκου,
εἶπεν γάρ· «οὐκ ἐξέρχομαι, ἕως ὅτου νὰ ἔλθῃς.»

Ὁ νεανίας ἔρχεται, ὁ ἄγγελος ἀπῆλθεν·
οὐχὶ ἐκεῖνος ὁ ποτὲ παῖδας τῶν ἐκτιτόρων,
ἀλλ' ἄλλος παῖδας ἔφθασε πρόδρομος Ἀντιχρίστου,
καὶ ἄγγελοι καὶ ἅγιοι πλέον οὐ βοηθοῦσι.

Η ΑΛΩΣΙΣ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ

1

Σημαίνει ὁ Θεός, σημαίνει ἡ γῆ, σημαίνουν τὰ 'πουράνια,
Σημαίνει κ' ἡ Ἁγιὰ Σοφιά, τὸ Μέγα Μοναστῆρι
Μὲ τετρακόσια σήμαντρα κ' ἑξηνταδυὸ καμπάνες—
Κάθε καμπάνα καὶ Παπᾶς, κάθε Παπᾶς καὶ Διάκος—
Νὰ μποῦνε στὸ Χερουβικὸ καὶ νἄβγῃ ὁ Βασιλέας.
Περιστερὰ κατέβηκεν ἀπὸ τὰ μεσουράνια·
— «Πάψετε τὸ Χερουβικό, κι' ἂς χαμηλώσουν τ' Ἅγια !
»Παπάδες πάρτε τὰ ἱερά, καὶ σεῖς κεριὰ σβυστῆτε,
»Γιατ' εἶναι θέλημα Θεοῦ ἡ Πόλι νὰ τουρκέψῃ.
»Μόν' στεῖλτε λόγο στὴ Φραγκιὰ νἄρθουνε τρία καράβια,
»Τὄνα νὰ πάρῃ τὸ Σταυρό, καὶ τ' ἄλλο τὸ Βαγγέλιο,
»Τὸ τρίτο τὸ καλήτερο τὴν Ἅγια Τράπεζά μας,
»Μὴ μᾶς τὴν πάρουν τὰ σκυλιὰ καὶ μᾶς τὴ μαγαρίσουν»
Ἡ Δέσποινα ἐταράχτηκε, κ' ἐδάκρυσαν οἱ εἰκόνες.
— «Σώπασε, Κυρὰ Δέσποινα, καὶ σεῖς εἰκόνες μὴν κλαῖτε·
»Πάλε μὲ χρόνους μὲ καιρούς, πάλε δικά σας εἶναι».

2

Καλόγρια ἐμαγέρευε ψαράκια στὸ τηγάνι,
Καὶ μιὰ φωνὴ ψιλὴ φωνὴ ἀπανωθειὸ τῆς λέγει·
— «Πάψε γριὰ τὸ μαγερειό, κι' ἡ Πόλι θὰ τουρκέψῃ»
— «Ὅταν τὰ ψάρια πεταχτοῦν, καὶ βγοῦν καὶ ζωντανέψουν,
»Τότε κι' ὁ Τοῦρκος θέλει μπῆ, κ' ἡ Πόλι θὰ τουρκέψῃ»
Τὰ ψάρια πεταχτήκανε, τὰ ψάρια ζωντανέψαν,
Κι' ὁ 'Αμιρᾶς εἰσέβηκεν ἀτός του καβαλλάρης.

Η ΑΓΙΑ ΣΟΦΙΑ

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ ΣΟΥΤΣΟΥ

Τοὺς ἐσχάτους ἀσπασμούς μου ἡ γενέτειρά μου πόλις
Ἔλαβε, καὶ περιῆλθα πνέων καὶ βαδίζων μόλις
Τὴν Ἁγίαν της Σοφίαν καὶ τὰς πέριξ ἐρημίας. . .
Ῥῖγος μὲ κατέχει ἔτι συγκινήσεως ἁγίας. . . .

Εἰς τοσαῦτα ἐπιζῶσα χρονοβρόχθιστα μνημεῖα,
Ἡ Ἁγία καὶ μεγάλη μὲ κατέπληξε Σοφία·
Ἔλαμψαν ἐνώπιόν μου πρῶται πύλαι της ἐννέα,
Ὀρειχάλκινος ἑκάστη, παμμεγέθης καὶ ὡραία·
Τύπος δὲ εἰς μίαν τούτων σταυρῶν δύο αἰωρεῖται,
Καὶ τὸ τοῦ Κουροπαλάτου ὄνομα διατηρεῖται.

Τὴν ὀκτάστυλον Στοάν της ἐνθουσιωδῶς περάσας
Καὶ εἰς τὸν Πυλῶνα βῆμα εὐλαβείας πλησιάσας,
Κατησπάσθην τὴν γῆν ὅθεν τόσαι δόξαι προπατόρων
Προεπέρασαν καὶ τόσοι θρίαμβοι Αὐτοκρατόρων.
Πλὴν τὰ σάνδαλά μου νεῦσις ἀφαιρέσασα Ἰμάμου,
Συναφήρεσε τὸ ζέον εἰς τὰ στήθη αἴσθημά μου.
Ἔμεινε νεκρὰ ἡ χείρ μου εἰς τὸ μέτωπον ἐν τούτοις,
Πρὶν τὸ ἅγιον σημεῖον ἀποσώσῃ τοῦ σταυροῦ της. . .

Εἰς τὸν Πρόναον εἰσέβην ὅπου, θαῦμα τῶν αἰώνων,
Διασώζεται τὸ κάλλος τεσσαράκοντα κιόνων·
Καὶ προβάς, ἀπὸ ψηφίον χρυσοποικιλμένην εἶδα
Τὴν ἐκπλήττουσαν τὸ βλέμμα ἐναέριον ἀψίδα.
Τέσσαρα εἰκονισμένα Χερουβὶμ τὴν συγκρατοῦσι,
Καὶ νομίζεις ὅτι μέχρις οὐρανοῦ τὴν ἀνυψοῦσι.

Φθάσας εἰς τῆς ἀναβάθρας τὴν ἀπόγειον βαθμίδα,
Τὰς ἑξήκοντα κολώνας τῶν Κατηχουμένων εἶδα·
Πλὴν ἡ ὅρασίς μου κάτω ἔκυψε. . . καὶ ἀπεστράφη. . .
Πρηνεῖς Τοῦρκοι ἐπροσκύνουν βεβηλοῦντες τὰ ἐδάφη,

Ἄλλοι δ' ἔνιπτον τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας εἰς ὑδρίας
Ἀπὸ τὴν Σιχὰρ ἐλθούσας τῆς ἀρχαίας Σαμαρείας. . .

Ἀλλὰ ποία δόξης, θάμβους καὶ κοινῆς χαρᾶς ἡμέρα
Ὅτε τὰ ἐγκαίνιά του εἶδεν ὑπὸ τὸν αἰθέρα
Ἐξελθὼν ἀπὸ τὴν χεῖρα καὶ τὸν νοῦν τοῦ Ἀνθεμίου,
Στίλβων ἔξω, στίλβων ἔνδον, ὁ Ναὸς τῆς ὑφηλίου!
Ὡς πῦρ καῖον κατὰ πρῶτον ἤστραψε μακρόθεν ὅλος
Ὁ ὑψῶν τὴν φαντασίαν μέχρι τοῦ ἀπείρου θόλος.
Εἰς εἰκόνα κολοσσαίαν τὴν θεότητά του σώζων,
Ἔλαμψεν ὁ Παντοκράτωρ ἄνωθεν τὴν γῆν δεσπόζων.
Ἀργυρόστρωτον τὸ μέγα Ἱερὸν ἀκτινοβόλει·
Ἐπὶ ἓξ χρυσῶν κιόνων ἀνυψοῦτο χρυσῆ ὅλη
Ἡ Ἁγία τράπεζά του κοσμουμένη ἐξ ἀπείρων
Καὶ σμαράγδων καὶ ἀνθράκων καὶ τοπάζων καὶ σαπφείρων.
Ὁ ἐξειργασμένος Ἄμβων ἀπὸ τῶν αὐτῶν μετάλλων
Στιλπνὴν εἶχε τὴν καλύπτραν ἐκ τιμίων λίθων ἄλλων,
Καὶ Σταυρὸς χρυσοῦς εἰς ταύτην ἑκατόλιτρος ὑψοῦτο,
Ὅστις ἀπὸ μαργαρίτας ἀτιμήτους ἐκυκλοῦτο.
Χιλιάδα λαμπαδούχων ἱερέων, διακόνων
Ὁ Μονάρχης ἐθεᾶτο ἀπὸ τὸν σεπτόν του θρόνον,
Καὶ τὰς ὄψεις του ἐθάμβουν δᾷδες κάτω καὶ μυρίαι
Ἄνω του ἀπηρτημέναι μυριόφωτοι λυχνίαι·
Καὶ ἀνέκραξεν ἐν μέθῃ αὐτὸς πνεύματος ἁγίου·
«Αἰνετὸν εἰς τοὺς αἰῶνας εἴη τ' ὄνομα Κυρίου
«Επιτρέψαντος τοιοῦτον ἔργον εἰς θνητοῦ παλάμας! . . .
«Σολομῶν, νικῶ σε! λάμπει ὁ Ναός μου ὡς ἀδάμας! . . .»

Ἀντ' αὐτῶν τί βλέπεις ἤδη; Βλέπεις μόνον πρὸς τοὺς τοίχους
Εἰς Ἀραβικὰ στοιχεῖα τοῦ Μωάμεθ τινὰς στίχους,
Καὶ ἀντὶ τοῦ δικεφάλου ἀετοῦ τῶν Ὀρθοδόξων
Ἀπὸ δύο του σημαίας θριαμβευτικόν του τόξον. . . .

Ὁ μαρμάρινος πύργος τοῦ μεγαλου τείχους.

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΖΑΛΟΚΩΣΤΑ

(ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ)

Δὲν μετριοῦνται οἱ ἁρματωμένοι,
Οὐδὲ τὰ ἄλογα ἐκεῖ κάτου·
Ὁ Μεχμέτης ποῦ προβαίνει
Καὶ τὴν Πόλι τριγυρνᾷ,
Στέλνει μήνυμα θανάτου,—
«Ἢ τὴ μάχη ἢ τὰ κλειδιά».

—Εἰς τὴν ὥρα τοῦ κινδύνου
Σᾶς προσμένω, Τοῦρκοι, ἐλᾶτε!
Βροντερὴ τοῦ Κωνσταντίνου
Ἀποκρίνεται ἡ φωνή,
Τὲς φοβέρες δὲν φοβᾶται
Ὅποιος ζώνεται σπαθί.—

Τότε οἱ Τοῦρκοι ἀγριωμένοι
Τρεῖς φορὲς χυμᾶν καὶ ἀφρίζουν,
Καὶ τὲς τρεῖς ξεσπαθωμένοι
Βγαίνουν ἔξω οἱ χριστιανοί,
Καὶ τὰ χάντακα γεμίζουν
Τῶν ἀπίστων οἱ νεκροί.

Πᾶσα μέρα οἱ γενιτσάροι
Πολεμοῦν ὡσὰν οἱ λύκοι,
Καὶ γυρνοῦν μὲ τὸ φεγγάρι
Ματωμένο, ντροπιαστό·
Πάντα ἡ δόξα, πάντα ἡ νίκη
Χύνουν λάμψι εἰς τὸ σταυρό.

Τὸ Βυζάντιο τοῦ τυράννου
Ταπεινώνει τὴν μανία,
Ἦτον ὅμως ἐκεῖ ἐπάνου
Πικρὴ ἀπόφασι γραφτή,—
Στὴν Ἁγία μας Σοφία
Μιναρὲς νὰ σηκωθῇ.

Μῖσος καίει τὸ κολασμένο
Στῆθος κάθε Μουσουλμάνου·
Ζωντανὸς τὸν πεθαμένο
Κάνει τοῖχο καὶ πατᾷ,
Καὶ ἀνεβαίνει ἐκεῖθε ἐπάνου
Καὶ χτυπιέται καὶ χτυπᾷ,

Καὶ κάθε ἅρμα βγάνει ἀχτίδες,
Εἰς τὴν μιὰ μεριὰ εἰς τὴν ἄλλη,
Τὸ κοντάρι εἰς τὲς ἀσπίδες,
Στὲς ἀσπίδες τὸ σπαθί,
Καὶ κανεὶς μέσα εἰς τὴν ζάλη
Δὲν ἀκούει τὴν προσταγή.

Ἕνας μόνος σπᾷ τὰ πλήθη,
Τὰ ἀνεμίζει καὶ διαβαίνει·
Ἔχει ὁλόχρυσα τὰ στήθη,
Ἔχει ὡραίαν ἁρματωσιά,
Μὲ διαμάντια στολισμένη
Καὶ σημεῖα βασιλικά.

Δέτε ἐκεῖ στὴν πρώτη θύρα
Τὴν μορφὴν αὐτοῦ τοῦ ἀπίστου·
Ἕνα βλέμμα ῥίχνει γύρα,
Καὶ πετιέται σὰν θεριὸ
Ὅπου βλέπει τῆς ὁρμῆς του
Μεγαλήτερο φραγμό.

Ὁ Χασάνης εἶναι ἐκεῖνος·
Τῆς φρουρᾶς του θερισμένο
Τἄνθος εἶδε ὁ Κωνσταντῖνος
Καὶ τινάζεται μὲ μιά,
Μὲ κορμὶ γιγαντωμένο,
Μὲ ἀνοιχτὴ τὴ δρασκελιά.

Συναντιοῦνται, βῆμα, βῆμα,
Στὴν παλαίστρα τοῦ θανάτου·
Ἔχουν φοβερὸ τὸ σχῆμα,
Φρενιασμένες τὲς ματιές,
Λὲς καὶ οἱ δυὸ θὰ πέσουν κάτου
Μὲ τὲς πρῶτες χτυπησιές.

Φοβερὸς ὁ Τοῦρκος εἶναι
Εἰς τὴν λύσσα του τὴν πρώτη.
Ἡ ψυχή σου Κωνσταντῖνε,
Ἔχει ἀνδρείαν ἀληθινή,
Ἔχει μέσα μιὰ θεότη
Ποὺ σοῦ λάμπει εἰς τὴν μορφή.

Έναν κρότο ἀκοῦς αἰώνιο,
Παντοῦ σίδερο ποὺ τρίζει,
Ὡσὰν νἆναι ἐκεῖ δαιμόνιο
Ποὺ γουρλιάζει φοβερά,
Ποὺ θερμαίνει καὶ μανίζει
Τῶν ἀνδρείων τὰ σωθικά.

Αἴ Χασάνη ! ἡ λάμψι ἐχάθη,
Τὸ λαμπρό σου ἐσβέσθη ἀστέρι
Τοῦ Παλαιολόγου ἡ σπάθη
Μ' ἕνα χτύπο συριχτό,
Τὸ κεφαλι μὲ τὴν περι-
κεφαλαία σου σχίζει εἰς δυό.

Μὲ τὸ μάτι φλογισμένο
Οἱ γενίτσαροι κυττᾶνε
Τὸν ἀγᾶ τους σκοτωμένο
Καὶ ὅλοι σέρνουν μιὰ κραυγὴ
Καὶ τινάζονται, πετᾶνε
Πυκνωμένοι εἰς τὴν σφαγή.

Ἀναμέτρητοι εἶναι οἱ σκύλοι·
Ἦσαν λίγοι οἱ ἀνδρειωμένοι
Τοῦ Παλαιολόγου φίλοι,
Καὶ ἀπομείνανε μισοί,
Ναί, μισοὶ καὶ κουρασμένοι
Ἀπ' τὴν μάχη τὴ διπλῆ.

Εἰς τὰ τείχη ἀντιβοῦζει
Ἡ φωνὴ τοῦ Κωνσταντίνου·
Συμβουλεύει, φοβερίζει,
Παρασταίνει ζωντανή,
Μὲ τὴν γλῶσσα τοῦ κινδύνου,
Τῆς φυγῆς τὴν ἐντροπή.

Καὶ οἱ στενότεροι δικοί του
Ἐσκορπίσαν μὲ τὰ πλήθη,
Ἡ βασιλικὴ φωνή του
Δὲν ἀκούγεται ἀπ' αὐτούς·
Εἶναι ὁ φόβος εἰς τὰ στήθη,
Εἶναι στὰ ποδάρια ὁ νοῦς.

Μόνος τότε, τὸ λιοντάρι,
Ῥίχνει μάτι βουρκωμένο
Στὸ ἱερὸ Προσκυνητάρι
Πὤδειχνεν ἀπὸ μακρυὰ
Τὸν σταυρό του ἀνυψωμένο
Γιὰ τὴν ὕστερη φορά.

— Μισοφέγγαρο ἐκεῖ ἐπάνω,
Ὄχι, ἐγὼ δὲν θὰ ἀντικρύσω!
Σκῆπτρο, θρόνε, ὅλα σᾶς χάνω,
Μόνη μὲ ἔμεινε ἡ τιμή,
Πλὴν τὸ αἷμα ποὺ θὰ χύσω
Θἆναι ἀδιάκοπη βοή.

Στὴν κατόπι μου δουλεία
Τὲς ψυχὲς μ' ἀνδρειὰ θὰ βάφῃ,
Καὶ εἰς τὰ στήθη ἡ ἐλευθερία
Θὰ σκορπίζῃ μυστικά,
Ὡς σκορπίζει τὸ χωράφι,
Ὡς ψωμίζουν τὰ σπαρτά.—

Καὶ ἀκούει θόρυβο . . . ἐκεῖ πέρα
Ἐμυρμήγκιασεν ὁ δρόμος . . .
Ἀκούει γύρω του φοβέρα,
Ποδοβολητό, κραυγή . . .
Στὸ ἀργασμένο χέρι του ὅμως
Ἐβαστοῦσε ἕνα σπαθί,

Καὶ μὲ μάτι σπιθοβόλο
Τἄπιστα μετρῶντας πλήθη,
Μοναχὸς ὁρμᾷ πρὸς ὅλο
Ἕνα στράτευμα ἐχθρικό,
Ποὺ στὸ φρούριο μέσα ἐχύθη
Μὲ μεγάλο ἀλαλαγμό.

Φθάνει, ἀνοίγει, σφάζει, ῥίχνει,
Ἀνεμίζει ἁρματωμένους,
Παντοῦ φαίνεται, ἀλλοῦ δείχνει,
Καὶ χτυπᾷ τὸ χέρι ἀλλοῦ . . .
Λάμψι στερινὴ τοῦ Γένους,
Ὕστερος φραγμὸς τοῦ ἐχθροῦ !

Στερινή, ποιὸς εἶπε ; . . . λάμψι
Χύνει αἰώνια τὸ σπαθί του,
Ποὺ κατόπι θὰ ἀναλάμψῃ
Στῆς Ἑλλάδος τὰ παιδιά·
Κληρονόμοι ἐμεῖς δικοί του
Θὰ βαροῦμε τὴν Τουρκιά.

Στὴν ἀρχή, τοῦ κάθε ἀπίστου
Παραλυέται ὁ νοῦς καὶ ἡ κρίσι·
Θαρροῦν ἄγγελο τοῦ Ὑψίστου
Τὸν ὡραῖο πολεμιστή,
Ποὺ κατέβη νὰ ἀφανίσῃ
Ὅ,τι ἐκέρδισαν αὐτοί.

Στὴν ψυχὴ τῶν Τούρκων ὅμως
Ἡ κατάπληξι μουλλώνει,
Ὠλιγόστευσεν ὁ τρόμος,
Ἐπερίσσευσε ὁ θυμός,
Καὶ τὸν Κωνσταντῖνο ζώνει
Ἀναμέτρητος ἐχθρός.

Βάρβαροι, ποὺ προσκυνᾶτε
Ἕναν ψεύτη καὶ ἕνα ἀστέρι,
Ὅσῳ θέλετε χτυπᾶτε,
Χίλιοι ἐσεῖς, τὸν μοναχό.
Δὲν τὸ πιάνει Τούρκου χέρι
Τὸ λιοντάρι ζωντανό.

Πληγὲς δέχεται καὶ δίνει,
Ὅσῳ ποὺ στὴ γῆ πεσμένος
Τὸ πολύτιμο αἷμα χύνει . . .
Ὅπου τὤφυγε ἡ ψυχή,
Εἶναι ὁ τόπος ἁγιασμένος,
Εἶναι ἐπίσημη ἡ σκηνή.

Προσκυνῶ σὰν Ἁγιαστήριο
Τὴ σκηνὴ τὴ δοξασμένη,
Ὅπου τὸ αἷμά του, εἶν᾽ μυστήριο
Ὡς τὴν ὕστερη σταξιά·
Προσκυνῶ τὴν τιμημένη
Τῆς δουλείας ξαγορά.

Η ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ

ΑΧΙΛΛΕΩΣ ΠΑΡΑΣΧΟΥ

(ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ)

Ἀκόμα ἡ Ἁγιὰ Σοφιὰ δὲν τούρκεψεν, ἀκόμα·
Ἀκόμα ἔχει μέσα της τὸ Αἷμα καὶ τὸ Σῶμα,
Σταυρὸ στὸ ἕνα χέρι της καὶ στ᾽ ἄλλο της κοντάρι,
Κι᾽ ἀκόμα δὲν τὴν πάτησε Σαρακηνὸ ποδάρι.
Καθὼς ὁ ἥλιος, στὰ βουνὰ ὁπόταν βασιλεύῃ,
Τὸ φωτοβόλο πρόσωπο μὲ σπλάχνος πίσω νεύει,

Καὶ λίγο φῶς παρηγοριὰ πριχοῦ νὰ δύσῃ χύνει,
Ἔτσι κ' ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἀκόμα δὲν ἀφίνει
Τὴν ἀκριβή του 'Εκκλησιά, κι' ἀκόμα τὴ ζεσταίνει,
Ὡσὰν ψυχὴ ποὺ σ' ἄρρωστο κορμὶ ἀκόμα μένει.—

Ἄχ, τί γλυκὰ καὶ λυπηρὰ οἱ θόλοι της ἠχοῦνε!
Θαρρεῖς πῶς ψαίλνουν ἄνθρωποι ὁποὺ ψυχομαχοῦνε,
Κ' ἡ 'Εκκλησιὰ νεκρώσιμο πῶς ψαίλνει στὴν πατρίδα.
Κ' εἶναι ὁ ἦχος δάκρυα, ἀπελπισιὰ μ' ἐλπίδα,
Πικρὸς ἀποχαιρετισμὸς μ' ἀντάμωσι κρυμμένη,
Θανάτου πίκρα μὲ χαρὰ κρυφὴ καὶ μακρυσμένη . . .
Αὐτ' εἶναι ἡ 'Αγιὰ Σοφιά; . . . Αὐτή, ποὺ σὰν ἐγίνη,
Χαμήλωσαν οἱ οὐρανοὶ γιὰ νὰ τὴν δοῦν κ' ἐκεῖνοι;
Ποῦ εἶναι, ποῦ ἡ δόξα της, τὰ πλούτη της, τὰ κάλλη;
Πῶς ἐγυμνώθ' ἡ 'Εκκλησιὰ τοῦ Γένους ἡ μεγάλη; . . .
Δὲν τὴν ἐγύμνωσαν ἐχθροί· μονάχη στὴν Πατρίδα
Τὰ χάρισε, καὶ τἄκανε σπαθιά, κοντάρι' ἀσπίδα.
Θέλει κι' αὐτὴ τὸν πόλεμο· γι' αὐτὸ ἐγυμνώθη ὅλη.
Πόσο γλυκὰ π' ἀντιλαλοῦν οἱ ἅγιοί της θόλοι!
Πῶς ὁ ψαλμὸς λυπητερὰ ἐπάνω ἀναιβαίνει,
Καὶ τρίζουν τὰ Εἰκονίσματα κ' ἡ Παναγιὰ χλωμαίνει!
Κλαῖνε γυναῖκες καὶ παιδιά· τὰ βρέφη ξεφωνίζουν,
Κ' οἱ ἄνδρες εἰς τὰ μάρμαρα θλιμμένοι γονατίζουν.
Εἰς τὸν Πατρίκιο κοντὰ ὁ ψωμοζήτης στέκει,
Καὶ εἰς τὸ πλάγι τοῦ φτωχοῦ ὁ πλούσιος παρέκει.
Ἄχ, ἡ μεγάλη συμφορὰ ξεχνᾷ τὰ μεγαλεῖα,
Κ' εἴμεθα μόνο ἀδελφοὶ στὴ ἄκρα δυστυχία!

'Αργά, ἀργὰ τῆς 'Εκκλησιᾶς ἀκούετ' ἡ καμπάνα,
Καὶ τὰ παιδιά της προσκαλεῖ ἡ πικραμένη μάννα.
Κάθε φορὰ π' ἀκούεται ἡ θλιβερὴ φωνή της,
Θαρρεῖς πῶς εἶν' ἡ ὕστερη κ' ἐβγῆκεν ἡ ψυχή της!

Τὴν ὑστερή της λειτουργιὰ ἡ Ἐκκλησία δίνει,
Καὶ εἶναι ***Δεῖπνος Μυστικὸς*** ἡ λειτουργιὰ ἐκείνη!
Πότε, Θεέ μου, θ' ἀκουσθῇ κι' Ἀνάστασι ἐκεῖ πέρα;
Εἶναι μακρυά, πολὺ μακρυὰ ἀκόμ' ἐκείν' ἡ μέρα; . . .
Χιλιάδες χείλ' ἡ δέησις ἀνοιγοκλεῖ· χιλιάδες
Φιλοῦν τὰ Εἰκονίσματα κι' ἀνάβουνε λαμπάδες!
Παρακαλοῦνε τὸ Θεὸ τὰ πικραμένα χείλη
Κανέν' ἀπ' τοὺς ἀγγέλους του σωτῆρα νὰ τοὺς στείλῃ.

Γιατί, γιατί σὲ μιὰ μεριὰ κάθε ματιὰ γυρίζει;
Γιατί τὸ πλῆθος ἔξαφνα μὲ μιᾶς παραμερίζει
Μ' ἀγάπη καὶ μὲ σεβασμό; Ποιὸς εἶναι; ποιὸς προβαίνει;...
«Ὁ Αὐτοκράτωρ!» κράζουνε, κι' ὁ Κωνσταντῖνος μπαίνει!
Ἄχ, τί χλωμός, τί σκυθρωπός· βασιλικὰ ντυμένος,
Μὰ μὲ φτωχὴ καὶ ταπεινὴ χλαμύδα σκεπασμένος!
Ἐντύθη ἔτσι ταπεινὰ γιατ' εἶναι μαύρη ὥρα
Καὶ ἦλθε νὰ προσευχηθῇ γιὰ τὴν πατρίδα τώρα.
Ἕνα μονάχα στολισμὸ δὲ βγάζει — τὸ σπαθί του·
Μαζὶ μ' αὐτὸ γεννήθηκε καὶ θὰ χαθῇ μαζί του.
Στὰ πέδιλά του φαίνονται ἀπάνω κεντημένοι
Οἱ δυὸ δικέφαλοι ἀϊτοὶ μὲ φτέρυγ' ἀνοιγμένη·
Ἐκεῖνοι ποὺ σημαία τους τὴν ἔχουν τώρα ἄλλοι,
Μὰ πάλι στὴν πατρίδα τους θενὰ γυρίσουν, πάλι!

Ὡραῖος εἰς τὴν θλῖψι του, μὲ μάτι θολωμένο
Καὶ δίχως στέμμα —ἀκάνθινο σ' ὀλίγο θενὰ βάλῃ—
Εἰς τ' Ἅγιο Βῆμα προχωρεῖ μὲ μέτωπο σκυμμένο,
Καὶ δὲν ἀκούεται φωνὴ σὲ τόσο πλῆθος ἄλλη,
Παρὰ μονάχα ἡ φωνὴ τοῦ λειτουργοῦ· κ' Ἐκεῖνος
Θλιμμένη γέρνει κεφαλὴ μπροστὰ στὸ Σταυρωμένο,
Κι' ἀπ' τὄνα μέρος ὁ Χριστός, ἀπ' τ' ἄλλ' ὁ Κωνσταντῖνος
Σιωπηλοὶ κυττάζονται μὲ μάτι δακρυσμένο . . .

Ὡσὰν νὰ εἶναι ἀδελφοὶ τὸ πρόσωπό τους μοιάζει·
— Καὶ τὸ Θεὸ ἡ συμφορὰ μαζί μας ἀδελφώνει ! —
Ὁ Κωνσταντῖνος τὸ Χριστὸ ἀκίνητος κυττάζει,
Καὶ τὴ γυμνή του κεφαλὴ μπροστά του χαμηλώνει.
Τὰ χείλη του σαλεύουνε, μὰ δίχως νὰ μιλοῦνε....
Εἰς τὸ μεγάλο Μάρτυρα τί λέγει ὁ Κωνσταντῖνος ;
Γιὰ ποιὸν τὰ χείλη τὰ χλωμά, γιὰ ποιὸν παρακαλοῦνε ;...
Καὶ ποιὸς δὲν ξέρει τί ζητεῖ ἀπ' τὸ Χριστὸ ἐκεῖνος !

Σηκώνεται καὶ ταπεινὰ πρὸς τὸ λαὸ γυρίζει
Καὶ λέγει· «συχωρᾶτε με !» βαθυὰ συγκινημένος,
Καὶ ἀπὸ χίλια στόματα ἡ Ἐκκλησιὰ βουΐζει,
Κι' ὅλα τὰ χείλη κράζουνε μὲ μιᾶς· «συχωρεμένος !»

Ο ΓΕΡΟ ΚΑΠΕΤΑΝΟΣ

ΑΧΙΛΛΕΩΣ ΠΑΡΑΣΧΟΥ

Παιδιά ! γι' ἀκοῦστέ με κ' ἐμὲ τὸ Γέρο-Καπετάνο,
Ποὺ τὰ μαλλιά μου ἀσπρίσανε στὸν πόλεμο ἀπάνω·
Ἀπὸ τὰ χρόνια τοῦ Ἀλῆ τὸν Τοῦρκο ἐπολεμοῦσα,
Κ' εἶδαν πολλὰ τὰ μάτια μου ἐκεῖ ποῦ περπατοῦσα.
Στὸν πόλεμο γεννήθηκα ... μαθήτεψα παιδάκι
Στοῦ γέρο-Ζίδρου τὸ σκολειὸ καὶ τοῦ Καραϊσκάκη.—
Ἐπαραγέρασα, παιδιά, τὸ ἄπιστο λιοντάρι
Δὲν εἶν' ἐκεῖνο ποῦξερα, καὶ θέλει μακελάρη.
Γιὰ σηκωθῆτε μιὰν αὐγὴ μὲ τὰ σωστά σας ὅλοι,
Καὶ τὸ σταυρό σας κάμετε νὰ μποῦμε μέσ' στὴν Πόλι.

Παιδιά ! ἐχάθηκ' ἡ Τουρκιά, δὲν εἶναι Γενιτσάροι·
 'Εκείνους τοὺς σκοτώσαμε. . . τοὺς πῆρε τὸ φεγγάρι.
"Α, δὲν ἐπρόφθασε νὰ ἰδῇ καὶ τὸ δικό σας μάτι
 Τοῦ Τούρκου ὅταν ἄφριζε καὶ χόρευε τὸ ἄτι !
Χιλιμιντροῦσε μοναχὰ κ' οἱ Φράγκοι ξεψυχοῦσαν,
 Καὶ μόνο τὰ κλεφτόπουλα τὸ δρόμο του ἐκρατοῦσαν.
Τὴ χώρα μας μοιράζαμε μ' αὐτοὺς μὲ τὸ μαχαῖρι,
 'Εμεῖς ἀπάνω στὰ ψηλά, κι' αὐτοὶ στὰ κάτω μέρη. . .
'Εχάθηκαν οἱ Τσάμιδες κ' οἱ 'Αρβανίταις ὅλοι,
 Κι' ἀκόμα δύστυχα παιδιά, δὲν μπήκατε στὴν Πόλι !

"Αχ ! πάλι τὰ θυμήθηκα τὰ περασμένα χρόνια,
 Τὶς μάχες, τὰ λημέρια μας, τῆς Λιάκουρας τὰ χιόνια . . .
Παιδιὰ ὡσὰν τὰ ἔλατα, στὸν πόλεμο θρεμμένα,
 Μὲ μάτι μαῦρο σὰ φωτιά, μὲ στήθια δασωμένα,
Μ' ἕνα σταυρὸ στὸ χέρι τους καὶ μιὰ καλή μαχαίρα,
 'Επελεκοῦσαν τῆς Τουρκιᾶς τοὺς λύκους νύχτα μέρα.
Κάθε ἡμέρα πόλεμος, κάθε νυχτιὰ τουφέκι·
 'Απόσταινε τὸ χέρι μας ἀπ' τὸ πολὺ πελέκι . . .
'Εκεῖνοι τώρα πέθαναν. . . . ἐκοιμηθῆκαν ὅλοι·
 "Αχ, ἂν ξυπνοῦσαν, μπαίναμε γιὰ μιὰ στιγμὴ στὴν Πόλι !

Ξύπνα, καϋμένη λεβεντιά· στοιχειώσου, Κώστα Πάλα·
 Θανάση Διάκο, πρόβαλε· ῥοβόλα, Μπουκουβάλα·
Ξύπνα, μικρὸ Χορμόπουλο· πετάξου, γέρο-Νάσο,
 'Ανδροῦτσο, ζῶσου τ' ἄρματα, καβάλλα Καρατάσο !
Πάλι τουφέκι ἄνοιξε . . . ἐβγᾶτ' ἀπ' τὰ κλαδιά σας,
 Καὶ στῶν σπαθιῶν σας βάλετε τὸ ἴσκιο τὰ παιδιά σας.
'Αφήσετε τὴ μαύρη γῆ, τὴ λαγκαδιά, τὸ βράχο,
 Κ' ἐλᾶτε, μὴν ἀφήνετε τὸ Δῆμο σας μονάχο !
Ξύπνησε στράτευμα νεκρό, ἀναστηθῆτε ὅλοι,
 'Ο γέρο-Δῆμό σας μὲ σᾶς θὰ μπῇ μέσα στὴν Πόλι !

Τὴν Πόλι!... Τὴν Ἁγιὰ Σοφιά!.. Γιατί, γιατί, παιδιά μου,
Μὲ τ' ὄνομά της μοναχὰ φτερώνετ' ἡ καρδιά μου;
Τὸν Ἅγιο Τάφο προσκυνῶ ἀπὸ μακρυὰ μὲ πόνο,
Μὰ Ἅγιο Τάφο μου ἐγὼ τὴν Πόλι ἔχω μόνο!
Πρῶτα στὴν Πόλι, κ' ὕστερα στὸν Ἅγιο Τάφο πᾶτε·
Παιδιά, ἀνίσως δὲν τὴν δῶ, νὰ μοῦ τὴν χαιρετᾶτε!
Ἕνα κερὶ ἀνάψετε ἀκόμη καὶ γιὰ μένα
Εἰς τὴν Ἁγία Τράπεζα, παιδιὰ εὐτυχισμένα,
Κι' ἂς κράξῃ ἕνας ἀπὸ σᾶς, ὅταν θὰ μπῆτε ὅλοι:
«Ὁ γέρο-Δῆμος μοναχὰ δὲν μπῆκε μέσ' στὴν Πόλι!»

ΤΟ ΟΡΑΜΑ ΤΟΥ ΔΙΑΚΟΥ

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΒΑΛΑΩΡΙΤΟΥ

(ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ)

...Καὶ ἰδοὺ τοῦ κάστηκε μὲ μιᾶς ὅτ' εἶδε τὴν κουφάλα
Τοῦ δέντρου ν' ἀναδεύεται. Τοῦ ῥουπακιοῦ τὰ φύλλα
νὰ πέσουν ὅλα καταγῆς, νὰ μεταμορφωθοῦνε
νὰ γένουν σάρκες ζωντανές, καὶ τἄψυχο τὸ ξύλο
νὰ λάβῃ ἀνθρώπινη μορφή. Ἡ φλοῦδα μοναχή της
χωρίζει, ξεδιπλώνεται, καὶ τότε μὲ τὸ χέρι,
τὸ σιωπηλὸ τὸ φάντασμα, ποὺ στέκει ἐπάνωθέ του,
τὴ σήκωσε, τὴν ἔρριξε στὴν πλάτη του σὰ ῥάσο,
κ' ἔμεινε ἐμπρός του ἀκίνητο... Τριγύρω στὸ λαιμό του
χαράκι κόκκινο βαθύ, σὰ νἄθελε περάσῃ
ἐκεῖθε ἡ κόψι τοῦ σπαθιοῦ...

— Χριστὸς ἀνέστη, Διάκε!

—Παπᾶ, τί θέλεις ἀπὸ μέ;.. Ποῦθ' ἔρχεσαι;.. ποιὸς εἶσαι;

—Ποιὸς εἶμαι, Διάκε;.. καὶ ρωτᾶς;.. κύτταξε ὁ Ἠσαΐας.
Ἔλα μαζί μου γρήγορα, μὴ μᾶς προλάβ' ἡ μέρα.

—Δεσπότη μου, μ' ἐδέσανε... Τὰ σίδερά μου κόψε.
—Θανάση, μὴν εἶσ' ἄπιστος... Δὲ σὲ κρατεῖ κανένας.

Ἀνέβηκαν μεισουρανίς. Πετοῦν... Πετοῦν ἀκόμα...
Ἀφίνουν πίσω τους βουνὰ καὶ πέλαγα κι' ἀστέρια.
Τρυγόνια διαβατάρικα, ποὺ πήγαιναν στὴ Δύσι,
τοὺς ἀπαντοῦν στὰ σύγνεφα καὶ τοὺς καλημερίζουν.
Ὁ Διάκος τὰ χαιρέτισε, ταὐλόγησε ὁ Δεσπότης
καὶ τὰ ρωτᾶ, ποῦ θὰ σταθοῦν νὰ ξεκαλοκαιρέψουν
κ' ἐκεῖν' ἀπηλογήθηκαν: «Στὰ Σάλωνα, στὴν Κιόνα,
στὴ Λιάκουρα τὴ δροσερή, στῆς Γκούρας τ' ἀκροβούνια».

—«Ἀλλάξετε τὸ δρόμο σας, πουλιά μου εὐλογημένα,
σύρετε ἀλλοῦ νὰ ζήσετε καὶ νὰ ζευγαρωθῆτε.
Ἐκεῖ ἐθολῶσαν τὰ νερά, εἶναι φωτιὰ τἀγέρι,
καὶ δὲ θαὔρῆτε γιὰ φωλιὰ οὔτε κλωνὶ χορτάρι».—

Οἱ δυὸ ψυχὲς πάντα πετοῦν... Πετοῦν ὀλίγο ἀκόμα
καὶ φτάνουν σ' ἕνα ψήλωμα...

— Θανάση, στάσου τώρα,
κι' ὁλόγυρά σου κύτταξε.

— Δεσπότη!... Ποιὰ εἶν' ἐκείνη
ἡ χώρα, ποῦ μαυρολογᾶ, χτισμένη σ' ἑφτὰ ράχες;...
Μοῦ φαίνεται ἄγρια θάλασσα, καὶ τὸ ροχάλισμά της
τἀκούω ποῦ φτάνει ὡς ἐδῶ...

— Προσκύνησε τὸ Θρόνο
τοῦ πρώτου μας τοῦ Βασιλιᾶ, τὸ μνῆμα τοῦ στερνοῦ μας...
Πῶς τρέμεις, Διάκε; Γιατί κλαῖς!.. Θανάση!.. εἶναι δική μας.

— Ἐλεημοσύνη. . .Ἕνα σπαθί. . . Πρὶν φέξῃ τήνε παίρνω. . .

— Διάκε, δὲν ἦρθ' ἡ ὥρα μας. Θὰ βαφτιστοῦμε πρῶτα
στὸ αἷμα, στὰ παθήματα, καὶ κοφτερὰ στουρνάρια
στὸ μετερίζι τοῦ βουνοῦ τὸ γόνα μας θὰ τρίψουν.
Θὰ πιοῦμε τὸν ἱδρῶτά μας. Θὰ μείνῃ μαύρη χήρα
ἡ γῆ μας ἡ ταλαίπωρη καὶ τὰ κοιλόρφανά της
θὰ μάθουν νὰ χορταίνουνε λαθύρια, βρακανίδες,
καὶ τοῦ νεροῦ τὰ κάρδαμα, παρὰ νὰ τὰ σαρκώνῃ
τοῦ ξένου τὸ ἄτιμο ψωμί, πὤχει προζύμι πάντα
φαρμάκια, καταφρόνεσες, περίγελα καὶ δάκρυ.
Τότε θἄρθῃ περήφανο τὸ γένος νὰ χτυπήσῃ
τὴ θύρα τῆς Ἁγιᾶς Σοφιᾶς μὲ τοῦ σπαθιοῦ τὴ φούχτα,
τὰ σιδερένια μάνταλα, στὴν προσταγὴ θὰ πέσουν,
κ' ἐκεῖ ποὺ τώρ' ἀνάσκελα, μ' ὀλόρθα δαγκανάρια
μὲ τὸ λαρύγγι διάπλατο, θρασομανάει καὶ χάσκει
τὸ μισοφέγγαρο χρυσό, σὰν νἄθελε μὲ πεῖσμα
ἀφοῦ μᾶς ἔφαγε τὴ γῆ, νὰ πιῇ τὸν οὐρανό μας,
ὁ Σταυρωμένος θὰ στηθῇ. . . Μὴν κλαῖς. . . εἶναι δική μας.

—Κ' ἐμεῖς, πατέρα μου, οἱ φτωχοί, θἄμεθα πεθαμένοι ; . . .

— Θὰ νὰ χτιστῇ μὲ κόκκαλα τὸ μακρυνὸ γεφύρι.
Μὴν εἶσαι, Διάκε, ἀχόρταγος. Κύτταξ' ἐκεῖ ποιὸς ἄλλος
μὲ τὸ κορμὶ τὰ θέμελα θὰ νὰ στοιχειώσῃ τώρα.
Θανάση μου ! Γονάτισε . . . κρεμοῦν τὸν Πατριάρχη !
Ἐγονατίσανε βουβοί. Κ' εὐθὺς στὴν ἔρμη χώρα
ἔβρεξε φῶς ἀπὸ ψηλὰ καὶ τήνε πλημμυρίζει.
Καὶ κόσμον εἴδανε πολύν, σιμὰ στὸ περιγιάλι
νὰ μερμηγκιάζῃ ἀνήσυχος καὶ μέσ' ἀπὤνα ξύλο,
ὁποὺ εἶχε ἀράξῃ βιαστικά, τὸ Γέρο νὰ προβάλῃ
μὲ τ' ἀπανωκαλύμμαυκο, μὲ τὸ ῥαβδὶ στὸ χέρι.
Τὰ βάσανά του, οἱ ἀγρυπνιές, τὰ χρόνια του οἱ νηστεῖες,

τὸ φοβερὸ τὸ μυστικό, ποὺ ἐκράτει κλειδωμένο
βαθειὰ στὰ φυλλοκάρδια του, τὸν εἴχανε συντρίψη
κ' εἶναι τὸ πάτημά του ἀργό. Φονιάδες λυσσασμένοι
τὸν ἔσπρωχναν νὰ περπατῇ καὶ τὰ γεράματά του
περιγελούσανε σκληρά.—«Τὴ λαγουδιά σου χτύπα . . .
Ἐμπρός . . . κ' οἱ λύκοι, πιστικέ, θὰ φᾶν τὰ πρόβατα σου».
Τὸν ἔσειραν σὲ μιὰ ἄδειά . . . Πέφτει στὴ γῆ . . . Σταυρώνει
τὰ χέρια νὰ τὸν κόψουνε . . «Ἐμπρός ! . . ἐμπρός ! . . Δεσπότη,
δὲν ἔχεις σβέρκο γιὰ σπαθί . . . Ἀκέριος θὰ πεθάνῃς».
Μουγκρίζει ὁ ἀνεμοστρόβιλος. Σφιχτὰ τὸν ἀγκαλιάζουν
καὶ τόνε διώχνουν παρεμπρός : «Μόχτα . . Δεσπότη . . μόχτα . .
Καὶ στὸ πατριαρχεῖο σου θαὖρῃς νὰ ξαποστάσῃς».
Κι' ἀνεμοδέρνει τἄλαφρό, τὸ μαραμμένο φύλλο.
Ἀφοῦ τὸν ἔφεραν ἐκεῖ κι' ἀφοῦ τὸν παραδῶκαν,
ἐβουβαθήκανε μὲ μιᾶς. Ἕνας στὸν ἄλλο ἐπάνω
λαχομανοῦν, ἀφρίζουνε . . . Στὴ μεσινὴ τὴ θύρα
σὲ λίγο τρίζει τὸ σχοινί . . . Ἀλαλαγμός, κατάρες . . .
Σπαράζει τἄγιο λείψανο . . . Τἀχόρταγα τὰ ὄρνια
ὁλόγυρά του σφίγγονται . . . Τοῦ ξέσχιζαν τὰ ράσα . . .
Ξεγύμνωσαν τὰ στήθια του κι' ἐφάνηκε στὸν ἥλιο
ἀπόκρυφη λαβωματιά . . . Πλευρώνουν τὴν κρεμάλα
γρηὲς ἀρκουδογύφτισσες καὶ μὲ τὰ δοκανίκια
τοῦ δέρνουνε τὸ πρόσωπο . . . Πλακῶσαν κ' οἱ Ἑβραῖοι
καὶ ξεκρεμάσαν τὸ νεκρό . . . Ἁρπάζουν τὴν τριχιά του,
δαιμονισμένοι τρέχουνε . . . Ὀπίσωθε ἀλυχτοῦσαν
χιλιάδες σκύλοι νηστικοί . . . Ἐφτάσαν στἀκρογιάλι . . .
Στοῦ Πατριάρχη τὸ λαιμὸ δένουν σφιχτὰ μιὰ πέτρα
καὶ μ' ἕνα ρυάσιμο βραχνό, ποὺ τἄκουσαν οἱ τάφοι
καὶ τὰ παιδιὰ μέσ' στὴν κοιλιά, στὰ χέρια τόνε παίρνουν
καὶ τὸν πετοῦν στὴν θάλασσα . . . Νυχτώνει . . . ὁ πεθαμένος
προβαίνει στὴν ἀστροφεγγιά . . . Σιωπηλὰ τἀγέρι
φυσᾷ μὲς στἄσπρα του μαλλιά . . . Τὸ λείψανο ἀρμενίζει . . .
Τἀκολουθοῦν τὰ κύματα . . . Ἡ νεκροσυνοδεία

σ' ἕνα καράβι σταματᾶ . . . Τοῦ μάρτυρα τὰ πόδια
χτυποῦν τὴν πρύμη μιὰ φορά . . . χτυποῦν πάλε τὴν πλώρη ...
Ἐτρίξανε οἱ ξυλοδεσιὲς . . . Ξυπνοῦν . . . τὸν ἀνεβάζουν . . .
Ἐμπρός του γονατίζουνε. Ὁ πρωτοσύγκελλός του
τόνε γνωρίζει . . . τοῦ φιλεῖ τὸ μέτωπο, τὰ χέρια . . .
Σηκώνουνε τὸ σίδερο . . . Μὲ τὰ πανιὰ ἁπλωμένα
σχίζει τὴν ἄβυσσο ὁ νεκρὸς στὸ ξυλοκρέββατό του . . .

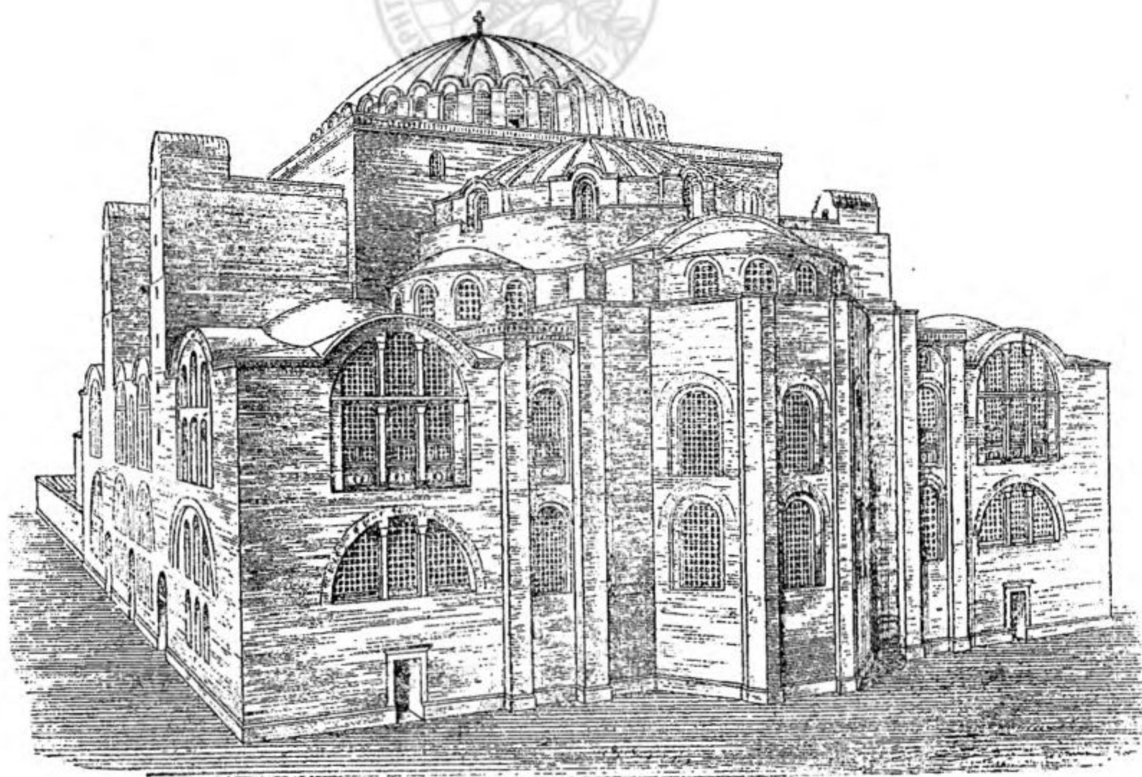
—Θανάση μου ἐνικήσαμε ! . . . τὸ ψυχομάχημά του
μεταλαβὴ κι' ἀντίδωρο . . .

—Πατέρα, δὲ θὰ νἄρθῃ
γιὰ μᾶς, ποὺ προοιμίζομε, Δευτέρα Παρουσία
σ' αὐτὴν τὴν ἀκροπελαγιά ; . . . Αὐτὸ τὸ ἔρμο χῶμα
δὲ θὰ τὸ ἰδοῦν ἐλεύθερο μιὰ μέρα οἱ πεθαμένοι ;

—Πίστευε, Διάκε, στοῦ Θεοῦ τὴν παντοδυναμία,

—Δεσπότη μου !... Πνεματικέ !... Στοῦ δέντρου τὴν κουφάλα
πρὶν ξημερώσῃ νὰ μὲ πᾶς . . . Καὶ μὴ μὲ παραιτήσῃς . . .
—Θὰ σοὔναι πάντα στὸ πλευρὸ μ' ἐμὲ κι' ὁ Πατριάρχης.

Ἁπλώνουν πάλε τὰ φτερά. Συχνά, συχνὰ ὁ Θανάσης
πετῶντας ἔστρεφε νὰ ἰδῇ στὴ νεκρωμένη χώρα
τὸ θόλο τῆς Ἁγιᾶς Σοφιᾶς, ὅπου φεγγοβολοῦσε
στὸ πρῶτο γλυκοχάραμα, ὅσο ποὺ λίγο λίγο
τὸν ἔχασε ἀπ' τὰ μάτια του . . . Ἐλάλησε τὤρνίθι
καὶ τὤνειρό του ἐσβύστηκε . . .

'Αναπαράστασις τοῦ σχεδίου τῆς 'Αγίας Σοφίας ἐπὶ 'Ιουστινιανοῦ.

ΤΟ ΣΧΕΔΙΟΝ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΣΟΦΙΑΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΒΙΖΥΗΝΟΥ

'Μέρα καὶ νύχτα μελετᾷ
ὁ βασιλὲς στὴν Πόλι
νὰ κτίσῃ τὴν 'Αγιά-Σοφιά.
Σ' ὅλο τὸν κόσμον ἐρωτᾷ,
καὶ σχέδια φέρνουν ὅλοι,
κτιστὰ ἢ μόνο ζωγραφιά.

'Ο 'Αρχικτίστης ὁδηγᾷ
κι' ὁ ὑπουργὸς προτείνει
ἐμπρὸς σὲ θρόνον ἀψηλό.
'Ο βασιλές, αὐτὸς σιγᾷ,
αὐτὸς μόνο δὲν κρίνει
κανένα ἄξιο καὶ καλό.

— Εἶναι ἡ Δύναμι ὁ Θεὸς
κ' ἡ Εὐμορφιὰ μονάχη,
π' ἀντανακλᾶται σ' ὁλουνούς.
Γι' αὐτὸ τοῦ πρέπει κι' ὁ ναὸς
δύναμι, κάλλος νἄχῃ,
νἆν' ὅμοιος μὲ τοὺς οὐρανούς.

Ὅλ' οἱ μαστόροι σκυθρωποί,
καὶ ὅλ' οἱ μεγιστᾶνοι
τὸν προσκυνοῦν γονατιστά.
Κανεὶς δὲν ξεύρει τί νὰ 'πῇ,
κανένας πῶς νὰ κάνῃ
τὴν ἐκκλησιὰ ποὺ τοὺς ζητᾷ.

Κι' ὁλονυχτῆς 'σκυμμένοι ἐκεῖ,
    τὸ σχέδιο ποὺ προστάζει,
καθεὶς νὰ κάμῃ προσπαθεῖ.
'Ξημέρωσεν ἡ Κυριακή,
    κανένας δὲν ἀδειάζει
νὰ 'πάγῃ νὰ λειτουργηθῇ

'Εκεῖ στὴν πρωϊνὴ δροσιὰ
    θωροῦν ἕνα τρικέρι,
κι' ἀκοῦν γεροντικὴ λαλιά :
'Απόλυσεν ἡ ἐκκλησιά,
    κι' ὁ Πατριάρχης φέρει
τ' ἀντίδωρο στὸν βασιλιᾶ.

Σκύβ' ἀπ' τὸν θρόνο καὶ φιλᾷ
    τὸ χέρι ποῦ τοῦ δίδει
τὸ "Υψωμα καὶ τὴν εὐχή.
Μὰ 'κεῖ, δὲν ἔπιασε καλά,
    τοῦ πέφτει ἕνα ψιχίδι
Σὲ λεοντόδερμα παχύ.

Τὸ σκῆπτρο ἀφῆκε στὴ στιγμή,
    τὸν θρόνον ἔχει ἀφήσῃ
καὶ νὰ τὸ εὕρῃ προσπαθεῖ,
μὴ μείνῃ κατὰ γῆς καὶ μὴ
    κανένας τὸ πατήσῃ
κι' ἀπὸ τὸ κρῖμα κολασθῇ.

Μὰ 'κεῖ, ποὺ μ' ὄψι θλιβερὴ
    γιὰ νὰ τὸ εὕρῃ ἀκόμα
ἐμπρὸς στὸν θρόνο του ζητᾷ,
νὰ καὶ μιὰ μέλισσα θωρεῖ,
    τ' ἀντίδωρο στὸ στόμα,
κι' ἀπ' τὸ παράθυρο πετᾷ.

Βγάλλει παντοῦ διαλαλητὴ
 στὴν 'ξακουστὴ τὴν Πόλι,
καὶ τάζει ἕνα πουγγὶ βαθύ·
Ὅποιος μελίσσια κι' ἂν κρατῇ,
 νὰ τὰ τρυγήσετε ὅλοι,
τ' ἀντιδωρό μου νὰ βρεθῇ!—

Τρυγοῦν οἱ ἄνθρωποι γοργά,
 κανένας δὲν κερδαίνει
ἄλλο ἀπὸ μέλι καὶ κερί.
Κι' ὁ Πρωτομάστορης τρυγᾷ,
 κ' ἐξαφνισμένος μένει
ἐμπρὸς στὸ θαῦμα ποῦ θωρεῖ!

Σ' ἕνα κοφίνι διαλεχτό,
 στὸ πιὸ καλὸ κυψέλι,
Λάμπει κι' ἀστράφτει κάτι τί,
Ξανθὸ κερὶ δὲν εἶν' αὐτό,
 γλυκὸ δὲν εἶναι μέλι,
εἶν' ἐκκλησιὰ πελεκητή!

Οἱ τροῦλοι λὲς κ' εἶν' οὐρανοί,
 πυκνὰ οἱ στύλοι δάση,
καὶ Οἰκουμένη ἡ πατωσιά.
Ποτὲ χριστιανικὴ φωνὴ
 Θεὸ δὲν θὰ δοξάσῃ
σὲ πιὸ καλήτερη ἐκκλησιά!

Μὲ τὴν ματιά του προχωρεῖ
 μέσ' στ' Ἅγιο Βῆμα μνήσκει,
ποὺ τὸ φωτίζει μ' ἀντηλιά·
στὴν Ἅγια τράπεζα θωρεῖ,
 στὸν 'Αστερίσκο βρίσκει
τ' ἀντίδωρο τοῦ βασιλιᾶ!

Στὸν θρόνο 'μπρὸς μὲ συστολὴ
βαθειὰ μετάνοια κάνει,
δείχνει τὸ σχέδιο τοῦ ναοῦ :
— Εἴμεθα ὅλ' ἁμαρτωλοί,
κανένας μας δὲν φθάνει
τὸ μεγαλεῖο τοῦ Θεοῦ.

Γιὰ τ' ἁγιασμένο Του ψωμὶ
τὸ καθαρὸ μελίσσι
διὲς τί κερήθρα συγκροτεῖ !
Γιὰ τοῦ Ὑψίστου τὴν τιμὴ
ὁ βασιλὲς ἂς κτίσῃ
Μιὰν ἐκκλησία σὰν αὐτή.—

Στὸν Πλάστη στρέφει ὁ βασιλές,
— εὐχαριστῶ σε κράζει,
μεγαλοδύναμη Εὐμορφιά !
Φιλᾷ τὸ σχέδιο τρεῖς βολές,
καὶ σὰν αὐτὸ προστάζει
νὰ κτίσουν τὴν Ἁγιὰ-Σοφιά.

ΤΑ ΨΑΡΙΑ ΤΗΣ ΖΩΟΔΟΧΟΥ ΠΗΓΗΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΒΙΖΥΗΝΟΥ

Σαράντα 'μέρες πολεμᾷ ὁ Μωχαμὲτ νὰ πάρῃ
τὴν Πόλι τὴν μεγάλη.
Σαράντα 'μέρες ἔκαμεν ὁ 'γούμενος τὸ 'ψάρι
στὰ χείλη του νὰ βάλῃ.

'Απ' τὲς σαράντα κ' ὕστερα, 'πεθύμησε νὰ φάγῃ
τηγανισμένο 'ψάρι.

—Ἂν μᾶς φυλάγ' ἡ Παναγιά, καθὼς μᾶσε φυλάγει,
τὴν Πόλι ποιὸς θὰ πάρῃ ;—

Ῥίχτει τὰ δίχτυα στὸν γιαλό, τρία 'ψαράκια πιάνει,
— Θεὸς νὰ τὰ 'βλογήσῃ ! —
Τὸ λάδι βάλλει στὴ φωτιὰ μέσ' στ' ἀργυρὸ τηγάνι,
γιὰ νὰ τὰ τηγανίσῃ.

Τὰ τηγανίζει ἀπὸ τὴν μιά, καὶ πᾷ νὰ τὰ γυρίσῃ
κι' ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος.
Ὁ παραγυιός του βιαστικὰ πετᾷ νὰ τοῦ 'μιλήσῃ,
καὶ τἄχασεν ὁ γέρος !

— Μὴν τηγανίζῃς, γέροντα, καὶ μόσχισε τὸ 'ψάρι
στὴν Πόλι τὴν μεγάλη !
Τὴν Πόλι τὴν ἐξακουστὴ οἱ Τοῦρκοι ἔχουν πάρῃ,
μᾶς κόβουν τὸ κεφάλι !

—Στὴν Πόλι Τούρκου δὲν πατοῦν κι' 'Αγαρηνοῦ ποδάρια !
Μὲ φαίνεται σὰν ψέμα !
Μ' ἂν εἶν' ἀλήθεια τὸ κακό, νὰ σηκωθοῦν τὰ 'ψάρια
νὰ πέσουν μέσ' στὸ ρέμα !—

Ἀκόμα ὁ λόγος 'βάσταγε, τὰ 'ψάρια ἀπ' τὸ τηγάνι,
τὴν μιὰ μεριὰ 'ψημένα,
'πηδήξανε κ' ἐπέσανε στῆς λίμνης τὴν λεκάνη,
γερά, ζωντανεμένα.

Ἀκόμα ὡς τώρα πλέουνε, κόκκιν' ἀπὸ τὸ μέρος,
ὅπου τὰ εἶχε ψήσῃ.
Φυλάγουν τὸ Βυζάντιο, ν' ἀναστηθῇ κι' ὁ γέρος—
νὰ τ' ἀποτηγανίσῃ.

Ο ΤΕΛΕΥΤΑΙΟΣ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΣ

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΒΙΖΥΗΝΟΥ

—Τὸν εἶδες μὲ τὰ 'μάτια σου, γιαγιά, τὸν Βασιλέα,
ἢ μήπως καὶ σὲ 'φάνηκε, σὰν ὄνειρο, νὰ 'ποῦμε,
σὰν παραμῦθι τάχα ;
—Τὸν εἶδα μὲ τὰ 'μάτια μου, ὡσὰν καὶ σένα νέα.
πᾶ νὰ γενῶ 'κατὸ χρονῶ, κι' ἀκόμα τὸ θυμοῦμαι,
σὰν νἆταν χθὲς μονάχα.

Στὴν Πόλι, στὴν Χρυσόπορτα, στὸν πύργον ἀπὸ κάτου,
εἰν' ἕνα σπήλαιο πλατύ, 'στρωμένο σὰν παλάτι,
σὰν ἅγιο παρακκλῆσι.
Κανένας Τοῦρκος δὲν 'μπορεῖ νὰ κρατηθῇ κοντά του,
κανεὶς τῆς σιδερόπορτας ναὑρῇ τὸ μονοπάτι,
νὰ πᾷ νὰ τὸ μηνύσῃ.

Μόνο κανένας Χριστιανός, κανένας ποὺ τὸ 'ξέρει,
περν' ἀπ' αὐτοῦ κρυφὰ κρυφὰ καὶ τὸν σταυρό του κάνει
μὲ φόβο καὶ μ' ἐλπίδα.
Ἔτσι κ' ἐγώ, βαστούμενη στὸ πατρικό μου χέρι,
ἐπῆγα καὶ 'προσκύνησα. Καὶ ἐδ' αὐτοῦ μ' ἐφάνη —
Ὄχι μ' ἐφάνη ! Εἶδα :

Μέσ' στὸ σκοτάδι τὸ βαθὺ ἕν' ἄστρο, σὰν λυχνάρι.
σὰν μία φλόγα μυστική, ἀπ' τὸν Θεὸ ἀναμμένη,
γαλάζια λάμψι χύνει
καὶ φέγγει τὴν λευκόχλωμη τοῦ Βασιλέως χάρι,
ποὺ μὲ κλεισμένα βλέφαρα ἐξαπλωμένος μένει
στὴν ἀργυρῆ του κλίνη.

—'Απέθανε γιαγιά ;—Ποτέ, παιδάκι μου ! Κοιμᾶται !
Στὰ στήθη του ὁ Σταυραετός, στὰ πόδια του προβάλλει
διχέφαλο Ξαφτέρι·

ἐπάν' ἀπ' τὸ κεφάλι του, ἡ ἀσπίδα παραστέκει·
κ' ἐκεῖ ποὺ τὸ χρυσόπλεκτο, τὸ ψηφωτὸ ζωνάρι
τὴν μέση του κατέχει,
σὰν ἀστραπὴ 'π' ἀπέμεινε χωρὶς ἀστροπελέκι,
ζερβιά, ὡς κάτου κρέμεται τ'ἀστραφτερὸ θηκάρι—
μέσα σπαθὶ δὲν ἔχει !

—Γιατί, γιαγιά ; Ποῦ εἶναι το ;— Βαμμένο μέσ' στὸ αἷμα,
ἀκόμα ὡς τώρα 'βρίσκεται σ' ἑνὸς ἀγγέλου χέρι,
στὸν οὐρανὸν ἐπάνου. . . .
Ἤτανε τότε ποὺ ἡ Τουρκιὰ τὴν Πόλιν ἐπολέμα.
Μέσα μιὰ φούχτα ἐλεύθεροι, ἀπ' ἔξω μύριο ἀσκέρι
οἱ σκλάβοι τοῦ Σουλτάνου.

Κι' ὁ Μωχαμὲτ ὁ ἴδιος του πὰ στ' ἄγριό του ἄτι
—Δός μου τῆς Πόλης τὰ κλειδιά ! τοῦ Κωνσταντίνου κράζει,
καὶ τὸ σπαθί σου δός μου !
—Ἔλα καὶ πάρ' τα! λέγει αὐτὸς τοῦ Τούρκου του μουχτάτη,
ἐγὼ δὲν δίνω τίποτε ! Τίποτ' ἐνόσῳ βράζει
μιὰ στάλα γαῖμα ἐντός μου !—

Κ' ἐπρόβαλαν τὰ λάβαρα, κι' ἀρχίνησεν ἡ μάχη !
Σαράντα 'μέρες πολεμοῦν, σαράντα 'μερονύχτια
χτυπιοῦνται καὶ χτυποῦνε,
οἱ Τοῦρκοι σὰν τὰ κύματα κ' οἱ χριστιανοὶ σὰν βράχοι,
κι' οὔτε τῶν Φράγκων προδοσιές, οὔτε τῶν φλάρων δίχτυα
τὸν Βασιλέα σειοῦνε.

'Απ' τὲς σαράντα κ' ὕστερα Θεὸς τὸν παραγγέλλει :
— Γιὰ τοῦ λαοῦ τὰ κρίματα εἶναι γραφτὸ νὰ γίνῃ,
προσκύνα τὸν Σουλτάνο !—

Μ' αὐτός, τὸ χέρι στὸ σπαθί, πεισμώνεται δὲν θέλει :
— Πρὶν 'μπρὸς σὲ Τοῦρκο τύραννο τὸ γόνατό μου κλίνῃ
'πὲς κάλλιο ν' ἀποθάνω !

Ἔξω ἀπ' τὸ κάστρο χύνεται μὲ σπάθα γυμνωμένη,
καὶ σφάζει Τούρκων 'κατοστὲς κι' 'Αγαρηνῶν χιλιάδες
ἐκεῖνος κι' ὁ στρατός του.
Μὰ ἦτ' ὀλίγος ὁ στρατός, κ' οἱ πρῶτοι λαβωμένοι.
Ἔπεσαν τ' ἀρχοντόπουλα· ἔφυγαν οἱ Ῥηγάδες,
κι' ἀπέμεινεν ἀτός του.

Ὅσο τὸν ζώνουν τὰ σκυλιά, τόσο χτυπᾷ καὶ σφάζει,
σὰν πληγωμένος λέοντας, σὰν τίγρι τῆς ἐρήμου,
ποὺ τὰ παιδιά της σκώσουν.
Μὰ 'κεῖ τοῦ πέφτει τ' ἄλογο ! Καὶ πέφτει αὐτὸς καὶ κράζει :
—Δὲν βρίσκετ' ἕνας Χριστιανὸς νὰ πάρ' τὴν κεφαλή μου,
πρὶν πᾶν καὶ μὲ σκλαβώσουν ;

Μιὰ τρίχα, καὶ τὸν 'σκότωνεν 'Αράπικη λεπίδα !
Μὰ δὲν τὸ ἤθελ' ὁ Θεός. Δὲν ἤθελε ν' ἀφήσῃ
τῶν Χριστιανῶν τὸ Γένος
αἰώνια δίχως βασιλιὰ κ' ἐλευθεριᾶς ἐλπίδα.
Γι' αὐτὸ προστάζ' ἕν' ἄγγελο νὰ πᾷ νὰ τὸν βοηθήσῃ,
σὰν ἦταν κυκλωμένος.

Κι' αὐτὸς τὸν Μαῦρο λακπατᾷ, τὸν Βασιλὲ γλυτώνει·
τὸ κοφτερό του τὸ σπαθὶ τοῦ παίρν' ἀπὸ τὸ χέρι,
τοὺς Τούρκους διασκορπίζει.
Πὰ στὰ λευκά του τὰ φτερὰ τὸν Βασιλέα σκώνει,
μέσ' στὸ πλατὺ τὸ σπήλαιο, ποὺ σ' εἶπα, τόνε φέρει
κ' ἐκεῖ τόνε κοιμίζει.

—Καὶ τώρα πιὰ δὲν ἠμπορεῖ, γιαγιάκα, νὰ 'ξυπνήσῃ ;
—Ὤ, βέβαια ! Καιροὺς καιρούς, σηκώνει τὸ κεφάλι,
στὸν ὕπνο τὸν βαθύ του,

καὶ βλέπει ἂν ἦρθεν ἡ στιγμή, πὤχ' ὁ Θεὸς ὁρίση,
καὶ βλέπ' ἂν ἦρθ' ὁ ἄγγελος γιὰ νὰ τοῦ φέρη πάλι
τὸ κοφτερὸ σπαθί του.

—Καὶ θἄρθη, ναί, γιαγιάκα μου;—Θἄρθη παιδί μου, θἄρθη.
Καὶ ὅταν ἔρθη, τί χαρὰ στὴν γῆ, στὴν οἰκουμένη,
σ' ὅποιους θὰ ζοῦνε τότε!
Διπλό, τριπλὸ θὰ πάρουμεν αὐτὸ ποὺ μᾶς ἐπάρθη,
κ' ἡ Πόλι κ' ἡ 'Αγιὰ Σοφιὰ δική μας θένα γένη.
—Πότε, γιαγιά μου; Πότε;

—Ὅταν τρανέψης, γυιόκα μου, κι' ἁρματωθῆς καὶ κάμης
τὸν ὅρκο στὴν 'Ελευθεριά, σὺ κι' ὅλ' ἡ νεολαία,
νὰ σώσετε τὴ χώρα.—
Τότε θενἄρθη ὁ ἄγγελος κι' ἀγγελικαὶ δυνάμεις,
νὰ 'μβοῦνε, νὰ 'ξυπνήσουνε, νὰ 'ποῦν στὸν Βασιλέα
πὼς ἦλθε πιὰ ἡ ὥρα!

Κι' ὁ Βασιλὲς θὰ σηκωθῆ, τὴν σπάθα του θὰ δράξη,
καί στρατηγός σας θενὰ 'μβῆ στὸ πρῶτο του βασίλειο
τὸν Τοῦρκο νὰ χτυπήση.
Καὶ χτύπα, χτύπα θὰ τὸν πᾶ μακρὰ νὰ τὸν πετάξη,
πίσω στὴν Κόκκινη Μηλιά, καὶ πίσ' ἀπὸ τὸν ἥλιο,
ποὺ πιὰ νὰ μὴ γυρίση!

ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΘΕΟΔΟΣΙΑΣ

29 Μαΐου 1453

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΔΡΟΣΙΝΗ

Τὴ νύχτα τὴ μαγιάτικη
Ψυχομαχοῦσε ἡ Πόλι ...
Στὰ κάστρα οἱ ἄνδρες ὅλοι
Κάστρο ἔχουν τὴν καρδιά·

Καὶ μέσ' στὰ σπίτια ἀπόμειναν
Ξάγρυπνοι, λαφιασμένοι,
Γέροι κι' ἀρρωστημένοι,
Γυναῖκες καὶ παιδιά.

Στὴν ἐκκλησία ὁλόνυχτα
Τῆς Ἅγιας, ποὺ γιορτάζει,
Κλαίοντας καθένας τάζει,
Μὲ πίστι προσκυνᾷ·

Κι' ὅλα ἀπ' τοὺς κήπους ἔκοψαν
Τὰ ρόδα, ποὺ εἶχαν μείνῃ,
Καὶ τἄφεραν σ' ἐκείνη
Στολίδια της στερνά...

Ἡ λιτανεία ξεκίνησε
Μὲ τῆς αὐγῆς τὴν ὥρα...
Κανεὶς δὲν ξέρει ὥς τώρα
Ποὺ ἡ Πόλι ἔχει χαθῆ·

Ἡ λιτανεία ξεκίνησε
Καὶ στάθηκε στὴ θύρα·—
Γραμμένο τῷχε ἡ μοῖρα
Γιὰ πάντα νὰ σταθῇ.

Σπαθιὰ φονιάδων ἄστραψαν,
Κ' ἔπεσαν ἀπ' τὰ χέρια
Σβυσμένα τ' ἁγιοκέρια
Στὴ ματωμένη γῆ·

Τὰ ρόδα ροδοσύννεφα
Κρεμάστηκαν στὰ οὐράνια:
Μαρτυρικὰ στεφάνια
Στὴ φοβερὴ σφαγή.

ΟΡΘΡΟΥ ΒΑΘΕΟΣ

ΙΩΑΝΝΟΥ ΠΟΛΕΜΗ

«Τίς ἀποκυλίσῃ ἡμῖν τὸν λίθον ἐκ τῆς θύρας τοῦ μνημείου;»
(Μᾶρκος ΙΣΤ')

Στὸ μνῆμα σταματᾷ σκυμμένος ὁ Ἄγγελος,
ἐκεῖ, ποὺ σ' ἕνα νεκρικὸ καντῆλι
τῆς Δόξας τ' ἄστρο, πρὸς τὴ δύσι γέρνοντας,
μιὰ ἀχτίδα του εἶχε στείλῃ.

Κι' ἁπλώνοντας τὰ χέρια κρινοδάχτυλα
τὴ μαρμαρένια πλάκα ἀνασηκώνει:
—«Ξεμαρμαρώσου, Βασιλιᾶ, κ' ἐπέρασαν
«καιροὶ καὶ χρόνοι!

«Ξεμαρμαρώσου! τὸ σπαθί σου τὤφερα,
«τὸ ἀστόμωτο σπαθί, ποὺ σοῦ εἶχα πάρῃ
«τὴν ὥρα ποὺ αἱματόλουστο σὲ πάταγε
«Τούρκου ποδάρι!»

Ἔτσι εἶπ' ἐκεῖνος, καὶ μὲ μιᾶς ἀκούστηκε
βροντή, σὰν κεραυνοὶ ἑνωμένοι χίλιοι,
καὶ τὸ φτωχὸ καντῆλι ξάφνου ἀνάλαμψε
σὰν ἥλιος, σὰν τρεῖς ἥλιοι.

Καὶ ράγισεν ἡ πλάκα ἡ βαρειοσήκωτη,
τρικύμισεν ὁ ἀγέρας βροντωμένος,
κι' ὀρθάνοιξε τὰ μάτια του κ' ἐξύπνησεν
ὁ Κοιμισμένος.

Καὶ σέρνοντας τὸ σάβανο πορφύρα του
πρὸς τὴν Ἁγιὰ Σοφιὰ πηγαίνει, ἐκείνη
τὴ λειτουργιὰ ν' ἀκούσῃ τὴ στερνόψαλτη,
ποὺ ἀτέλειωτη εἶχε μείνῃ.

Η ΑΓΙΑ ΤΡΑΠΕΖΑ

ΙΩΑΝΝΟΥ Μ. ΔΑΜΒΕΡΓΗ

Στῆς Προποντίδος μιὰν ἀχτὴ
Μαύρη φουσκών' ἡ θάλασσα,
Τὰ κύματ' ἀγριεύουνε,
Ὅταν περνοῦνε Ἀγαρηνοί.

Στῆς Προποντίδος μιὰν ἀχτὴ
Παίζουν γλυκὰ τὰ κύματα,
Ἀνθόνερο ραντίζουνε,
Ὅταν περνοῦνε Χριστιανοί.

Ἐκεῖ 'ναι τῆς Ἁγιᾶς Σοφιᾶς
Ἡ Ἅγια Τράπεζα κρυμμένη,
Χρόνια καὶ χρόνια βουλιαγμένη,

Καὶ μέσ' στὰ φύκια τοῦ γιαλοῦ,
Ὅπως οἱ ἄλλοι ἐξωρισμένοι,
Τὸν λειτουργό της περιμένει.

ΠΑΛΙ ΔΙΚΑ ΜΑΣ!

ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΣΤΡΑΤΗΓΗ

Ξύπνησε, ὦ Ρήγα-Μάρτυρα τοῦ Γένους! Ἦρθε ἡ ὥρα!
Τὸ συναξάρι ἀλήθεψε! Πάλι δικά μας τώρα!

Ξύπνα, νὰ ἰδῆς τὸ Μαγικὸ Καράβι μας στὴν Πόλι!
Στὰ ξάρτια, στὰ κατάρτιά του καὶ σ' ὅλες τὶς κορφές,
Δές! λάμπουν οἱ σεμνοὶ χοροὶ τῶν Πολεμάρχων ὅλοι
Καὶ τῶν Ναυμάχων οἱ ἄπειρες, σπιθόβολες μορφές!

Ξύπνα! Μ' ἐσὲ τὸν Κόκκινο προσμένουν Καβαλλάρη,
Ποὖχαν στὰ μαῦρα χρόνια των κρυφὴ παρηγοριά,
Καὶ τὸν Προφήτη-Μάρτυρα μὲ τὸν Ὑδραῖον Ἄρη,
Γιὰ νὰ τελειώσουν τὴ στερνή, πανάγια Λειτουργιά!

Μαρμαρωμένε Βασιλιᾶ! Λευκέ μας Κωνσταντῖνε!
Ἡ νεκρανάστασι ἔγινε! Πάλι δικά μας εἶναι!

ΩΣ ΕΠΙΛΟΓΟΣ

['Εγράφη ὑπὸ τοῦ ἀντιπροέδρου τῆς Κυβερνήσεως κ. ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ ΡΕΠΟΥΛΗ καὶ ἐδημοσιεύθη εἰς τὴν «Ἑστίαν» καθ' ἣν ἡμέραν ὁ «Ἀβέρωφ» καὶ ἡ λοιπὴ μοῖρα τοῦ Ἑλληνικοῦ Στόλου ὁμοῦ με [illegible]μάχων διήρχοντο τὰ Δαρδανέλλια καὶ ἔπλεαν πρὸς τὴν Κωνσταντινο[illegible]

1453—1918

Πέντε σχεδὸν αἰῶνες εἰς μίαν ἡμέραν! Σβύνουν μπροστά της, καὶ μπροστά της ἀναζοῦν!

Εἶναι τὸ ἀντικρυσμά τους ἡ ἡμέρα αὐτή. Τὸ πρῶτον γλυκοχάραγμα ἀπέναντι τῆς φοβερᾶς ἐκείνης δύσεως. Αἱ πρῶται ἀπέναντι τῆς Πόλεως ἀκτῖνες τοῦ Ἑλληνικοῦ Σταυροῦ, ὁ ὁποῖος κατεκυλίσθη τότε εἰς συντρίμματα ἀπὸ τοὺς θόλους τῆς Ἁγιᾶ-Σοφιᾶς εἰς τὰ βάθη τοῦ Βοσπόρου, διὰ ν' ἀνατείλουν σήμερον ἀπὸ τὰ ἴδια βάθη αἱ ἀκτῖνές του.

*
* *

Τετρακόσια ἑξηνταπέντε χρόνια!

Ὄνειρα, πόθοι, μαρτύρια, παλμοί. Ἄπαυστοι παλμοί. Ἕνας ἀδιάκοπος κλυδωνισμὸς τῆς Ἑλληνικῆς ψυχῆς. Καταποντισμὸς εἰς σκότη καὶ ἐμφάνισις εἰς φῶς. Τώρα ἀνατολὴ ἐλπίδων. Τώρα συντριβὴ ἀπογοητεύσεων. Καὶ πάλιν θάρρος, καὶ πάλιν ἀγωνία.

Τετρακόσια ἑξηνταπέντε χρόνια!

Οἱ ἀποθνήσκοντες παραδίδουν τὴν ἀγωνίαν των εἰς τοὺς ἀπογόνους, μία μακρὰ καὶ ἀδιάκοπος σειρὰ κληρονομίας, γέφυρα ἀδιάσπαστος τῆς Ἑλληνικῆς ψυχῆς ἀπὸ τότε ἕως τώρα—καὶ ἕως πάντοτε—κλῖμαξ Ἰακὼβ στηριζομένη εἰς τὰ ἐρείπια τοῦ 1453 καὶ οὐδέποτε κλονιζομένη εἰς τὰ θεμέλιά της.

*
* *

Τρεισήμισυ αἰῶνες εἶχαν περάση ἕως τὴν περίλαμπρον ἐκρη-

ξιν τοῦ 21. Δέκα ἐτῶν ἀγῶνες ἐπακολουθοῦν. Λάμψεις καὶ τρόμος. Φῶς καὶ καπνοί. Κεραυνοὶ καὶ συντρίμματα. Ἐρήμωσις καὶ δόξα. Πεῖνα καὶ πανδαισία εἰς αἷμα ἐκδικήσεως. Καὶ ὁ Ἑλληνισμὸς καταπιάνεται εἰς μίαν γωνίαν ἐλευθέρας γῆς, καὶ ἀναγεννᾶται μία μικρὰ Ἑλλὰς — ἡ κεφαλὴ μόνον τῆς Ἑλλάδος ἔξω ἀπὸ τὰ κύματα.

Καὶ ἀναπνέει, καὶ παλαίει, καὶ ἐλπίζει...

*
* *

Ποτὲ δὲν ἦτον εὐμορφότερος ὁ ἥλιος τοῦ Βοσπόρου, ποτὲ τῆς Προποντίδος γελαστότερα τὰ κύματα, ποτὲ δὲν εἶχε ἀναγαλιάση ἡ θάλασσα ἐκείνη ὅπως σήμερα, καὶ τὰ βουνὰ ἐκεῖνα ποτὲ δὲν εἶχαν αἰσθανθῆ γλυκύτερον κυμάτων φίλημα. Ἀπὸ τότε. . .

*
* *

«Ἀβέρωφ» !

Ἀνοίγουν μπροστά σου τὰ Δαρδανέλλια, ἀγκαλιὰ τῆς Μεγάλης ἐκείνης Ἑλλάδος !

Φρικιάσεις αἰσθάνεται τῆς Προποντίδος ἡ θάλασσα εἰς τὸ πέρασμά σου. Εἶναι οἱ ἀνασασμοὶ τῆς ψυχῆς τοῦ μεγάλου ἐκείνου Ἑλληνισμοῦ ποῦ κλείνει μέσα της.

Τὰ κύματά της εἶναι τὸ γέλασμα καὶ τὸ χαρούμενον κλάϋμα τῆς ψυχῆς ἐκείνης. Ὁ φλοῖσβος της εἶναι τὸ λάλημά της.

Ρίχτε τὰ μάτια σας βαθειὰ εἰς τὰ μυστηριώδη βάθη της, εὐτυχισμένοι ναῦται, προσέξετε ν' ἀκούσετε ! Μία φωνὴ γλυκειὰ ἔρχεται ἀπὸ τὸν βυθόν της καὶ βγαίνει ἀπὸ τῶν κυμάτων της τὸ λάλημα :

— Εἶμαι ἐγὼ ἡ ἀρχαία καὶ ἀθάνατος τῆς Ἑλλάδος ψυχή.

*
* *

Κλεῖστε τὰ μάτια σας, εὐτυχισμένοι ναῦται, καὶ ἀφῆστε τὴν ψυχήν σας νὰ ταξιδεύσῃ εἰς τὸν ὠκεανὸν τῶν πέντε αἰώνων.

Εἶσθε οἱ Ἕλληνες τοῦ 1453 ! Τὸ αἷμα τους, τὸ γάλα τους, ἡ ψυχή τους !

Εἶσθε ἡ μετεμψύχωσις τῶν τελευταίων προμάχων τῆς Πόλεως!

Εἶσθε ἡ ἀπόδοσις τῆς τελευταίας λειτουργίας τῆς Ἁγια-Σοφιᾶς!

Εἶσθε ἡ ἐκδίκησις τοῦ Θεοῦ!

Καὶ εἶσθε ὁ προάγγελος τῆς δευτέρας Ἐθνικῆς παρουσίας!

*
* *

«Ἀβέρωφ»!

Εἶσαι ὁ πυρφόρος Ἄγγελος τῆς ἐκδικήσεως τοῦ 1912.

Καὶ εἶσαι σήμερον ὁ λευκοφόρος Ἄγγελος τοῦ τάφου τοῦ Χριστοῦ, ὁ κηρύξας εἰς τὰς μυροφόρους τὴν ἀνάστασιν.

Εἶσαι, ἀκόμη περισσότερον, ἡ ἀναστᾶσα ἐκ νεκρῶν ἐνσάρκωσις τῆς ἁγίας ἐκείνης ἰδέας ποὺ ἐτάφη εἰς τὰ ἐρείπια τῆς Πύλης τοῦ Ἁγίου Ρωμανοῦ.

Εἶσαι τὸ καράβι ποὺ ἐπαναφέρει τὰς ψυχὰς τῶν τότε πεσόντων.

Εἶσαι ἡ ἁγία κιβωτὸς τῆς Μεγάλης Ἐθνικῆς Διαθήκης!

Πετοῦν εἰς τὸ κατάστρωμά σου γύρω καὶ εἰς τὰ κατάρτια σου ἐπάνω αἱ ψυχαὶ ἐκεῖναι. Πετοῦν καὶ εὐλογοῦν καὶ ἀνακουφίζονται. Εἶναι οἱ πιλότοι σου, εἶναι οἱ Τρίτωνές σου, εἶναι αἱ ὁδηγοί σου νύμφαι τοῦ Ὠκεανοῦ.

Καὶ τὰ γύρω σκιρτῶντα δελφίνια ἐκείνων εἶναι αἱ ψυχαί!

*
* *

Κλεῖστε τὰ μάτια σας, εὐτυχισμένοι ναῦται, εἰς τὸ πέρασμα τοῦ Μαρμαρᾶ καὶ εἰς τὸ ἀντίκρυσμα τῆς Πόλεως, καὶ ἀνοίξετε τὰ μάτια τῆς ψυχῆς σας, τοῦ πόθου ποὺ ἐβυζάξατε μαζὶ μὲ τὸ πρῶτον γάλα τῆς μητέρας σας.

Σᾶς χαιρετοῦν αἱ ψυχαὶ τῶν προμάχων τῆς Πόλεως! Ἀπὸ τὰ βάθη πέντε αἰώνων καὶ ἀπὸ τοὺς θόλους τοῦ Ναοῦ τῶν Ναῶν ἔρχεται εἰς λυγμοὺς ἡ φωνή των:

— Χαίρετε καὶ χαίρομεν!

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΡΗΤΗΣ